

**İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

NEOLİBERAL CEZA DEVLETİ ve KİTLESEL HAPSETME

**Arca ALPAN
114614022**

Dr. Öğr. Üyesi Galma AKDENİZ

**İSTANBUL
2018**

Neoliberal Ceza Devleti ve Kitlesele Hapsetme
(Neoliberal Penal State and Mass Incarceration)

Arca Alpan

114614022

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Galma Akdeniz (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Cemal Bali Akal (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Arda İbikoğlu (Altınbaş Üni. Sosyoloji Böl.)

Tezin Onaylandığı Tarih : 20. 6. 2018

Toplam Sayfa Sayısı : 101

Anahtar Kelimeler

- 1) Kitlesele hapsetme.
- 2) Neoliberalizm
- 3) Ceza devleti
- 4) Ceza politikası
- 5) Suçlulaştırma

Keywords

- 1) Mass incarceration
- 2) Neoliberalism
- 3) Penal state
- 4) Criminal policy
- 5) Criminalization

ÖNSÖZ

Hem toplum kuramı hem suç ve ceza, beni hukuk eğitimim süresince ilgilendiren bir konu oldu. Bu araştırmayı yapmaya, somut biçimde mevcut çerçeveye olmasa da, danışman hocam tarafından yüksek lisans programında verilen derse çalışırken karar verdim. Bu derste hazırladığım ödevde cezalandırma ve toplum arasında kurulan tarihsel bağlantılara odaklanmak istemiştim. Ancak derinlere ilerledikçe konunun tarihsel bağlamı kadar önemli olan, güncel sorunlarla ilişkisi öne çıkmaya başladı. Bu noktada odağım neoliberalizm ve ceza devleti teorileri oldu.

Türkiye örneğinde (benim de faydalanma şansına eriştiğim) sosyolog ve siyaset bilimcilerin neoliberalizm ve güvenlik ekseninde çok zengin bir külliyat oluşturduğunu fakat burada hukukla ve özellikle cezalandırma rejimiyle kurulan bağlantıların neredeyse hiç bulunmadığını keşfettim. Bu tezin temelini oluşturan kuramsal literatüre en yakın ve Türkiye üzerinden okumasını yapan tek çalışmanın kıymetli hukukçu Prof. Dr. Yasemin Özdek'e ait bir makale olduğunu bu süreçte fark ettim. Kitleli hapsedenlerin, yüksek lisans seviyesinde dahi olsa bilimsel bir çalışmaya konu olmasının gerektiği kanısına vardım ve bu motivasyonla araştırmaya başladım.

Bu uzun yola girmemde bilinçli etkisi tartışılmaz olan bir diğer neden de daha lisans eğitimim sırasında hapisaneyle ilgili toplum yararı güden bir saha çalışmasına katılmış olmamdır. Daha sonra ilk akademik görevimin bu söz konusu çalışmanın koordinasyonunu üstlenme şerefi olacağını bilmiyorken, "sink or swim" şiarıyla beni bu sürece hazırlayan, asistanlığını yaptığım Dr. Öğr. Üyesi İdil Elveriş Hocam'a ilk teşekkürümü etmek isterim. Kafamın sosyoloji ve hukuk arasında karıştığı bir dönemde netleşmesini sağlayan kürsü hocam Dr. Öğr. Üyesi Seda Kalem'e ve mesnetsiz hipotetik felsefe sorularına ciddi kaynaklar önerme sabrına sahip değerli kürsü hocam Dr. Öğr. Üyesi Gökçe Çataloluk'a teşekkür ederim.

Hukukun kapalı bir kutu olmadığını, onun felsefeyle, sosyolojiyle ve antropolojiyle olan kesişmelerine bakmak gerektiğini bana kazandıran değerli kürsü hocam Prof. Dr. Cemal Bali Akal'a teşekkürlerimi iletmek isterim. Bilimsel soğukkanlılıklarını ve çalışkanlıklarını örnek almaya çalıştığım, her danıştığım konuda beni sabırla dinleyen kürsü kardeşlerim Kadir Eryılmaz ve Cansu Muratoğlu'na teşekkür ederim. Asistanlık macerasına birlikte başladığım Pınar Koçyiğit ve Hilal Nur Şarbak tez yazmada bana yoldaş oldular. Muhabbetleri ve samimi yol arkadaşlıkları için onlara içten bir teşekkürü borç bilirim.

En başta konuma karşı büyük ilgi duyan, araştırmalarımın yönünün sapmaması için detaylı tavsiyelerini eksik etmeyen, bütün olumsuz emarelere karşın tezi bitireceğim konusunda tereddüt etmeyen, yapıcı eleştirileriyle ufku genişleten ve bana inanarak en büyük desteği vermiş olan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Galma Akdeniz'e içtenlikle teşekkür ederim.

Her ihtiyaç duyduğumda manevi desteğim olan sadık dostlarım Ahmet Özdemir, Doğa Yenigün ve Elzem Aksu'ya teşekkür ederim. Varlıklarıyla İstanbul'u yaşanılır kılan çete üyelerim Cemre Kilislioğlu, Ece Çelik, Işık Kantarcıoğlu, Melis Yılmaz, Melisa Kutluğ ve Osman Karakülâh'a teşekkür ederim. Hayatımın maskotu haline gelen uskumru desenli tekir kedi Uchana'yı bana bağışlayan Fezile Osum'a teşekkür ederim. Engin hoşgörüsüyle bana tahammül eden Uchana'nın eş-insanı Anıl Özdeniz'e değerli varlığı için teşekkür ederim.

Ben tezimi yazmaya başladığımda henüz ortada gözükmeyen, ancak şu an neredeyse yürüyecek olan canım yeğenim Doruk'a kıymetli varlığı için, onun ebeveynleri olan abim Atıl Alpan ve kardeşim Özlem Alpan'a onu her şeyden korudukları için teşekkür ederim.

Merakımı her zaman teşvik eden, duygu ve düşüncelerini ifade etmenin ve kendine karşı dürüst olmanın faydalı bir şey olduğunu öğreten annem Tülin Alpan ve babam Nihat Alpan'a gönülden teşekkürler...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
ABSTRACT	x
ÖZET	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM - TEORİK BOYUTLARIYLA NEOLİBERAL CEZA DEVLETİ VE KİTLESEL HAPSETME.....	3
1.1. YÖNTEM	3
1.2. NEOLİBERAL CEZA DEVLETİNİN KÖKENLERİ	4
1.2.1. Marksist Çözümlenmeler	5
1.2.1.1. Marksist Kriminoloji.....	5
1.2.1.2. Marksizm ve Devlet Teorisinden Yaklaşımlar.....	9
1.2.1.2.1. Althusser: İdeoloji.....	9
1.2.1.2.2. Neocleous: Politik Ekonomi ve Ulusal Güvenlik.....	12
1.2.2. Neoliberal Küresel Dönüşüm	15
1.2.2.1. Neoliberalizm Kavramı.....	15
1.2.2.2. Neoliberalizmin Yönetim Anlayışı ve Etkileri	17
1.3. KİTLESEL HAPSETME VE ELEŞTİREL BAKIŞ AÇILARI	19
1.3.1. Garland: Geç Modernite ve Kontrol Kültürü	19
1.3.2. Wacquant: Bağdaştırıcı Yaklaşım	23
1.3.2.1. Hiper-aktif Polislik.....	25
1.3.2.2. Yoksulluğun Suçlulaştırılması.....	27
1.3.2.3. Üçlü Seçicilik ve Aşırı Hapsetme.....	29

1.4. SONUÇ	33
İKİNCİ BÖLÜM - TÜRKİYE’DE NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM VE CEZALANDIRMA REJİMİ İLİŞKİSİ	35
2.1. HUKUKİ VE İDARİ DEĞİŞİKLİKLER.....	35
2.1.1. Polis Reformu	35
2.1.2. Ceza ve İnfaz Yasalarında Reform	40
2.1.3. Hapishane Reformu.....	45
2.2. EKONOMİK DEĞİŞİM	48
2.2.1. Sosyal Devletin Gerilemesi ve Toplumsal Eşitsizlik	48
2.2.1.1. Sosyal Politika	50
2.2.1.2. Çalışma.....	53
2.2.1.3. Yeni Refah Rejimi.....	54
2.2.2. Kent Mekanının Yeni İşlevi.....	55
2.3. SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM	58
2.3.1. Güven(siz)lik.....	58
2.3.2. Ceza Popülizmi	59
2.3.3. Suçlulaştırma ve Damgalama.....	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM - CEZALANDIRMANIN YENİ YÖNÜ.....	63
3.1. NİCEL VERİLERLE NEOLİBERAL CEZA DEVLETİ	64
3.2. NEOLİBERALİZM VE MAHKUM EMEĞİ.....	75
3.3. KİTLESEL HAPSETME – AŞIRI HAPSETME TARTIŞMASI ..	77
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA	84

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AVM	Alışveriş merkezi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
CGTİK	5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇHK	647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun
CPT	European Comitee fort the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment / İşkence ve İnsanlık Dışı ya da Küçük Düşürücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Avrupa Komitesi
CTE	Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
DİA	Devletin ideolojik aygıtları
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü

IMF	International Monetary Fund / Uluslararası Para Fonu
Mülga TCK	765 sayılı Türk Ceza Kanunu
NYPD	New York Police Department / New York Polis Müdürlüğü
OECD	The Organization for Economic Co-operation and Development / Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PVSK	2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1	Yıllara Göre Polisin Kaydettiği Suç Sayısı, 1995-2007.....65
Şekil 2	Yıllara Göre Açılan Davalardaki Malvarlığına Karşı Suç Sayısı/Mahkumiyet Sayısı/Hapis Cezası Sayısı, 2009-2017.....66
Şekil 3	Yıllara Göre Açılan Davalarda Malvarlığına Karşı Suç Oranı, 2009-2017.....66
Şekil 4	Yıllara Göre Ceza Mahkemelerinde Açılan Davalardaki Suç Sayısı, 2009-2017.....68
Şekil 5	Yıllara Göre Ceza Mahkemelerinde Açılan Davalarda Suç Sayısının Nüfusa Oranı, 2009-2017.....68
Şekil 6	Yıllara Göre 100 Bin Kişiye Düşen Hükümlü ve Tutuklu Sayısı, 1998-2017.....69
Şekil 7	Yıllara Göre 100 Kişiye Düşen Hükümlü ve Tutuklu Sayısı, 1970-2017.....70
Şekil 8	Yıllara Göre Kolluk Personeli Sayısı, 1993-2007.....72
Şekil 9	Yıllara Göre Polis Sayısı, 2004-2006 ve 2011-2017.....72
Şekil 10	Yıllara Göre Polis Sayısının Nüfusa Oranı, 2004-2006 ve 2011-2017.....73

ABSTRACT

In the last quarter of the 20th century, economies around the world have transformed in a synchronized fashion. In the process also called globalization, countries going through similar neoliberal economic reforms have begun to experience similar social changes as well. One of the results of the new neoliberal politics has been changes in the criminal policy and punishment regime. New political techniques have been put into effect in order to govern the masses, depriving them of social inclusion mechanisms and increasing their poverty as a result of shrinking of the welfare state. The mechanism combined new forms of policing, criminal laws and the sentencing practice is among these techniques. This is called mass incarceration for the fact that the number of convicts and detainees is increased in a short period of time. Mass incarceration is one of the methods that the neoliberal penal state refers to when governing poverty.

The prison population in Turkey has increased 250 % between 2005 and 2017. This study explores the cause of the mass incarceration regime in Turkey which has become apparent in the beginning of the 21st century. The main question here is whether the trend towards the mass incarceration regime in Turkey can be explained using the theory of neoliberal penal state, by comparing its experience from developed capitalist countries. The aim of this query is to scientifically examine the institutions and practices that currently hold under supervision almost three individual of a thousand population, with still increasing capacity to hold even more. The subject was approached from various perspectives, including criminal justice literature, but also to criminology, criminal law, administrative law, philosophy of law, law and society, labor economics, political economy, political philosophy and political sociology. Publicly available statistics and data have been used extensively to demonstrate relevant trends in Turkey. It was concluded that observable trends can indeed be interpreted as a reflection of a new punishment regime.

ÖZET

20.yy'ın son çeyreğinde dünya ekonomileri daha önce görülmediği kadar eşgüdümlü bir biçimde dönüşüm içine girmiştir. Küreselleşme olarak da adlandırılan bu süreçte birbiriyle uyumlu neoliberal ekonomik reformların uygulandığı ülkelerde benzer sosyal değişim olguları görülmeye başlanmıştır. Neoliberal siyasetin yarattığı sosyal değişimlerden biri de suç politikası ve cezalandırma rejiminde meydana gelmiştir. Sosyal devletin gerilemesiyle sosyal içerme mekanizmalarından yoksun bırakılan ve yoksullaşan kitlelerin yönetilmesi adına yeni siyaset teknikleri yürürlüğe konmuştur. Yeni polislik biçimleri, ceza yasaları ve infaz uygulamalarının yol açtığı süreç bunlardan biridir. Kısa zaman dilimi içinde hükümlü ve tutuklu sayısını radikal oranda arttırması olgusuna kitlesel hapsedme denmektedir. Kitlesel hapsedme, neoliberal ceza devletinin yoksulluğun yönetilmesi sürecinde başvurduğu tekniklerden biri olmaktadır.

Türkiye hapisanelerinin nüfusu 2005'ten 2017'ye kadar 3,5 katına çıkmıştır. Bu çalışmayla, 21.yy'da Türkiye'de bulguları beliren kitlesel hapsedme rejiminin kaynağı sorgulanmaktadır. Ana sorun, Türkiye'de gelişmiş kapitalist ülkelerde şahit olunduğu ölçüde neoliberal ceza devletine dayanan fikir ve uygulamalardan kaynaklanan bir kitlesel hapsedme rejimi görülüp görülmediğidir. Bu soruya getirilecek cevapla amaçlanan, toplumun binde üçünü barındıran ve daha fazlasını kapsamına alma ihtimali olan kurum ve uygulamaları bilimsel açıdan sorunsallaştırmaktır. Araştırma nesnesi ele alınırken yalnızca ceza adaleti literatürü değil, ceza hukuku, idare hukuku, kriminoloji, politik ekonomi, çalışma ekonomisi, siyaset felsefesi ve sosyolojisi, hukuk felsefesi ve sosyolojisi literatürüne ağırlık verilmiş; bunun yanı sıra istatistiklerden de geniş ölçüde faydalanılmıştır. Nicel veriler ve somut duruma ilişkin yorumlar günümüz koşullarında iddia edildiği yönde bir cezalandırma rejimi olduğunu ortaya koymaktadır.

GİRİŞ

Hapishane, literatürde genel olarak modern devletin, yasak sayılan davranışları kusurlu biçimde gerçekleştiren bireyleri cezalandırma amacıyla kapalı tuttuğu mekandır (Lacey, 1994: 6-9). Hangi davranışların yasaklanacağı, yasaklanan davranışların nasıl ispat edileceği, bunları gerçekleştiren kişilere nasıl yanıt verileceği gibi hususlar hukukun ve ceza adaleti sisteminin olduğu kadar, siyasetin ve sosyal ilişkilerin de konusu olmaktadır.

Dar anlamıyla açıklamak gerekirse, ceza ve infaz normlarının korumaya çalıştığı değerlere bakılmalıdır¹. Burada siyasi bir kavram olan kamu düzeni kavramının merkezde tutulduğu görülecektir. Geniş anlamda ise çok sayıda birbirinden bağımsız görülen sosyal değişken bir devletin suç politikasını ve buna bağlı olarak cezalandırma pratiklerini etkilemektedir. Bu çalışma 21.yy’da Türkiye’de suç ve cezalandırma politikasında beliren yeni bir sürecin nedenlerine odaklanmaktadır.

Ülke genelindeki hapishanelerde bulunan hükümlü ve tutukluların 100 bin nüfusa oranı 2005’te 80’den 2017’de 283’e yükselmiştir². On iki yıldaki artış oranı % 250’den fazladır. 1970’den bu yana, askeri darbe dönemleri dışında 127 ile 47 arasında seyreden söz konusu orandaki değişim olağandışı bir duruma işaret etmektedir. Bu kısa dönemde Avrupa ülkelerindeki hapishanelerde bu hızda bir artış eğilimi kaydedilmemiştir. Bu oran Türkiye’yi Rusya ve Belarus’un ardından Avrupa’da üçüncü sıraya yerleştirmektedir³ (Walmsley, 2016). İstatistikler, kısıtlı süre içinde gelişen bu sürecin bir “kitlesele hapsetme” olgusunun koşullarını oluşturduğunu doğrulamaktadır. Sayıların gösterdiği kadarıyla benzer süreçler

¹ 5237 sayılı TCK m.1 ve 5275 sayılı CGTİK m.3.

² CTE istatistikleri (2017) ve TÜİK nüfus istatistikleri (2017) kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

³ Türkiye’yi diğer ülkelerden ayıran sadece sayı ve oranın yüksekliği değil, radikal artış eğilimidir. Rusya ve Belarus’taki oran halihazırda yüksektir.

20.yy'ın son çeyreğinde ABD ve Britanya'da da yaşanmıştır (Garland, 2001). Araştırmayla elde edilmek istenen bilgi ise, Türkiye'de dünyadaki örneklerine paralel biçimde, neoliberal ceza devletinin değerlerinin yükselmesine bağlı olarak gelişen bir kitlesel hapsedme rejimi olup olmadığıdır.

Kitlesel hapsedmenin nedenleri ve çıktıları itibariyle toplumsal süreçlere sıkı sıkıya bağlı olduğu göz önüne alınırsa, yalnızca infaz hukuku ve infaz politikaları bağlamında ele alınamaması gerekir. Bu araştırma sonunda iddia edilen toplumsal değişkenlerle olan nedensellik ilişkisi ispat edilemediği ihtimalde dahi, toplum içinde geniş bir kitleyi etkisi altına alan bir süreç olmasına dayanılarak en azından çıktılarının sosyal bir nitelik taşıdığına yadsınamayacağı söylenmelidir. Yaklaşık olarak her 1000 kişiden üçünün cezaevinde olduğu, her bin kişiden yedisinin ise denetimli serbestlik sistemi içinde yükümlü bulunduğu bir toplumda kitlesel hapsedmenin kavramsallaştırılması, tartışılması ve bilimsel çalışmalara konu edilmesi ihtiyaç konumuna gelmektedir⁴.

Söz konusu araştırma sorusunu yanıtlamak üzere öncelikle teorik bir çerçeve çizilmek istenmiştir. Bu maksatla birinci bölümde neoliberal ceza devletinin temellerine inilmiş, genel olarak kapitalist toplumda cezalandırmanın işlevi ele alınmış, daha sonra tüm dünyayı etkileyen bir süreç olarak neoliberalleşmenin kendisi açıklanmış ve son olarak kitlesel hapsedmeyle olan ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, Türkiye'nin neoliberalleşmesi aşamasında, suç ve cezalandırma politikasını etkileyen değişkenleri barındıran idari, hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümlere odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde ise, teorik ve tarihsel önemi vurgulanan neoliberal ceza devletinin Türkiye örneğinde ortaya çıkarttığı yönelimler hem istatistiki verilerle ispatlanmaya çalışılmış, hem de bu yönelimlerin nitel özellikleri farklı olgularla kıyaslanmıştır.

⁴ CTE Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı istatistikleri (2017) ve TÜİK nüfus istatistikleri (2017) kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK BOYUTLARIYLA NEOLİBERAL CEZA DEVLETİ VE KİTLESEL HAPSETME

1.1. YÖNTEM

Bu tez çalışmasında neoliberal ceza devleti ve kitlesel hapsedme Türkiye örneği üzerinden ele alınır. İki ana araştırma nesnesi, neoliberal ideolojinin kendisi ve onun Türkiye'deki uygulama alanlarından biri olarak suç ve cezalandırma politikasına yansımalarıdır. Bu iki nesne çalışma boyunca dönüşüm olarak adlandırılan bir süreç bağlamında araştırılır. Dönüşüm olarak isimlendirilen zaman dilimi, verilerin ışığında farklılaşmanın tespit edildiği 2005 yılı ve sonrasıdır. Ancak bu farklılaşmayı yaratan ve dönüşümü hazırlayan süreç de incelemeye alınır.

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için yasal mevzuatın incelemesinden; insan hakları izleme raporlarının yorumlanmasından; arşiv kayıtlarının ve resmi istatistiklerin analizinden ve kamu kurumlarının yapılarına dair analizlerden faydalanılmıştır. Farklı disiplinlere ait bu yöntemlerin ortaya koyduğu bilgilerin tutarlı bir argüman oluşturması amacıyla, bir araya getirilmelerine yönelik ayrıca bir yorumlama faaliyetinde bulunulmuştur. Tez çalışması bu yönleriyle, yalnızca suçun nedenlerini ve sonuçlarını inceleyen bir kriminoloji araştırması değildir. Suç ve cezalandırmanın toplumsal dönüşümünü ve bu dönüşümün altındaki düşünsel ve pratik temelleri ele alan bir hukuk sosyolojisi ve siyaset sosyolojisi analizidir.

Bu araştırmayla cevabı aranan, Türkiye'de çağdaş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle aynı doğrultuda ve benzer ölçeklerde, neoliberal ceza devletinden kaynaklanan bir kitlesel hapsedme rejimi olup olmadığı sorusudur. Sorunun cevaplandırılması adına neoliberal ceza devletinin ne anlama geldiğine, neoliberal

ceza devletinin kitlesel hapsedmeyle olan ilişkisine ve Türkiye’de bu ilişkinin nasıl inşa edildiğine bakılacaktır.

1.2. NEOLİBERAL CEZA DEVLETİNİN KÖKENLERİ

Neoliberal, “Pragmatik yöntemlerle ilerleme sağlamak için klasik liberalizmin öğretilerini vurgulayan liberal olarak” tarif edilmiştir⁵. Sözlük karşılığında neoliberalizm ise “liberalizmin, serbest piyasa kapitalizmini kabul etmeye yönelik değişikliğe uğratılmış bir biçimi” olarak yer almaktadır⁶. Kelime kökü daha geniş bir felsefi sisteme referans yapsa da neoliberalizm öncelikle, serbest ekonomiye ve devletin küçültülmesine dayanan bir sistemin ekonomik büyüme getireceği inancı olarak tanımlanır (Giddens, 2009: 1126). Devletin buradaki rolü piyasanın ve özel mülkiyetin serbestleştirilmesi sırasında üstleneceği koruyucu görevden ibaret açıklanır (Harvey, 2015: 10).

Fakat bu çalışmada neoliberal ekonomik teoriden ziyade, dünya toplumlarını etkileyen politik ekonomik bir süreç olarak neoliberalleşme, onun beraberinde ortaya çıkan yeni sorunlar (Harvey, 2015: 11) ve bu sorunların devlet teorisindeki kökenleri incelenecektir. Özellikle üzerinde durulacak olan toplumsal değişim öğeleri, kitlesel hapsedmeyi etkileyen suç ve cezalandırmadır. Bu altbölümde öncelikle Marksist yaklaşımın suça getirdiği açıklamalar ve daha sonra bu yaklaşımın “devlet tarafından suça verilen yanıt” üzerine getirdiği açıklamalar incelenecektir.

⁵ Merriam-Webster Dictionary. “Neoliberal” maddesi. Bağlantı: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/neoliberalism> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

⁶ Oxford English Dictionary. “Neo-liberalism” maddesi. Bağlantı: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/neo-liberalism> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

1.2.1. Marksist Çözömler

Neoliberal siyasetin suç ve ceza üzerindeki etkisi incelenirken, kökeninde yatan liberalizmin ele alınması açıklayıcı bir temel oluşturur. Bu başlıkta hem doğrudan suç hakkında pozitif açıklamalar getiren Marksist kriminoloji, hem de devleti analiz ederken dolaylı olarak devletin suça verdiği yanıtı da yorumlayan Marksist devlet teorilerinin üzerinde durulacaktır.

1.2.1.1. Marksist Kriminoloji

Suçu neden ve sonuçlarıyla ele alan kriminolojinin⁷ kitlesel hapsedmeyi incelemekteki önemi daha önceki bölümlerde dile getirilmiştir. Willem Bonger kriminolojinin bir sosyal bilim disiplini olarak yeni ortaya çıktığı dönemde, sosyolojideki en önemli toplumsal değişim kuramlarından biri olarak görölen çatışma kuramıyla⁸ suç arasında bir bağlantı kurmuştur (Vold, Bernard ve Snipes, 1998: 264). Bonger, “Criminality and Economic Conditions”⁹ ismiyle çevrilen eserinde kapitalist ekonomik sistemin ve sınıf mücadelesinin işçi sınıfını suç teşvik ettiğini savunmaktadır (Bonger, 1916: 147). Suçu Marksizm üzerinden okuyan dönemin tek yazarı olmamakla birlikte (Greenberg, 1993: 11), Bonger’e göre suçun önlenmesinde ekonomik koşullar derin biçimde belirleyicidir. Her ne kadar suç tüm toplumlarda var olmuş olsa da, kapitalist toplumda ekonomik

⁷ Kriminoloji tanımı için bkz. Sözer, 2016: 4.

⁸ Marksist çatışma kuramının sosyolojik düşünceler tarihi içindeki konumu için, bkz. Giddens, 2009: 92.

⁹ Tür: Suçluluk ve ekonomik koşullar. 1916’da Flemenkçe’den İngilizce’ye çevrilmiştir.

koşulların sonucu olarak artmaktadır. Önlenmesi ve azaltılması yine bu koşullarla ilişkilidir (Bonger, 1916: 669).

Kapitalist toplumda üretim araçlarına bir azınlık sahipken, geri kalan çoğunluktan emeklerini satmaları beklenmektedir. Emeğini satmaya zorlanan çoğunlukla emeği satın alan azınlık arasındaki bu ilişki bir sömürü ilişkisidir. Zora dayanan bu ilişki her sınıftan bireyin sosyal içgüdülerini baskılamakta ve tamah duygularını artırmakta; özellikle sömürülen kesimde haset ve yaranma gibi (görece insan sosyalleşmesine aykırı) duyguları uyandırmaktadır (Bonger, 1916: 667; Aksakal ve Erdoğan, 2016: 739; Greenberg, 1993: 11). Bonger'e göre kapitalist ekonomik ilişkiler insanları açgözlü bireyler haline getirirken, bu üretim biçiminin adalet sistemi yoksulların çıkar arayışını suçlulaştırmakta fakat varıl kesimlerin çıkar arayışlarını meşru ilişkiler olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle kapitalist toplumda suç, daha çok işçi sınıfının karıştığı bir eylem biçimi olarak karşımıza çıkar (Bernard vd., 1998: 264).

Maddi yaşam koşullarının yetersizliği ve uzun çalışma saatleri bu kesimin kendini, zihinsel ve ahlaki olarak geliştirmesine engel olur (Bonger, 1916: 667). Bunun yanı sıra aile kurumunun durumu suçluluk için büyük önem taşır. İşçi sınıfının çocuklarının gelişimi, ebeveynlerinin çalışma ve yaşam koşullarına bağlı olarak ihmal edilir ve geri kalır (Bonger, 1916: 668). Bu iki neden suçluluğu oluşturan koşulları işçi sınıfının aleyhine nesilden nesle aktarmakta ve yeniden üretmektedir.

Bonger'in çalışmalarından hemen hemen çeyrek yüzyıl sonra, Frankfurt Okulu'ndan Otto Kirchheimer'in, Georg Rusche ile birlikte kaleme aldığı "Punishment and Social Structure" (1939)¹⁰ Marksist kriminolojinin temel örneklerinden sayılmaktadır (Anderson, 2000: 84). Daha sonra ayrılmış olması göz önünde bulundurulmakla birlikte, Frankfurt Okulu'ndan psikanalist Erich Fromm, erken eserlerinde Marksist kuram ve sosyal psikolojiyi suç ve ceza adaletini

¹⁰ Tür: Ceza ve sosyal yapı.

incelemekte kullanmıştır (Anderson, 2000: 83). Fromm, Freudyen kullanımından yola çıkarak, varlıkbilimsel ihtiyaçlarından doğan bir olgu olan narsisizmin insanın olgunlaşma sürecinde kendi hareketlerini meşrulaştırmak için başvurduğu bir dayanak olmaktan çıkıp topluluğun hareketlerini meşrulaştıran bir araca dönüşebileceğini söylemektedir (Cheliotis, 2013: 253-254). Leonidas Cheliotis, Fromm'un görüşlerini günümüz neoliberal kapitalist toplumunda orta sınıf narsisizmini açıklamakta kullanmıştır. Bu açıklamaya göre, orta sınıf ya kendi ekonomik çıkarlarını ya da yöneten elitin ona dayattığı ekonomik çıkarları meşrulaştırmak için, otoriterleşmeyi ve buna bağlı artan cezalandırıcılığı tasvip eder (Cheliotis, 2013: 248). Son 35 yılda kapitalist toplumlarda gözlenen artan cezalandırıcılık olgusu, Fromm'un sosyal psikolojik bakış açısıyla açıklanmaktadır.

19. yy'da ilk örneklerini veren ve Bongger'in 20. yy'ın başında ortaya koyduğu görüşlerle kendine bir yol açan Marksist kriminoloji iki dünya savaşı arasında siyasi baskılardan, ekonomik krizlerden ve akademik ilginin başka alanlara yönelmesinden dolayı sessiz bir dönem geçirmiştir. 1920'lerden yüzyılın ortasına kadar biyolojik ve psikopatolojik açıklamaların öne çıktığı pozitivist kriminoloji ağırlık kazanmış, radikal ve Marksist kriminolojik tartışmaların yüzeye çıkması yüzyılın ikinci yarısına kadar mümkün olmamıştır (Greenberg, 1993: 1-3).

20.yy'da Marksist kriminolojiyle kesişim noktaları yoğun olan radikal ve eleştirel kriminoloji akımları da ortaya çıkmıştır. İlk dönemlerinde radikal kriminolojiyi izleyenlerin önemli bir bölümü, resmi suç istatistiklerine bakmanın manalı olmayacağını düşünerek sahada sosyal araştırmalar yapmaya veya devletin ceza adaleti aktörlerinin (polis ve mahkemenin) faaliyetlerini inceleyemeye başlamışlardır (Greenberg, 1993: 3). 1970'lerde ise bunu bir adım ileriye götüren Yeni Sol'dan¹¹ bir grup araştırmacı ve yazar, ceza hukuku tarafından belirlenen suç

¹¹ Yeni Sol: 1960'lar ve 1970'lerde hem ortodoks Marksist veya Sovyetik bakış açısını, hem de Kıta Avrupası'nın sosyal demokrat geleneği reddeden toplumsal cinsiyet, ifade özgürlüğü, savaş karşıtlığı gibi nosyonlar temelinde düşünce üreten özgürlükçü sol siyasi akımların geniş bir yelpazede konumlandırıldığı kategoridir. (Kaynak: Davis, Madeleine).

tanımını tanımayarak, kendi suç tanımlarını oluşturmuşlardır. Radikal ve eleştirel araştırmacılar bu tanıma genel olarak insan haklarına karşı eylemleri almışlardır. ABD'nin 20. yy'ın ikinci yarısında Doğu ve Güneydoğu Asya'da gerçekleştirdiği askeri operasyonlarda verilen can kayıplarının ve ABD'de polislin haksız yere öldürdüğü şüpheli sayısının cinayet oranlarını gölgede bıraktığını iddia etmişler ve bunları da kriminolojik araştırmanın nesnesi konumuna getirmişlerdir (Greenberg, 1993: 5-6).

Özellikle Yeni Sol'un sosyal bilimlerde tartışılmasını yaygınlaştırdığı toplumsal cinsiyet teorileri, etnik temelli ayrımcılığa karşı düşünceler, savaş karşıtı ve emperyalizm karşıtı duruş, Marksizm'in birçok toplumsal ilişkiye getirdiği açıklamayı (yani sadece ekonomik ilişkilere odaklanma eğilimini) dönüşüme uğratmıştır (Gosse, 2005: 1, 24-29; Marwick, 1998: 36-38). Böylece Marksist kriminoloji de, salt sınıf mücadelesi üzerinden okunan ortodoks bir yaklaşım olmaktan çıkmış, devlet ve kullandığı gücü analiz eden yeni fikirlerle etkileşime girmiştir. Bu anlamda Marksist düşüncenin suç ve ceza araştırmalarına (ve de kuramına) katkısını okurken, sadece tarihsel olarak durağan ve ağırlıkla ekonomik koşullar tarafından belirlenen sınıfsal bir olgudan değil, görece özerkliğe sahip üstyapı¹² [(hukuk ve devlet) + ideoloji] ögesi olarak görülen devletin¹³ ve insanlar arası ilişkilerinin odağındaki¹⁴ bir toplumsal değişkenden söz edilmesi gerekmektedir. Buradan yola çıkarak Marksist çözümler başlığının ikinci kısmında kriminoloji ile ekonomik ilişkiler arasında bağlantı kuran teorilerden ziyade kapitalist devletin yönetim anlayışı ve ceza adaleti sistemi arasında bağlantılar kuran düşüncelere yer verilecektir.

Encyclopedia Britannica. "New Left" maddesi. Bağlantı: <https://www.britannica.com/topic/New-Left> . Son erişim tarihi: 26.5.2018.

¹² Üstyapı'nın öğeleri için, bkz. Althusser, 2014: 42.

¹³ Devletin üstyapı içindeki konumu için, bkz. Althusser, 2014: 44-45.

¹⁴ Louis Althusser'in kendi bilimsel metodunu açıkladığı metin için, bkz. 2013: 173.

1.2.1.2. Marksizm ve Devlet Teorisinden Yaklaşımlar

Bu alt başlıkta Karl Marx ve Friedrich Engels'in ortaya koyduğu materyalist tarih anlayışı ve politik ekonomi düşüncesinden yola çıkarak geliştirilen Marksist literatürün içinde devlet teorisine ilişkin öne çıkan iki farklı sav, suç ve ceza adaletine ilişkin kavramlarla birlikte ele alınacaktır. Bunlardan biri toplumsal ilişkileri altyapı-üstyapı metaforu üzerinden gören düşünceye getirilen bir katkı niteliğindeki Louis Althusser'in yaklaşımı, diğeri ise politik ekonomi bakış açısını ulusal ve uluslararası güvenlik üzerine uygulayan Mark Neocleous'un çalışmalarıdır.

1.2.1.2.1. Althusser: İdeoloji

“Tüm sınıf mücadeleleri devlet çevresinde döner.”

(Althusser, 2014: 47).

Bir önceki bölümde yer verilen Marksist düşüncede sınıf mücadelesinin bir sonucu olarak görülen suç ve cezalandırma olgusunun, devlet kuramı üzerinden analiz edilmesi isabetli olacaktır. Louis Althusser, Marksist klasiklerin ortaya koyduğu devlet teorisinin geçerli olduğunu fakat betimleyici kaldığını ve daha detaylı bilimsel incelemelere tâbi tutulmaları gerektiğini savunmaktadır (2014: 45). Özellikle, en başta Marx'ın toplumsal bütünü açıklarken kullandığı, ana iki katman olan altyapı ve üstyapıdan¹⁵ oluşan bina metaforunun, özüne dokunulmadan bir adım ileri götürülmesi gerektiğine dikkat çeker (Althusser, 2014: 44).

¹⁵ Altyapı, üretici güçler ve üretim ilişkilerinin birliğinden; üstyapı, bir yanda hukuk ve devlet ve diğeri yanda ideolojiden oluşmaktadır (Althusser, 2014: 42).

Üstyapı, altyapı karşısında görece özerkliğe sahiptir ve altyapının onu etkilediği gibi o da altyapıyı etkileyebilmektedir (Althusser, 2014: 43). Ayrıca Marksist gelenekte toplumsal açıdan özel bir anlamı olmadığı iddia edilen ve genellikle aynı potada eritilen din, kültür, hukuk, ahlak, eğitim, siyaset gibi verili üretim tarzına (feodal, kapitalist vb.) ait üstyapı öğeleri bir sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Üstyapı, “*baskıcı devlet aygıtı*” (ya da sadece *devlet aygıtı*) ve “*devletin ideolojik aygıtları*” (DİA’lar) olarak iki kola ayrılır. Kapitalist toplumda baskıcı devlet aygıtı, Max Weber’in meşru şiddet tekeli olarak tanımladığı örgütlü fiziksel baskı tekeli elinde tutan devlet aygıtıdır (Poulantzas, 2014: 263). Hukuki ve siyasi merci olarak özetlenen baskıcı devlet aygıtı, altta uzmanlaşmış aygıt yani polis-mahkeme-hapishaneden oluşan ceza adaleti sistemi ve onun üzerinde hükümet ve idareden oluşmaktadır (Althusser, 2014: 45).

Baskıcı devlet aygıtı kavramının temel eserlerde var olduğu düşünülmemekte¹⁶ (Althusser, 2014: 44-45) ve Marksist devlet teorisine asıl eklenmesi gerekenin üstyapının diğer kanadında yer alan DİA’lar olduğu savunulmaktadır (Althusser, 2014: 49). Etkinliğini şiddet kullanmaktan alan baskıcı devlet aygıtının bir iç hiyerarşisi ve dolaysız biçimde bir birliği bulunmaktayken, DİA’lar çok sayıdadır, birbirlerinden farklılaşırlar ve dolaylı bir birlikleri¹⁷ vardır. Bunlar tüketici olmayan biçimde dinsel DİA, okul DİA’sı, aile DİA’sı, hukuki DİA, siyasal DİA, sendikal DİA, haberleşme DİA’sı ve kültürel DİA olarak sayılmışlardır. Önemli bir diğer fark ise baskıcı devlet aygıtının tamamen kamusal alanda yer almasına karşın (örneğin ceza adaleti sisteminin kontrolü kamudadır), gazeteler, dini cemaatler, okulların birçoğu, sendikalar, kültürel kuruluşlar gibi DİA’ların büyük bölümü özel alanda yer alır (Althusser, 2014: 51).¹⁸

¹⁶ Althusser, özellikle Gramsci’nin yazılarında bu ayrımın yapıldığını belirtmektedir.

¹⁷ Yalnızca egemen sınıfın ideolojisi olan “egemen ideoloji” altında birleşirler (Althusser, 2014: 53).

¹⁸ Günümüzde özel güvenliğin yaygınlaşması (Garland, 2002: 200; Dölek, 2011: 112), özel ceza infaz kurumlarının ortaya çıkması (Coyle vd., 2003: 9-10), mahkeme yerine alternatif

Marksist analizde bir toplumdaki suç ve hüküm giyme oranı, temelde altyapı öğelerine, yani ekonomik koşullara bağlı olarak artıyor veya azalıyor olduğu kabul edilse dahi (örneğin Bonger'in getirdiği ekonomik koşullar yorumunda olduğu gibi), neyin suç olacağıнын belirlenmesinde siyasal DİA ve hukuki DİA başta olmak üzere egemen ideolojinin tüm araçları etkilidir. Bununla birlikte, ideoloji doğrultusunda önceden tanımlanmış olan yüzlerce suç tipi içinden eldeki kaynaklarla hangilerinin daha sıkı takip edileceği, hangilerinin önlenmesi ve bastırılması için politika üretileceği, hangi suçlu gruplarının yakalanmasının daha önemli olduğu veya cezaların nasıl infaz edileceği de yine baskıcı devlet aygıtının uygulama alanına girmektedir.

Althusser'in devlet kuramında, hukukun bahsi geçen farklı alanlar bir arada göz önüne alınmalıdır. Althusser'de, hukukun üretim ilişkilerine bağımlılığı baskıcı aygıttaki işlevi (polislik, ceza yasaları, infaz uygulamaları) açısından Bonger'in ekonomik durum kuramında yer aldığı biçimde geçerlidir. Ancak bununla sınırlı değildir. Hukuk aynı zamanda "hukuki DİA" formunda özerk bir aygıt olarak da karşımıza çıkar. Özerk aygıt olarak hukukun, toplumu yeniden üretme kapasitesi bulunur (Ekici, 2013: 287-288). Buradan yola çıkarak söylenebilir ki, "devletin hukuki ideolojik aygıtı"nın (hukuki DİA) suçun ve ceza hukukunun üzerindeki etkisi düşünülürse, ekonomik ilişkilerden özerk kalan bir ideolojik taraf da hesaba katılmalıdır.

Suç ve cezalandırma, kapitalist üretim ilişkilerindeki değişimler tarafından belirlenir, fakat salt ideolojik dönüşümlerden de önemli orada etkilenebilirler. Bu

uyuşmazlık çözümü yöntemlerinin tercih edilmeye başlanması, devletin güvenlik faaliyetini özel hukuk sözleşmeleriyle kurulan ilişkilere devretmesi örnekleri (sözleşmeli infaz ve koruma memurları, sözleşmeli askerler gibi) baskıcı devlet aygıtının tamamen kamusal alanda yer almadığını, giderek özel alanı da kapsayabildiğini göstermektedir. Althusser'in DİA'ların özel alanda yer alması üzerindeki vurgusu itibarıyla düşünülürse, baskıcı devlet aygıtının faaliyetlerinin özel kişiler tarafından yerine getirilmesi, egemen sınıfın etkinliği açısından bir fark yaratmayacaktır.

nedenle aynı üretim ilişkilerinin korunduğu iki yer veya iki zaman arasında farklı ideolojilere bağlı birbiriyle bağdaşmayan suç olgusu ve cezalandırma rejimi ortaya çıkabilecektir.

1.2.1.2.2. Neocleous: Politik Ekonomi ve Ulusal Güvenlik

Devleti, Marksist teoriyle inceleyen Mark Neocleous, konuya güvenlik çalışmaları ve uluslararası politik ekonomi üzerinden yaklaşır. Güvenliği, hem iç politikada hem de dış politikada liberal siyasetin¹⁹ temel bir ögesi ve güç toplamının bir aracı olarak ele alır (Bedirhanoğlu, Dölek ve Hülagü, 2016: 22-23). Uluslararası politik ekonomiyi, “sosyal güvenlik”, “ekonomik güvenlik” ve “ulusal güvenlik” kavramlarını karşılaştırarak inceler (Neocleous, 2014: 111-114). Sosyal güvenliğin tamamen sosyal politika (iç), ulusal güvenliğin ise tamamen uluslararası ilişkiler (dış) disiplininin alanına bırakılmasını, yani iç-dış ayrımını reddeder. İkiisi arasındaki ilişkinin açıklanmasını gerekli görür (Neocleous, 2014: 115).

Neocleous’a göre, işçi sınıfı ve egemen sınıf arasında bir uzlaşma anlamına gelen ve ABD’nin Yeni Düzen²⁰ siyaseti tarafından kabul edilen sosyal güvenlik politikaları, sosyal politika hamlesi olmaktan ziyade, liberal kapitalist devletin kendi ulusal güvenliğini korumak amacıyla uygulamaya koyduğu tedbirlerdir. İşçilerin geleceğini garanti altına almak adına yapıldığı vurgulanan ve bu yüzden

¹⁹ Neocleous yalnızca neoliberalizme vurgu yapmaz. Tüm bir liberal düşünce tarihini süreklilik içinde ele alır (Bedirhanoğlu, Dölek ve Hülagü, 2016: 23).

²⁰ Yeni Düzen: 1929’da başlayan Büyük Buhran’ın yarattığı ekonomik atmosferde, ABD Başkanı Roosevelt tarafından önerilen ve yürürlüğe konan, emeklilik, işsizlik ve kaza sigortalarını kapsayan bir çeşit sosyal güvenlik sistemini, çalışma koşullarının işçi lehine yeniden düzenlenmesini ve işsizliği azalmak için yaratılan kamusal istihdam imkanlarını açıklayan siyasi süreçtir (Rauchway, 2008: 1-7).

“güvenlik” kelimesiyle ifade edilen “sosyal güvenliğin” aslında kapitalist rejimin kendi güvenliği olduğu savunulmaktadır (Neocleous, 2014: 130-131). Sosyal güvenlik, rejimin geleceğini sağlama almak amacıyla, işçilerin refahı adına devlet tarafından dayatılan “iyiniyetli” bir proje olarak devleti ve sermayeyi bir noktada birleştirmiştir (Neocleous, 2014: 118).

Başlarda yine sosyal güvenlikle bir arada, işçilerin geleceğinin sağlama alınması anlamında kullanılan “ekonomik güvenlik” kavramı ise İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan Soğuk Savaş ortamında, liberal Batı’yı takip eden ülkelerin Doğu Blok’una katılmasının önlenmesini ifade etmeye başlamıştır (Neocleous, 2014: 147). Neocleous’un ortaya koyduğu ABD’li bürokratların itirafları ve tarihi belgeler göz önüne alınırsa, hem Soğuk Savaş süresince hem de öncesinde asıl korkulan bir askeri güç olarak Sovyetler Birliği değil, liberal kapitalizme rakip bir ideolojik düşünce olarak komünizm ya da ABD’de rejimi değiştirebilecek bir devrimin kendisidir (2014: 141-142). İşte bu nedenle ABD’nin dış düşmana karşı tavrını ortaya koyan çevreleme (*containment*) politikasıyla özdeşleşen ulusal güvenlik söylemi, bir iç düşman olan işçi sınıfına karşı bir çevreleme politikasını da içermektedir. Öyle ki çevreleme politikasının esas hedefi de işçi sınıfı olmaktadır (Neocleous, 2014: 143-151).

İçeriye veya dışarıya dönük olsun, güvenliğin devletin temelinde yerleştirilmesi, yani siyasetin *seküritizasyonu* (güvenlikleştirilmesi) (Neocleous, 2014: 116), liberal düşüncenin özgürlük idealinden bir sapmaya veya liberal düşüncenin etkisinin gerilemesine denk düşmez. Aksine güvenlik ihtiyacı, liberal düşüncenin özünde ve siyasal rasyonalitesinde her zaman mevcut bulunan bir temadır (Neocleous, 2014: 25-26). Bu görüşle paralel biçimde Cemal Bali Akal, genellikle Thomas Hobbes’a dayandırılan devleti her şeye gücü yeten totaliter bir siyasi bütün olarak tanımlanmasını reddeden teorilerin -John Locke’un öncülüğünde- liberalizm şemsiyesi altında incelendiğine vurgu yapmaktadır. Hobbes düşüncesinde böyle bir gerilim yokken ilk liberaller, devlet ve sivil toplum arasında bir çatışma olduğunu öne sürerek, devleti sivil toplum da denen özel alanın

koruyucusu olarak yeniden konumlandırmışlardır (Akal, 2013: 48-50; Göze, 1995: 8).

Neocleous, liberalizm içinde sıkça vurgulanan sivil toplum-devlet ayrımının yalnızca yüzeyde kaldığını göstermek amacıyla polisliğin siyasi düşünce tarihindeki konumunu da analiz etmiştir. Polisin sivil topluma dahil olduğunu, devletle bağdaşmadığını iddia edecek kadar ileri giden liberal mitolojinin, sisteme hakim kılınmaya çalışıldığına dikkat çeker (Neocleous, 2013: 216).

Neocleous'a göre, kapitalizmin ve polisin ortaya çıkışı art arda olmuştur (2013: 33-35). Polis, yeni gelişen kentlerde kapitalist üretimin sağladığı yeni sermaye birikiminin ihtiyacı olan risk altındaki mülkiyeti korumakla görevlendirilmiştir (Neocleous, 2013: 123). Fakat polisin yeni gelişen güvenlik ihtiyacının karşılanması için konumlandırılması da liberalizmin bir başka mitidir. Polis üzerine yapılan farklı yıllardaki güvenlik araştırmalarını temel alan Neocleous, polisin gündelik aktivitesinin yalnızca yüzde 10'unun suç ile ilişkili olduğu ve yine gün yüzüne çıkartılan suçların yalnızca ufak bir kısmının polis tarafından keşfedildiği bilgisini aktarmaktadır (2013: 180-181).

Neocleous'un düşüncesinde, Marksizm ve güvenlik konusunda çalışma yapan diğer yazarların önemle vurguladığının aksine neoliberal dönüşüm veya 11 Eylül Saldırıları birer kırılma noktaları olarak öne çıkmaz. Neoliberalleşme ya da 11 Eylül sonrası güvenlik rejimi süreçleri yeni bir duruma denk gelmedikleri gibi, bir derinleşme veya etki artırımı dahi yaratmamakta, yalnızca mevcut ilişkilerin görünürlüğünün artmasını ifade etmektedirler (Bedirhanoğlu, 2016: 234; Bedirhanoğlu, Dölek ve Hülagü, 2016: 22-23). Liberalizmde bir zorunluluk olarak ortaya konan ve bu savunu aracıyla işçi sınıfını pasifize eden güvenlik anlayışı, toplumun güvenliği değil, sermayenin güvenliğidir. Sermayenin kendi güvenliğini gerçekleştirirken hukukun üstünlüğüne değil, keyfiyete dayanır (Bedirhanoğlu, 2016: 231-233).

1.2.2. Neoliberal Küresel Dönüşüm

“Marksist Çözümlemeler” (1.2.1.) başlığı altında, suç ve cezalandırmadaki değişimleri sınıf ilişkileri üzerinden açıklayan görüşler aktarılmış ve yorumlanmıştır. Yine, bir önceki başlık gibi “Neoliberal Ceza Devletinin Kökenleri” (1.2.) alt bölümü içinde yer alan ikinci başlık olan “Neoliberal Küresel Dönüşüm”de (1.2.2.) ise, konunun ilk başlıkta yer alan görüşler yazıldığı sırada henüz ortaya çıkmamış olan veya çıkmış olmakla beraber tarihsel bir önem atfedilmemiş olan neoliberalleşme sürecine ilişkin boyutuna dair görüşlere yer verilecektir. Neoliberalizmin eleştiri aldığı en önemli düşünsel cephe olduğu için bu başlıkta yer alan açıklamalar da temelini Marksist düşünceden almaktadır (Saad-Filho, 2008: 337-338).²¹

1.2.2.1. Neoliberalizm Kavramı

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, kapitalist ekonomilerde Fordist üretim tarzı yaklaşımı hakim görüş haline geldi (Arın, 2013: 39). Kaynakların devlet tarafından tek elden dağıtılması anlamını taşıyan ve sınıf mücadelesinin etkilerini azaltmayı hedefleyen Fordist üretim tarzının sağladığı yoğun sermaye birikim rejiminde sermaye sınıfı, yüksek birikim seviyesi elde etmesine karşın,

²¹ Neoliberalizm, -özellikle gelişmiş ekonomilerde yerine geçtiği- Keynesci ekonomik görüşler tarafından da eleştirilmiştir. Fakat Marksist bakış açıları, neoliberalizme getirilen Keynesci eleştirileri birçok noktadan yetersiz bulmuş ve derine inmediğini savunmuştur (Saad-Filho, 2008: 340-341). Ayrıca Keynesci görüşler dar anlamda ekonomi disiplininin içinde yer alırken, Marksist düşünce toplumsal ilişkileri çok yönlü biçimde ele almaktadır (Giddens, 2009: 24-25). Bu nedenlerle Marksist düşünce üzerinden ilerlenecektir.

sistemin emek sınıfına sağladığı kurumsal araçların²² sayesinde ücretlerin devamlı artmasından dolayı artık değer²³ üretmez hale geldi. Ücret artışına karşılık, tüketim mallarının değerine yapılan zamlar, ücretleri yeniden arttırmaktaydı (Arın, 2013: 53). Aynı şekilde, David Harvey'e göre, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Fordist-Keynesyen uzlaşma atmosferinde, işçi sınıfının elde ettiği kazanımlar sermaye birikim hızını büyük oranda etkiledi ve sermaye sınıfı bir krize sürüklendi. Öyle ki, ABD'de en yüksek gelire sahip % 1'lik kesimin ulusal gelirden elde ettiği pay savaş öncesi % 16'yken, 1970'lerde % 8'in altına düştü (Harvey, 2015: 22-24). Bu durum, sosyal devletin küçültülmesi, vergilerin düşürülmesi, sıkı para politikası izlenerek enflasyonun kontrol altına alınması, kamu harcamalarının azaltılması, asgari ücretin artırılmaması ve sendikaların baskılanması yoluyla işçilerin zapt edilmesi gibi önlemleri de içeren neoliberal ekonomik siyasetin alt zeminini oluşturdu (Harvey, 2015: 27 ve 32-33; Özdek, 2011: 52-54).

Öncelikle Güney Amerika'da denenmeye zorlanan ve daha sonra ABD ve Britanya'da uygulanan politikalar (Harvey, 2015: 23) kısa zamanda beklenen sonuçları verdi. Örneğin ABD'de 1978'den 1995'e değin emek cephesinde reel ücretler durmaksızın azalırken, sermayenin üretkenlik seviyesi % 50'nin üzerinde artış gösterdi (Harvey, 2015: 33). Üretkenlikteki bu artış gelirin % 1'ine sahip kesimin yıllık ulusal gelirden aldığı payı yeniden savaş öncesindeki seviyelerine çekti (Harvey, 2015: 24). Bu gibi denemelerin yalnızca gelişmiş ülkelerde değil, birçok gelişmekte olan ekonomide beklenen "başarıyı" elde etmesi, devletin ve etkinliğinin ortadan kaldırılması gerektiği mitini destekledi. Ve böylece iki dünya

²² Bu araçlar hem örgütlenme, grev ve pazarlık gibi çalışma ilişkilerine ilişkin olanlar hem de vergilendirme ve sosyal refah gibi yeniden dağıtım politikalarına ilişkin olanlardır (Arın, 2013: 51).

²³ Sermayenin emek-gücü tarafında temsil edilen kısmının, üretim sürecinde bir değer değişimine uğraması sonucu ortaya çıkan fazlalığa artık değer denir (Marx, 1986: 191). Artık değer, ürünü meydana getiren öğelerin toplamını aşan bir değere ulaşmasını sağlar (Marx, 1986: 193) ve bize ürün üzerindeki emek sömürüsü oranını açıklar (Marx, 1986: 198).

savaşı arasında yükselen faşizm dalgasına benzeyen büyüklükte, günümüzde hala etkisi içinde olunan yeni bir siyasi paradigma devreye girmiş oldu (Yalman, 2009: 1-3).

1.2.2.2. Neoliberalizmin Yönetim Anlayışı ve Etkileri

Fordist-Keynesyen uzlaşımın artık değer krizinin ardından hakim ekonomik düşünce haline gelen neoliberalizm, yükselen “Yeni Sağ”ın karşı devrimci geleneksel politikalarına eklemelendi ve salt ekonomik bir teori olmaktan çıkartıldı (Garland, 2002: 98-102). Teoride, genel olarak, devletin verimi yükseltmek ve genel zenginliği sağlamak amacıyla yalnızca piyasayı baskı altına alan yeniden dağıtım mekanizmalarından vazgeçmesi ve mali olarak küçülmesi; özelde ise uluslararası serbest ticaretin yaygınlaştırılması, rekabeti arttırmak için var olan piyasaları düzenlemekten el çekmesi (deregülasyon), daha önce piyasa dışı temin edilen metallerin değişimi için yeni piyasalar kurması (metalaştırma -özellikle daha önce orta malı veya kamusal olan doğal kaynakların, genel tüketim maddelerinin, eğitim ve sağlığın metalaştırılması-), kendi hakimiyetindeki malvarlıklarını elinden çıkartması (özelleştirme), vergi oranlarını düşürmesi ve kamu harcamasını azaltması (mali kemer sıkma) olarak yer almaktadır (Harvey, 2013: 72-74; Shaikh, 2011: 39-49).

Fakat neoliberalleşmenin pratikteki yansıması, yukarıda ortaya konan unsurları soyut olarak içinde barındırmakla birlikte, öncelikle emeği ve sınırlı çevresel kaynakları meta olarak görmesi ve daha sonra bir tercih yapılması gerektiğinde çoğunlukla halkın refahı karşısında finansal kurumların çıkarlarından yana bir yol izlemesi sebepleriyle teorik çerçevesini aşan sorunları beraberinde getirmiştir (Harvey, 2013: 78-80). Harvey’nin de vurguladığı gibi, denemesi askeri rejimlerle Arjantin, Şili gibi gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ve gelişmiş ülkelere geçirilen benzeri politikalar, en nihayetinde Dünya Bankası, IMF ve DTÖ

girişimleriyle yoksullukla mücadele kavramı altında az gelişmiş ülkelere de uyarlanmış ve tüm yerküreye dayatılmıştır²⁴ (2013: 37; Özdek, 2002: 10-14).

Neoliberalizmin küresel çapta en gözle görülür etkisi, gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki gelir ve zenginlik makasının açılmasıdır. Gelişmiş ülkeler kendi toplam verimliliklerini ve büyümelerini arttırarak devam ederken, az gelişmiş dünyada kişi başına düşen gelir bu on yıllar boyunca yerinde saymıştır. Üstelik az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ekonomilerin ve uluslararası mali örgütlerin kendilerine verdiği tavsiyeleri uygulamalarına rağmen bu sonuçla karşılaşmışlardır (Arın, 2013: 115-117; Harvey, 2013: 124-128). Bugün, küreselleşmenin nimetlerinden en yüksek oranda faydalanan olan uluslararası sermaye, kendi tarihinin en güçlü dönemini deneyimlemektedir (Arın, 2013: 152-155).

Görünümü daha aşikar olan bu devletler arası eşitsizliklerin derinleşmesi süreci bir yana, söz konusu dönüşüm bu yolu izleyen devletlerin kendi içlerinde sınıf ilişkilerini yeniden tanımlayan bir sürece sahne olmuştur. Neoliberalizmin körüklediği sermaye, sınıf hakimiyetini yeniden kurmak ve soyut düzlemde vaat edilen ekonomik ülküleri hayata geçirmek amacıyla öncelikle emek sınıfının elindeki örgütlülükle bağlantılı kurumsal araçları baskılamış ya da ortadan kaldırmıştır (Harvey, 2013: 83-84). Sermayenin önünden çekilen, hatta yeni alanlarda onu destekleyen ve teşvik eden devlet; sürecin diğer tarafında sendikalaşmayı azaltma yoluyla, esnek ve güvencesiz çalışma rejimini yaygınlaştırma yöntemiyle işçi sınıfının hareket alanını daraltmış, onun pazarlık gücüne ket vurmuştur (Aziz Çelik, 2015b: 624). Devlet, ücretlerin belirli bir oranda sabit kalması ve artık-değer elde edim sürecinin devam etmesi uğrunda, sermaye açısından serbestleştirme ve emek açısından daraltma politikasını yürüterek

²⁴ Bu örgütler tarafından dayatılan politikalara örnek olarak özellikle, devletlere yoksullukla mücadelede önerdikleri reçeteleri gerçekleştirmek üzere sağladıkları ve katı kurullarla nasıl harcanacağını belirledikleri kaynaklar gösterilebilir (Harvey, 2013: 37; Özdek, 2013: 181-196).

elindeki baskı araçlarını daha fazla otoriterleşme yönünde kullanmıştır (Gambetti, 2009: 19; Harvey, 2013: 87-89).

Bu otoriterleşmenin emek yönündeki bir başka boyutu da güvenlik politikalarındaki değişim olmuştur; en nihayetinde neoliberalizm, kendi ortaya çıkarttığı veya büyümesine yol açtığı sosyo-ekonomik sorunları daha fazla şiddetle, polislik ve gözlem faaliyetlerinin arttırılmasıyla, daha sert ceza sistemleri geliştirmekle ve daha çok bireyi hapsedmekle çözüm bulmaya çalışmıştır (Bell, 2011: 205-212; Özdek, 2013: 233-255).

1.3. KİTLESEL HAPSETME VE ELEŞTİREL BAKIŞ AÇILARI

Bu alt bölümde, araştırmanın teorik çerçevesinin son parçası olan, eleştirel kriminolojinin kitlesel hapsedmeyi bir süreç olarak nasıl tanımladığı ve nihayetinde neoliberal dönüşümün bu ceza devletine ve kitlesel hapsedme kavramlarına ne şekilde temas etmekte olduğu incelenecektir. Eleştirel kriminoloji temelinde, kitlesel hapsedmeyi kavramsallaştıran ve analiz eden David Garland ve Loïc Wacquant'ın çalışmaları merkeze alınacaktır.

1.3.1. Garland: Geç Modernite ve Kontrol Kültürü

ABD'de federal, eyalet sistemine ait ve yerel hapsedhanelerdeki hükümlü ve tutuklular bir arada ele alındığında 1973'te 100 bin nüfusa düşen hapsedilen kişi sayısı 110'ken, 2000 yılına gelindiğinde 680'e yükselmiştir. 20. yy'ın ilk üç çeyreğinde ortalama 100'ü aşmayan bu oran, son çeyrekte neredeyse yedi kat artmıştır. David Garland, bu olguyu "kitlesel hapsedme" olarak tanımlar ve kitlesel hapsedme olgusunu niteleyen iki özelliği öne çıkarır. Bunlardan ilki, bu sürecin

hapsetmeden çıkıp “kitlesele” hapsetmeye dönüşmesidir. Bir karşılaştırma yapıldığında hem ABD tarihinde, hem de ABD’yle çağdaş gelişmiş diğer ülkelerde böyle bir oran daha önce görülmemiştir. İkincisi ise bu olgunun toplumun genelinden ziyade belirli kesimlerini yoğunluklu olarak etkilemesidir. ABD’de en çok etkilenen grup, büyük kent merkezlerinin genç siyah erkek nüfusu olmuştur (Garland, 2001: 1-2).

Garland’a göre kitlesele hapsetme olgusunu ABD’yi etkileyen diğer büyük süreçlerden ayıran bir fark bulunur. Büyük Buhran’dan (Great Depression) sonra yürürlüğe konan Yeni Düzen (New Deal) siyaseti de, Lyndon B. Johnson döneminde öne sürülen Büyük Toplum (Great Society) projesi de toplum önünde tartışılarak getirilmiş reformlardır. Fakat kitlesele hapsetme, üzerinde hesaplar yapılmış ve fikir birliğine varılmış bir politika (siyasa) olmaktan çok, uyuşturucuyla savaşı, *mandatory sentencing*²⁵ (ceza alt sınırı uygulaması), *truth in sentencing*²⁶ (infaza riayet uygulaması), özel ceza infaz kurumları (kar amacıyla işletilen hapisaneler) gibi projelerin hayata geçmesinin kolektif sonucu olarak beliren sosyal bir çıktıdır (Garland, 2001: 2; Garland, 2002: 105).

Kitlesele hapsetmenin sınırlarını çizerken ABD genelindeki suç oranlarına bakmak anlamlıdır. 1960’larda hızlı biçimde artan ve uzun süre yüksek seviyede kalan suç oranları, 1990’ların başında düşmeye başlamıştır (Blumstein ve Wallman, 2000: 1-2; Zimring, 2007: 3-16). Bunun yanı sıra 1970’lerden 2000’lere kadar

²⁵ *Mandatory sentencing*, yargıçların vereceği hapis cezalarının ve buna bağlı hükümlülerin hapisanede geçireceği sürenin alt sınırını belirleyen normlardır. (Samaha, 2002: 628, 634; Hochstedler Stuary ve Frank, 1996: 403).

²⁶ *Truth in sentencing*, suçluluğu sabit kişilere verilecek hapis cezalarının uzunluğunu yargıçların belirlediği Amerikan hukuk sistemini reforme etmek için getirilmiştir. Böylece yargıcın cezanın uzunluğu konusundaki takdir yetkisi azaltılarak, hem belirli sanık kategorilerinin hapiste geçirmesi gereken asgari süre garanti altına alınmakta, hem de ceza adaleti sisteminden çıkacak kararlar arasında bir tutarlılık sağlanmaya çalışılmaktadır (Samaha, 2002: 628).

yapılan araştırmalar toplumdaki suç korkusunun, resmi suç vakalarının düşmesine ters orantılı bir şekilde yükseldiğini; ve toplumun büyük kesiminin suç oranının devamlı olarak arttığını düşündüğünü göstermektedir (Garland, 2002: 106-107). Bu durumun bir sonucu olarak “suç korkusu”, çağdaş kültürün önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu algıyı arkasına alan süreçte suç ve ceza politikalarının duygusal tonu da artmıştır. Önceden sosyal devletin imkanlarından faydalanması gerektiği düşünülen dezavantajlı kesimler, suç korkusu olgusunun hedefinde, artık tehlikeli gruplar olarak görülmeye başlanmıştır. Bu kesimlerin refah kurumları tarafından sağlananları hakketmediği düşünüldüğü için, nankörlükle suçlanmaktadırlar. Önceki dönemlerde rehabilitasyon idealine dayanan sosyal mühendislik çözümleri benimsenirken, günümüzde toplumun suça yanıt konusundaki talebi ödetici anlayışa yönlendirilmiştir (Garland, 2002: 8, 10-11).

Garland, kitlesel kapatmanın cezalandırıcı bir ayrımcılık yöntemi olarak uygulanmasında günümüz toplumların geçirdiği “geç modernite” (*late modernity* olarak yer verilir) döneminin etkili olduğunu ileri sürer (2002: 142). Anthony Giddens’a göre modernitenin küresel olarak yayılmış yeni bir şekli olarak özetlenen geç modernite²⁷, yeni bir çağ değildir; modernitenin özgün bir aşamasına denk düşer. Geç moderniteyi moderniteden ayıran bireyler arası geleneksel güven biçimlerinin sona ermesi, döneme özgü yeni belirsizliklerin ve risklerin ortaya çıkmasıdır (Giddens, 2009: 141). Bir diğer özellik ise Batı’nın hakimiyetinin ve öncülüğünün açık olduğu bir düzenden, değişimin tüm dünyaya aynı anda yayıldığı bir düzene geçilmiş olmasıdır (Giddens, 1991: 176-177). Garland, ayrıca geç modern toplum insanının suç politikalarındaki ödeticiliğe olan ilgisini açıklarken Giddens’in “ontolojik güvensizlik” deyimini devraldığını belirtmektedir (2002: 155, 263).

Garland’a göre, 20.yy’ın ikinci yarısında, geç modernitenin karşılandığı dönemde ABD ve Britanya’da sosyal demokrasiyi esas alan bir siyasi düşünce

²⁷ Giddens hem *high modernity* hem de *late modernity* kavramlarını birbirinin yerine kullanmaktadır (1991: 163; 2009: 142).

atmosferi mevcuttu (2002: 94). Bu doğrultuda hakim ideolojik çerçeveyi medeni ve bireysel hakların genişletilmesi, tam istihdam politikası ve sıkı tutulan bir piyasa ekonomisine bağlı refah sisteminin teşviki oluşturmaktaydı. 1950'lerden başlayarak istikrarlı bir şekilde artan suç oranları, mevcut sistemin sosyal refah politikasına ve piyasanın sıkı düzenlenmesine getirilen ekonomik bazlı eleştirilere suç ve ceza politikası ayağının da katılmasına yol açtı (Garland, 2002: 95). Serbest ekonomi savunucuları, artan suç oranlarını ceza refahı (penal-welfare) olarak isimlendirilen sistemin başarısızlığı olarak görüp ekonomiye yük olarak değerlendirmeye başlamıştır. Sol ise aksine, artışın nedeni olarak rehabilitasyon mekanizmalarının yeterince verimli işletilmemesini görmüştür (Garland, 2002: 96). ABD'de Reagan, Britanya'da Thatcher yönetimleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen geç modernitenin özgürlükçü kültürüne ve sosyal refah politikasına tepki olarak meydana çıkmışlardır (Garland, 2002: 98). Serbest piyasa ekonomisinin geri getirilmesi anlamında neoliberalizmin ve geleneksel ahlak anlayışının geri getirilmesi anlamında yeni-muhafazakarlığın kombinasyonu niteliğindeki yeni sağ, refah devletinin getirdiği sosyal kurumları bir bir tasfiye etmiş, sınırlanan kamusal mali kaynakları güvenlik harcamalarına aktarmış ve ceza politikasını da ödetici bir forma büründürmüştür. Piyasanın serbestleştirilmesi ve geleneksel değerlere dönüşü birleştiren yeni sağ, klasik liberalizmin bireyciliğini toplumsal ahlaka uygulamış ve "aile, çalışma, iffet" gibi değerleri öne çıkartılarak yoksul kesimlerin disipline edilmesini talep etmiştir (Garland, 2002: 99).

Klasik liberalizmdeki bireyciliğin öne çıkartılması, yalnızca toplumsal ahlak ve davranışın disipline edilmesi üzerinden açığa vurulmaz. Ayrıca bireyci düşüncenin bir sonucu olarak özgür iradeye vurgu yapılır. Bu yeni dönemde suç işleyen kişi, mantık sahibi ve çıkarının peşinde koşan bir birey olarak öne çıkartılır. Ayrıca ender rastlanan şiddet içerikli suç vakaları yaygın ve tipik örnekler olarak sunulur. Şiddet içeren davranışlar ve bazı özel suç tipleri birtakım ırklara ve kültürlere özgü karakteristik özellikler olarak kodlanmaya çalışılır. Toplumun kolektif bilinçindeki "biz-onlar" ikilemi yeniden konumlandırılır (Garland, 2002: 135).

Geç modern toplumda -özellikle neoliberal dönemde- ekonomik gelişmeler ve yeni siyasi ve kültürel savlar, suça ve cezalandırmaya karşı geliştirilen bakışı özellikle Siyahlar, Latinler ve yoksulların aleyhine ödeticiliğin arttırılması yönünde desteklemektedir (Garland, 2002: 142). Suça karşı geliştirilen duygusal tonu yüksek bu tepki, yeni gelişen korku ve endişe dalgasının bir panzehri olarak sunulmaktadır (Garland, 2002: 145).

Özetle denilebilir ki Garland, kitlesel hapsedme olgusunun kaynağında geç modernite kültürünün yattığını ve cezalandırmadaki bu değişimi doğuran toplumsal değişkenlerin bilinçli politikalarından ziyade duygusal olan ve bilimsel niteliği olmayan siyasi eğilimlere dayandığını iddia etmektedir. Neoliberalizmi ise yine geç modernite kültürüyle tetiklenen, İkinci Dünya Savaşı sonrası sürecin getirdiği kültürel ilerlemeciliğe tepki olarak ortaya çıkan karşı-devrim niteliğinde bir ideoloji olarak sunmaktadır. Dolayısıyla ona göre, kitlesel hapsedme neoliberal ekonomik ilişkilerden kaynaklanmaz. Ancak yeni muhafazakarlığın ahlakçı ve neoliberalizmin bireyci bakış açıları ve kitlesel hapsedme olgusu, aynı dönüşümün çıktıkları olarak yan yana karşımıza çıkmaktadır.

1.3.2. Wacquant: Bağdaştırıcı Yaklaşım

Loïc Wacquant'ın günümüz toplumunun değişen güvenlik anlayışını ve cezalandırma rejimini neoliberal dönüşümle ilişkilendirdiği yaklaşımı, daha önceki başlıklarda ele alınan teorilerin hepsiyle ilişki içine giren, bağlantılar kuran ve onlara yeni yorumlar getiren karma bir bakış açısı sunar. Karma yaklaşım, kitlesel hapsedmeyi bu kısımda ortaya konan sosyal, ekonomik ve siyasi kavramlarla kuramsallaştırmaktadır. Loïc Wacquant, hem tek tek neoliberal ceza devleti ve kitlesel hapsedme kavramları üzerinde ısrarla durmuş, hem de iki kavramın ilişkisi üzerinde en açık bağlantıları kurmuş ve analiz etmiş yazarlardan biridir. Onu alandaki diğer yazarlardan ayıran, konuya özgü geliştirdiği yöntemdir. Wacquant,

konuya yaklaşımında hiçbir yönden açık bırakmamak adına, modern toplumsal bilimlerin içine işlemiş bulunan büyük okullara bağımlı kalarak yapılan analiz ve araştırmaların aşılması gerektiğini ortaya koymuştur. Geleneksel sosyolojik safların kapalılığını aşmak için kendi önerisi, Karl Marx'ı takip eden çatışma kuramı ve materyalist yaklaşımla, Émile Durkheim ve Max Weber'i takip eden yapısal/işlevsel ve sembolik yaklaşımları bir araya getiren bağdaştırıcı bir yöntemin izlenmesidir (Wacquant, 2009b: 287-288). Buradan hareketle kitlesel hapsedmeyi hem sınıf ilişkilerinin, hem ırklar arası ilişkilerin, hem de kent mekanının işlevsel dönüşümünün odağında ele almaktadır. Bu şekilde sıraladığı üç araştırma kriterini, "neoliberal ceza devleti"nin "kitlesel hapsedme"deki üçlü seçiciliği (*triple selectivity*) olarak isimlendirmektedir (Wacquant, 2014: 35-36).

Wacquant neoliberal ceza devletini ele aldığı üç kitabından ilkinde 1990'larda New York kentinin merkezi Manhattan'da uygulamaya sokulan sıfır tolerans polisliği uygulamalarının ABD'nin büyük şehirlerine yayıldığını ve aynı on yıl içinde Londra'ya dahi ithal edildiğini, bu uygulamaların arkasındaki mantığın cezalandırma politikalarına da yansıdığını ve etki alanını genişleterek sosyal politikaları ikame eden bir konuma eriştiğini iddia etmektedir (Wacquant, 2009a). Daha sonra, cezalandırma ve polislik faaliyetlerinin artırıldığı güncel durumda, toplumun hangi kesimlerinin ceza adalet sistemiyle karşılaştığı sorusuna yönelmiş ve özellikle etnik/ırksal azınlık mensubu kent yoksullarının sistemde ağırlığının bulunduğu ulaşmıştır (Wacquant, 2009b). Son olarak ise, kent yoksullarının yoğunlaştığı mekânlar üzerine ABD ve Fransa arasında karşılaştırmalı bir çalışma yaparak, iki ülkede toplumun ceza devletiyle ve sosyal sürgünle karşılaşma koşullarını ve başa çıkma stratejilerini takip etmiştir (Wacquant, 2015). Bu başlığı takip eden bölümlerde Garland'ın tanımını yaptığı kitlesel hapsedme olgusu, Wacquant'a ait neden ve etkileri hakkındaki açıklamalarla birlikte incelenecektir.

1.3.2.1. Hiper-aktif Polislik

Polislik faaliyeti kitlesel hapsedmeyi tetikleyen değil, fakat nüfuzunu arttıran bir değişken olarak ele alınabilir. Wacquant'ın incelediği temel sorunlardan ilki ABD'de ortaya çıkan polislik uygulamalarıdır. 1994 ve 2001 yılları arasında New York Belediye Başkanı olarak görev yapan Rudolph Giuliani döneminde yürürlüğe giren “sıfır tolerans” (*zero tolerance*) polisliği bunların öncüsü ve en ünlüsüdür. Söz konusu dönemde, kentın polis müdürlüğüne Kırık Camlar Teorisi'ni²⁸ uygulamaya koyan William Bratton getirilmiş; onun yönetiminde New York polisi kentın suçtan temizlenmesi ve mekânsal değerinin yükseltilmesi amacıyla sınırsız yetkilerle donatılmış; yoğunlukla ve özel olarak basit suçlar ve kabahatleri soruşturmaya yöneltilmiştir. Şehrin suçtan temizlenmesi temelinde gerçekleştirilen politikalar sonucunda evsizler ve kimsesizlerden oluşan kesimler, mülksüzleştirilmiş mahallelere geri çekilmişlerdir. Wacquant, daha sonraki çalışmalarında bu olguyu hiper-aktif polislik olarak nitelendirir (Wacquant, 2014: 36).

Polisin amaçlanan dönüşümü yürütmesi için sıfır tolerans yaklaşımını oluşturan üç adım belirlenmiştir: Polis gücünün personel sayısı ve donanımının artırılması, bölge sorumlusu polisler tutturmaları zorunlu bulunan sayısal

²⁸ Kırık Camlar Teorisi, Wilson ve Kelling'in 1982 tarihli aynı isimli makalelerinde ortaya koydukları bir ceza adaleti yaklaşımıdır. Kırık Camlar Teorisi, kentlerdeki kaldırılmayan çöpler, başı boş binalar gibi fiziksel düzensizliklerin kamu düzenini bozduğunu ve daha büyük suçların işlenmesini kolaylaştırdığını iddia etmektedir. Bu teoriden hareketle yeni bir polislik anlayışı önerilmiştir. Dilencilik, fuhuş, Vandalizm, grafiti çizimi ve gürültü gibi idari kabahatleri ve hafif suçları soruşturmanın toplum düzenini koruyacağı ve daha büyük suçların işlenmesinin önüne geçeceğini varsayan bu anlayış, ceza adaleti ve polis literatüründe “yaşam kalitesi polisliği” de denen stratejilerden en ünlüsüdür (Kelling ve Wilson, 1982; Schmallegger, 2014: 96).

hedefler²⁹ yüklenilmesi yoluyla bürokrasinin “yeniden tasarlanması” (*reengineering*), yeniden konuşlanmayı ve hızlı müdahaleyi mümkün kılan bilgisayarlı bir izleme sistemi kurulması. Şehrin polis teşkilatının bir şirket gibi yönetilmesini öngören hedefler, özellikle sarhoşluk, kamuya açık alanda idrarını yapma, huzur ve sükûnu bozma, dilenme, rahatsız etme, fuhşa teşvik maksadıyla sokağı işgal etme gibi kabahatler ve adi suçları bastırmak için etkili olmuştur. Zira bu kabahat ve küçük cürümlerin hem sayısı daha fazladır, hem de bunlar kentin değerini ve yaşam kalitesini düşüren esas faaliyetler olarak görülmektedir. Dönemin polis şefi ve kent yöneticilerinin söylemlerinde açıkça merkeze alındığı gibi, polisin yeni hedefi bozuk para karşılığı trafik ışığında cam silenler (*squeegee men*), torbacılar (küçük miktarlarda uyuşturucu taşıyanlar ve satanlar), seks işçileri, dilenciler, evsizler, aylaklar ve grafiticiler gibi kentin değerini düşüren gruplardır. Wacquant’a göre yaşam kalitesini yükseltmeye yöneldiği iddia edilen bu tarz bir polislik, bilimsel değeri olmayan (hurafe niteliğinde) “sınıf-altı” kavramına dayandırılan ve çoğunlukla kent merkezini yeniden değerlendirmek isteyen beyaz orta ve üst sınıfların desteğini yakalamaya çabalayan popülist bir politikadır (Wacquant, 2009a: 14-16).

Söz konusu hedeflerin hayata geçmesi adına polise ayrılan bütçe ilk beş yıl içinde yüzde 40 artırılmış, 1990 yılında 36 bin olan personel sayısı 1999’a gelindiğinde 47 bine ulaşmış ve böylece New York, 10.000 şehir sakinine düşen 66 polis memuru oranıyla ABD’nin metropollerinde en yüksek polis memuru yoğunluğuna ulaşmıştır. Aynı dönem içinde belediyenin sosyal hizmet birimleri bütçelerinin üçte birini kaybetmiş, personel sayıları da 8 bin azalarak polis sayısının üçte birinden de azı olan 13.400’e gerilemiştir (Wacquant, 2009a: 17-18). Polisin suça yanıtının sıklaştığı ve sertleştiği bu dönemde, ABD’nin “yarı-refah” devleti yoksul sınıflara sunduğu kısıtlı imkanları dahi azaltmaya devam etmiştir. 1992 yılından itibaren kent sınırları içinde suç oranı dikkate değer bir azalma izlerken,

²⁹ Polisler puan veya kota sistemine dayanan bir skalada, belirli sayıda ve nitelikte “suçlu” yakalamaları konusunda teşvik edilmişlerdir.

polisin gerçekleştirdiği yakalama sayısı tersi oranda artmış ve buna bağlı olarak mahkeme önüne çıkartılan kişi sayısı yükselmiştir. Bu durum New York mahkemelerinin iş yoğunluğunun artmasına ve yargılamaların kısıtlı kaynaklar ve zaman çerçevesinde daha adaletsiz süreçler izlemesine yol açmıştır (Wacquant, 2009a: 26-27). Özetle, hiper-aktif polislik uygulamaları kitlesel hapsedmenin somut girdilerinden ilki olan hükümlü sayısını yükseltmektedir.

1.3.2.2. Yoksulluğun Suçlaştırılması

Sosyal güvensizliğe ve toplumun uçlarına itilmiş kesimlere karşı cezalandırıcı politikalarla yanıt verilmesinin kaynağı, neoliberal ekonomik politikaların dünya çapında yaygınlaştırılmasını ifade eden Washington Uzlaşısı'nda aranmaktadır. Bu uzlaşının ilkelerinden en önemlileri kamu bütçesinde kemer sıkma politikası izlemek, vergileri azaltmak, sermayeye geniş haklar tanımak, finansal piyasaları ve dış ticareti teşvik etmek, kamu teşekküllerini özelleştirmek, çalışmayı esnekleştirmek ve sosyal koruma harcamalarını azaltmaktır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yönetimleri, bu ilkeleri kendi siyasi pozisyonlarından ve ideolojilerinden bağımsız olarak (örnek olarak, sol kanattan Fransız François Mitterrand ve Lionel Jospin, merkez soldan ABD'li Bill Clinton ve Britanyalı Tony Blair gibi) takip etmişlerdir (Wacquant, 2009a: 54). Kamunun sosyal koruma mekanizmalarının geri çekilmesiyle devletin cezalandırıcı işlevinin sahneye çıkışı eşzamanlı ve doğru orantılıdır. Başka bir ifadeyle, neoliberal ekonomik politikalarla küçültülmeye çalışıldığı iddia edilen sadece sosyal devlettir, ya da devletin sosyal yönüdür. Öte yandan devletin güvenlik işlevlerine karşı aynı küçültülmeye gidilmemiş, aksine, sosyal işlevlerini kaybetmesinden doğan boşluk bunlarla doldurulmuştur.

Devletin küçültülmesi söylemi, ekonomik anlamda her şeye muktedir büyük bütçeli bir yönetim yerine, piyasayı düzenleyen, hakem görevini yerine getiren daha

küçük bir yönetimi önermektedir. Fakat ABD’de sosyal koruma alanlarından elini çeken federal devletin görevini, yeni gelişen sosyal güvensizliğe karşı daha çok sert kuvvet uygulayan eyalet yönetimleri ve yerel yönetimler devralmıştır. 1980’lerden başlayarak federal bütçede sosyal koruma harcama kalemleri hem oran hem miktar olarak giderek küçülürken, her idari seviyede (federal, eyalet, şehir) güvenlik harcamaları, özellikle polisin ve infaz sisteminin bütçesi hem oran hem miktar bazında artmıştır.

Sosyal içerme/koruma mekanizmalarının gerilemesi yeniden dağıtım yöntemlerinin tamamen terk edilmesi anlamını taşımamaktadır. ABD örneğinde bazı konularda yarım da olsa sosyal devletin alt ve alt-orta gelirliilere sağladığı korumaların kaldırılmasıyla, yüksek ve yüksek-orta gelirliilere sağlanan vergi muafiyetleri ve teşviklerin arttığı gözlemlenmektedir. Örneğin, 1994’te özel sektörden konut satın alanlara sağlanan “konut edindirme yardımı” isimli vergi indirimi programının bütçesi toplu konut programı bütçesinin neredeyse üç katı olan 64 milyar USD’ye (dolar) yükselmiştir. Toplu konut programı alt ve orta gelirliileri kamu kaynaklarının desteğiyle konut sahibi yaparken, konut edinme yardımı tüm gelir gruplarını özel sektörden konut satın almaya teşvik eden bir plandır. Konut edindirme programının 1994 yılı payının yarısından yıllık hane geliri 100 bin doları aşan ABD’nin % 5’lik kesimi yararlanırken, bu gruba sağlanan muafiyetin % 16’sı da en çok vergi ödeyen ve yıllık geliri 200 bin doları aşan % 1’e transfer edilmiştir. Yüzde birlik gruptaki her on aileden yedisi 64 milyar dolar bütçeli programdan faydalanırken, yıllık geliri 30 bin dolar olan ailelerin yalnız % 3’ü yararlanabilmiştir. Buna karşın ülkenin 1994 yılı toplam refah harcaması 17 milyar dolar, gıda pulu bütçesi 25 milyon dolar ve çocuk beslenme yardımı 7,5 milyar dolarda kalmıştır (Wacquant, 2009b: 41-43).

Yukarıdaki gelişmelerle yakın zamanlı olarak, ABD’nin yalnızca hapisaneler için ayırdığı bütçe, 1980’de 7 milyardan 2000’de 70 milyar dolara, tüm ceza adaleti sistemi için bütçesi 33 milyardan 216 milyar dolara çıkartıldı (Wacquant, 2014: 39).

Sayılan gelişmeler devlet teorisine yeni bir kavramı tanıtmayı mecbur kılar. Neoliberal düzenlemeler iddia edildikleri üzere müdahaleciliği ve korumacılığı çözümleyen politikalar getirmemişlerdir. Burada ortaya çıkan yeni yönetim anlayışı sermayeye yönelik korumacı bir tavır olarak “laissez-faire” mantığını, çalışma yasalarının gevşemesini, işsizliğin denetlenmesinin kaldırılmasını, kolektif korumacılığın sonlanmasını savunurken; emeğin bunlardan dolayı karşılaştığı sorunlarla uğraşırken ataerkil ve ödetici önlemler almaktadır. Aşağıya yönelik sert, yukarı yönelik yumuşak politikalar izleyen bu melez siyaset sentor³⁰ devlet olarak isimlendirilir (Wacquant, 2009b: 43 ve 312).

Söz konusu sosyal ve ekonomik politikalar devletin idare anlayışını, bireyci bakış açısının yeniden tanımlanmasıyla yoksul olmanın kişilerin kendi kabahati olduğu ve bununla mücadele etmenin devletin bir sorunu olmadığı noktasına getirmiştir. Yoksulluğun azaltılması gereken bir toplumsal bir sorun değil, yoksulların yaşam tarzının bir ceza hukuku problemi haline gelmesi sürecine yoksulluğun suçlaştırılması denmektedir. Yoksulluk suç işleme faktörünü arttıran bir değişken haline geldikçe de kitlesel hapsedmeyi etkileyen en önemli bileşenlerden biri haline gelmiştir (Wacquant, 2014).

1.3.2.3. Üçlü Seçicilik ve Aşırı Hapsetme

Fordist-Keynesci çağın ücretli emekçilerinden oluşan sınıf tahayyülü neoliberal çağ ile birlikte aşınmıştır. Üretim odaklı olan sanayinin öne çıktığı ekonomiden, tüketim odaklı olan hizmet ve finansın öne çıktığı bir ekonomik

³⁰ TDK Büyük Türkçe Sözlük. “Sentor” maddesi: “İnsan başlı at biçimindeki mitolojik yaratık.”. Bağlantı:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b084588639808.23354781 . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

sistem olan Post-Fordizm'e geçilmiştir. Bu sanayisizleşme süreciyle birlikte işsizlik kitleselleşmiş, emek güvencesizleşmiş, örgütlü işçi sınıfı dağılmıştır (Wacquant, 2009a, 55-58; 2009b: 76-79; 2016: 99-100). Önceki dönemde bireylerin gelir ve ekonomik bağımlılık düzeyleri esas alınarak karşılıksız sağlanan sosyal yardım ve imkanların arzı, yeni dönemde ya tamamen kaldırılmış ya birçok alanda asgari seviyelere indirilmiş ya da “çalışma karşılığı” yardım (*workfare*³¹) programları gibi projelerin devreye sokulmasıyla talep edilmez hale getirilmiş ve yoksul kesimler bu yolla disipline edilmeye çalışılmıştır (Wacquant, 2009b: 58-59; 2015: 96-97).

Bu dönemde asgari ücretin ve de genel olarak ortalama ücretlerin en alt seviyelerde tutulduğu ve arttırılmadığı önceki kısımlarda açıklanmıştır (bkz. Bölüm 1.2.2). Emek sınıfının maddi yaşam koşullarındaki bu gerilemeye ideolojik başka süreçler de eşlik etmektedir. Topluma artık çatışan iki sınıfın varlığı üzerinden bakılmamakta ve bu sınıfların arasındaki çatışmanın serinletilmesi yolunda önlemler almaya gerek görülmemektedir. Yoksullaşan işçi sınıfı, -kitlesel işsizliğin de etkisiyle- sınıfsal kimliği üzerinden değil ekonomik konumu üzerinden ele alınmakta ve politikaların odağına yoksullar yer almaktadır. Toplumun bu kesimi, neoliberal politikaların etkisi altında ekonomik ilişkilerin karşısında bir pozisyona konarak, sınıf-altı olarak anılmakta ve marjinalleştirilmektedir (Wacquant, 2009b: 41-44, 79-80, 101).

Yükselen Yeni Sağ'ın ve neoliberalizmin sağladığı bireyci ve iradeci felsefi arka plan, kendi yol açtığı yeni yoksulluğu, sınıf altı kavramı üzerinden tanımlamaktadır. En sert ifadesiyle: “Herkes fırsatlar sunan liberal bir toplumda yoksulların durumu büyük ölçüde kendi seçimleridir, dolayısıyla yoksullara sosyal refah devletinin imkanlarına erişim hakkı tanınmamalıdır”. Bu bakış açısı suç işleyen bireylerin ödetici cezalar almasının birincil önemde olduğu bir güvenlik

³¹ İngilizce'de refah kelimesinin karşılığı olan *welfare* kelimesinin, çalışma anlamındaki *work* kelimesiyle birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir kelimedir (work + welfare = workfare) (Merriam-Webster English Dictionary. “Workfare” maddesi. Bağlantı: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/workfare> Son erişim tarihi: 9.5.2018).

düşüncesini de yaygınlaştırmıştır (Wacquant, 2009b: 107, 151-152, 195-197). Emek sınıfı bir “havuç ve sopa” stratejisinin muhatabı konumundadır.

Amerika’da infaz üzerine yapılan güncel ve popüler tartışmaların aksine Wacquant, hapsedilmeyi tetikleyen ilk filtrenin ırk değil, sınıf olduğu kanısındadır. Cezaevine girenlerin ezici çoğunluğu emek sınıfının güvencesiz kesimlerinden gelmektedirler. Öyle ki:

“Hapishaneye girenlerin neredeyse yarısından fazlasının infaza başladıkları anda tam zamanlı bir işi yoktur; üçte ikisinin yıllık hane geliri yoksulluk sınırının yarısından da azdır; yalnızca % 13’ünün ortaöğretim üzerinde eğitimi vardır (ABD ortalaması % 50’nin üzerindedir); % 60’ı iki ebeveyninin de birlikte yaşadığı bir evde yetişmemiştir; % 14’ü koruyucu aile yanında veya yetimhanede büyümüştür.”³² (Wacquant, 2014: 42-43).

Yeni düzeni vurgulayan ikinci boyut ise ırk ya da etnisitedir. Wacquant, neoliberal dönemde, Fordist dönemin emek sınıfına kazandırdığı kurumlara karşı tasfiyeyi hazırlayan koşulların Afrikalı Amerikalıların 1960’lardaki toplumsal mücadelesi sonucunda ortaya çıkan Medeni Haklar Hareketi’nin kazanımlarının tasfiyesine yönelik başka bir süreçle de ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Harvey, bu dönemde farklı ırklara yönelik yeni biçimlenen baskıcı tepkileri neoliberal politikaları hayata geçirmek isteyenlerin muhafazakarları mobilize etmek için giriştikleri stratejik bir seçim olarak görmekteyken (2013: 57-58), Garland, bunu kültürel karşı devrim olarak açıklamaktadır (2002: 142). Öte yandan Wacquant ise, bu sürecin kazanımları geri almaya yönelik intikamcı bir siyaset olarak tanımlayarak Garland’a yaklaşmaktadır:

“Mülksüzleştirilmiş kişilere karşı uygulanan bir kamu politikası olarak intikamcılık, bir yanda aşırı-gettolaşma ve aşırı-hapsetme süreçleri, diğer

³² Çeviri yazara aittir.

yanda zorunlu çalışma programlarının çifte etkisiyle ülkeyi tarihsel bir çıkmaz sokağa sokmuştur.”³³ (2014: 50).

Wacquant, ırk konusunu açığa kavuşturmak için Pettit ve Western’in ulaştığı araştırma verilerini aktarmıştır. Buna göre, lise diploması olmayan siyah bir erkek bireyin kümülatif hapsedilme riski % 59’dur. 2000 yılında, bir Afrikalı Amerikalı erkeğin hapse girme riski % 7.9’ken, bir Avrupalı Amerikalı erkeğin hapse girme riski % 1’dir. Diğer yandan, lise diploması olmayan siyah erkeklerin hapsedilme riski % 59’ken, üniversite mezunu olanların risk oranı %4.9’dur. Lise ve üniversite diploması siyah erkekler için hapsedilme riskini 12 kat azaltmaktadır (Wacquant, 2014: 44). Bu veriler, Wacquant’ın sınıfı öne çeken yaklaşımını tutarlı kılmaktadır (Pettit ve Western, 2004).

Üçlü seçiciliğin son halkası mekan kavramıdır. İmalat ve sanayi odaklı Fordist üretim modelinden, tüketim, hizmet ve finans odaklı Post-Fordist üretim modeline geçiş sırasında ABD’nin büyük sanayi kentleri, önemli mekânsal dönüşümlere sahne olmuştur. Öncelikle neoliberalizmin öne çıkarttığı serbest ticaret ilkeleri, ABD’nin gelişmekte olan ülkelerden daha ucuza mal temin etmesiyle, sanayi devriminden bu yana imalat sayesinde büyümüş durumda bulunan Pas Kuşağı (*Rustbelt*) kentlerinin³⁴ imalat sektöründen aldığı payı ve karı küçültmüştür. Sanayisizleşme denen bu süreçte Pas Kuşağı’nın eğitimli ve çoğunluğu beyazlardan oluşan kesimleri, Güneş Kuşağı³⁵ (*Sun Belt*) denen ve finans, turizm gibi hizmet sektörü işleriyle büyüyen kentlere göç etmiştir. Önemli bir kısmı siyahlardan oluşan eski Fordist üretimin güvenceli işlerini bir bir kaybeden eğitimsiz yeni işçi sınıfı ise, sanayisizleşen Pas Kuşağı kentlerinin yoksul mahallelerinde işsizlikle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Nihayetinde bu kentlerde önceden işçi sınıfını depolayan sosyal konut alanı semtler birer çöküntü

³³ Çeviri yazara aittir.

³⁴ Chicago, Detroit, New York, Philadelphia gibi Orta Batı ve Kuzeydoğu Atlantik kentleri.

³⁵ İçinde Texas’ın dahil olduğu bir hatta, en Batı’da Kaliforniya’dan en Doğu’da Florida’ya kadar ABD’nin güneyindeki tüm eyaletler.

merkezine dönüşmüştür. Bu kentlerde doğrudan suç oranı artmasa dahi özellikle bu mahallelerde yaşayan kesimler, suçla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca yeni gelişen finans ve hizmet sektörü için tüketim alanları oluşturulması yolunda, çöküntü alanlarının mülksüzleştirilmesi süreci yürütülmüştür. Suç korkusu ve kentlerin imajının aşağı çekileceği endişesi gettoyla eşdeğer anlam ifade etmeye başlamıştır. Bu süreç, dar mekanda sıkışan yoksul işçi sınıfı açısından aşırı-gettolaşma süreci olarak isimlendirilmektedir. Nicel veriler de getto sakinlerinin hapsedilme oranının katbekat yüksek olduğunu doğrulamaktadır (Wacquant, 2014: 46-48).

1.4. SONUÇ

20.yy'ın son çeyreğinde gelişmiş kapitalist ülkelerde emekçi kesimlere büyük pazarlık payı ve özerklik alanı veren Fordist-Keynezyen ekonomi modelinin artık-değer krizi, sermaye tarafına çeşitli avantajlar veren ekonomik reformların yapılmasını zorunlu kıldı. Buradan hareketle emekçilerin örgütlenme özgürlüklerinin son derece kısıtlı hale geldiği, ücrette pazarlık imkanlarının sınırlandığı, sosyal içerme mekanizmalarının devre dışı bırakıldığı bir çalışma ve sosyal refah rejimi kurulurken, bu rejimin başarılı şekilde işleyebilmesi için çeşitli toplumsal baskı araçları devreye sokuldu. Tüm bu sistemin tutarlı ve meşru bir sistem olarak sürdürülmesi ve yeniden üretilmesi için de ideolojik alanda birçok yeni anlayış öne çıkartıldı. Neoliberal ceza devleti kavramıyla yukarıya karşı özgürlükçü aşağıya karşı baskıcı bir düzenek geliştiren yeni yönetim anlayışı kastedilmektedir. Kitlesele hapsetme ise bu yeni yönetim anlayışının suç ve ceza politikasında yarattığı en önemli çıktıdır.

Garland ve Wacquant, kitlesele hapsetmeyi neoliberal ceza devletinin bir ögesi olarak görmekte hem fikirdirler. Ayırtıkları nokta ise ne tarafından tetiklendiği, buna neyin sebep olduğudur. Garland, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen özgürlükler rejimini hedef alan ve kendiliğinden gelişen geç modernite

kültürünü bir karşı devrim süreci olarak tanımlamaktadır. Burada, nihayetinde devletin baskı araçlarının sertleşmesiyle sonuçlanan sürecin kaynağı kültürel bakış açısında aranmaktadır. Wacquant ise ekonomik ilişkilerin süreci başlattığını kabul etmekte, kültürel süreçlerin onu izlediğine işaret etmektedir. Garland, kitlesel hapsedmenin birbiriyle bağlantısız gibi görülen birçok ceza politikası hamlesinin planlanmamış kolektif bir çıktısı olduğunu vurgularken, Wacquant, kitlesel hapsedmenin yeni ekonomik düzeni koruyan bir gelişim olarak işlevselliğine dikkat çekmekte ve tesadüf olmadığını savunmaktadır. Kültürel süreçleri bir kenara bırakmadan, ikna edici ekonomik argümanları başat olarak gören Wacquant'ın savları ilerleyen bölümlerde odağa alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM VE CEZALANDIRMA REJİMİ İLİŞKİSİ

2.1. HUKUKİ VE İDARİ DEĞİŞİKLİKLER

Neoliberal siyasi düşünce paradigması, ekonomiden başlayarak toplumun her alanına yansıdığı gibi idare hukuku anlayışına da yansımıştır. Devletin azalan hizmetlerinin yararlanıcısı konumundaki yurttaş, müşteri konumunda görülmeye başlanmıştır (Gözübüyük ve Tan, 2010: 663-664).

Bu altbölümde Türkiye'nin neoliberalleşme süreci içinde hukukun ve idarenin suç ve cezalandırma özelinde geçirdiği değişiklikler bir yanda idare hukuku, kamu yönetimi, kamu politikası analizi, güvenlik çalışmaları diğer yanda ceza hukuku, ceza adaleti, kriminoloji ve penoloji bakış açılarından incelenecektir.

2.1.1. Polis Reformu

İdare hukukunda devletin işlevleri arasında toplum yaşamı açısından en geniş kapsamlı olanının idari işlevleri olduğu düşünülmektedir. Bunların genel amacının toplum yararı olduğu vurgulanmaktadır. İdare, toplum yararının gerçekleştirilmesi için kamu hizmeti ve kolluk olmak üzere iki tür faaliyette bulunur. Bu iki faaliyet türünden kolluk faaliyetinin özel kişilere devredilemez oluşu, sözleşmeye konu edilemez oluşu -her zaman tek taraflı işlem ve/veya eylem

şeklinde görülmesi- ve kar amacıyla yerine getirilemez oluşu onu özel bir konuma taşır (Gözübüyük ve Tan, 2010: 611 ve 665; Tan, 2011: 335-340). Toplumun karşısına “polis” olarak çıkan kolluk, kamu düzenini sağlamak adına hem hukuk düzenini ihlal eden davranışların araştırılmasında rol alır (adli kolluk faaliyeti), hem de kamu düzeninin işleyişi için kurallar koyarak ve bunları uygulayarak muhtemel ihlalleri önleme (idari kolluk faaliyeti) yönünde çalışır (Yayla, 2009: 42).

Polis kamu düzenini korumakla görevlendirilmiştir. Fakat polisin korumakla görevlendirildiği düzenin neye karşılık geldiği siyasi bir kategoridir (Berksoy, 2010: 138; Gönen vd., 2013: 15). Bu siyasi alan kapitalist toplumlarda öncelikle mülkiyetin güvenliğiyle doldurulur. Öyle ki, liberal yazında birçok erken tarihli düşünür tarafından kapitalist toplumda yoksulların emeğinin metalaşmasına bağlı olan ekonominin zenginleşmesi için düzgün işleyen bir polis sisteminin kurulması olmazsa olmaz bir koşul olarak sunulmuştur (Neocleous, 2013: 122-125).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan polis teşkilatının görev alanı ve faaliyet amacı, Cumhuriyet döneminde ilk kez 1934 yılında yürürlüğe konan 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu’yla hukuki bir düzenlemeye konu olmuştur. Kapsamlı değişikliklerin başladığı 1980’lere gelinene kadar 1934, 1948, 1965, 1973 ve 1980 yıllarında değişikliklere uğramıştır (Gönen vd., 2013: 18). Bu değişikliklerden toplumsal etkisi bakımından önemlileri 1965’te, bugünün Çevik Kuvveti’nin öncülü olan Toplum Zabıtası’nın ayrı bir birim olarak kurulması ve 1973’te arama, eve girme ve üniversite kampüslerine girme yetkilerinin genişletilmesidir (Gönen vd., 2013: 20 ve 23).

1980’lere gelindiğinde ise hem 12 Eylül 1980 Darbesi’nin baskıcı rejiminin ihtiyacı olan toplumsal düzenin sürdürülebilmesi, hem de sivil toplumun ve sendikaların bastırılması, çalışma yaşamının güvencesizleştirilmesi gibi eşgüdümlü yürürlüğe konan politik ekonomik dönüşümlerin hayata geçirilebilmesi için detaylı değişiklikler yapılmıştır (Gönen vd., 2013: 24). Bunlardan özellikle ANAP hükümetince çıkartılan 1985 değişikliğinde: (1) içlerinde sivil toplum örgütlerinin

ve sosyalleşme mekanlarının da olduğu belirli kamusal alanları belirli koşulların bulunması halinde kapatma yetkisi verilmiş [PVSK m.8]; (2) daha önce genel ahlak ve edebe uygun olmayan davranışlarda bulunanlarla ilgili şikayete bağlı hareket etme yetkisi re'sen hareket etme şeklinde genişletilmiş [m.11]; (3) polise mukavemet ya da toplum içinde kavga çıkarma durumlarında göz altına alınan kişinin 24 saat içinde hakim önüne çıkartılma zorunluluğunu kaldırılmış [m.13]; (4) genel güvenliği tehdit eden olaylarla ilgilenmesi için özel birimler kurma yetkisi verilmiş [ek m.5]; (5) polise ilk kez istihbarat toplama yetkisi verilmiş [ek m.7] ve (6) görev sırasında işlediği bir suçtan dolayı yargılanan polislerin görevlerini aksatmamaları için duruşmalardan varestede tutulmaları ve kendilerine Baro tarafından atanacak avukatın EGM bütçesinden karşılanması imkânları getirilmiştir [ek m.8] (Gönen vd., 2013: 26-27). Yetkilerin birçoğu 1990'lı ve 2000'li yıllarda AB adaylığı sürecinde yumuşatılmış veya kaldırılmış olsa da yürürlükte kaldıkları bağlam içinde, neoliberal politikaların Türkiye'ye uyarlanma aşamasında önemli işlevlerin tamamlanmasına yardımcı olmuşlardır (Berksoy, 2010: 152-153; Gönen vd., 2013: 29-32; Hülügü, 2013: 250).

Türkiye'de Polis Reformu olarak ifade edilen dönüşüm ise 1990'larda başladı (Berksoy, 2010: 146; Hülügü, 2013: 223). Polisliğin hareket ilkesi reaktiften (tepkisel) proaktif (önleyici) çevrilmeye çalışıldı. İnsanlarla samimi ilişkiler kurmak suretiyle, onları emniyet güçlerinin bilgi kaynağı olarak yeniden tanımlayan "toplum destekli polislik" uygulamaları devreye sokuldu. Bu ilke ve yöntemleri hayata geçirmek için piyasa odaklı mantıktan doğan verimlilik ve etkililik gibi kavramlar benimsendi (Berksoy, 2010: 146-147). Verimlilik ve etkililiğin hayata geçirilmesi adına polis, yeni kadrolarla, teknolojik ekipmanla ve lojistik destekle donatıldı. Bu dönemde ilk kez terörün hukuki tanımı yapıldı ve terörle mücadele etmesi adına yeni polis birimleri teşkilatlandırıldı (Berksoy, 2010: 139-141).

EGM verilerine göre, 1993'te 114.000 olan polis memuru sayısı, 11 yıl içinde önce 2004'te 171.000'e, 11 yıl sonra 2015'te ise 260.000'e çıkartılmıştır. 10

bin nüfusa düşen polis sayısı üzerinden düşünülürse, 1993'te 20'den, 2004'te 25,5'e, 2015'te ise 33'e ulaşılmıştır³⁶ (bkz. Şekil 8-9).

Toplum destekli polislik anlayışının çıktısı niteliğindeki, asayiş ekipleri, huzur timleri ve okul polisi gibi uygulamalar ilk kez 2006 yılında İzmir'de uygulanmaya başlanmıştır. Kap-kaç gibi yeni olduğu ve suç patlamasına yol açtığı iddia edilen³⁷ suç tiplerine karşı motosikletli polisler yaygınlaştırılmıştır. 2008 yılına gelindiğinde İzmir meydanları ve sokaklarında polise ait 200'e yakın güvenlik kamerası sistemi yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra belirli suçların mağdur grupları ve suçlu profilleri çıkartılarak, “etkin” önleme faaliyeti yapılmaya başlanmıştır (Gönen, 2013: 90-92).

İzmir'deki uygulamalar New York doğumlu “sıfır tolerans polisliğinin” Türkiye versiyonuna dönüşmüştür. Etkinliğin artırılması adına, söz konusu yaklaşımın kaynak alındığı kentte düzenlendiği gibi, polis memurlarına yeni performans kriterleri getirilmiş, polisler kestikleri idari para cezaları, ortaya çıkardıkları suç ve yakaladıkları şüpheli başına puan verilmeye başlanmıştır. Belirli suç tipleri için hedef nüfus olarak belirlenen bireylere odaklı bir önleme anlayışı ve en ufak yasaya aykırılığın dahi önemsiz görülmeden raporlanması mantığı bir yıldan az bir sürede yakalanan ve savcılığa sevk edilen vaka ve kişi sayısını radikal oranda arttırmıştır. Öyle ki, polisler arasında bu strateji “suçu eşelemek” olarak isimlendirilmiştir (Gönen, 2013: 93-95). Bu suçu eşeleme stratejisi, polisin üzerindeki performans baskısı ve hedef kitle mantığının yarattığı kalıp düşüncelerle birleşince polis şiddetinin artması kaçınılmaz olmuştur (Gönen, 2013: 99).

Diğer yandan ilk bakışta daha ana akım bir çerçeve sunan toplum destekli polislik uygulamaları ülke çapında yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Fakat burada da temel amaç, sıfır toleranstakine benzer biçimde kamu düzenine yönelik

³⁶ Kaynak: Eurostat Database / Crime and criminal justice statistics ve EGM yıllık raporları.

³⁷ Resmi istatistikler, polis profesyonelleri, polis entelektüelleri ve medyanın iddialarını destekler nitelik ve nicelikte değildir (bkz. Gönen, 2012).

düzensizlikler ve küçük suçlarla savaşmaktır. Bu polislik, suçun toplumsal nedenlerine değil, yalnızca güvenlik çıktılarına odaklanan bir yaklaşımdır. Ayrıca yurttaşla polis arasında kurulan yakın ilişkiler modeli Türkiye’de polisliği, modern polisin profesyonelleşme sürecinin tam tersi yönünde geriye götüren ve polis yetkisinin kullanımının bireyselleşmesine neden olan bir yola sokmuştur. Bu yol alış rasyonel yönetime dayalı olduğu iddia edilen liberal devlet formunun kendine attığı modern siyaset zemininde bir aşınmayı beraberinde getirmektedir (Hülagü, 2013: 248-251).

Polis reformu mantığı altında yapılan idari ve yasal değişiklikler yalnızca polisin uyguladığı yöntemler veya teknoloji ile ilgili değildir. Hukuki yetkilerinin çerçevesi de 2015 yılındaki “İç Güvenlik Paketi” isimli reformla genişletilmiştir. Bu reforma hükümet tarafından verilen isim, bilinçli bir şekilde, 11 Eylül Saldırıları’ndan bir yıl sonra ABD’de kurulan ve Türkçe çevirisi “İç Güvenlik Bakanlığı”³⁸ olan kurumla aynıdır. Türkiye’deki bu yeni durum yakın tarihe referans veren bir biçimde, olağanüstü halin kalıcı hale getirilme çabası olarak da yorumlanmaktadır (Kaygusuz, 2016: 111-113). Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu’nda temel hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı nitelikte ve zor kullanımını teşvik eden köklü değişiklikler yapılmasını içeren reform paketi (Adem Çelik, 2015), daha sonra özellikle polisin mahkeme kararı olmadan arama yapabilmesi değişikliğini getiren hükmün (m.4/A/f.6) iptaliyle³⁹ sonuçlanmış olsa da, polise özellikle toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili tanıdığı geniş ve şiddetli müdahale etme yetkilerinin (Adem Çelik, 2015: 251-252) çoğu kalıcı hale gelmiştir.

Funda Hülagü, Türkiye’de başlayan polis reformunun Sovyetler Birliği sonrası süreçte tüm kapitalist ülkelerde başlatılan bir değişiklik olduğuna dikkat çekmektedir. Neoliberal polis reformu, burjuva devlet formunun siyasetinden ve

³⁸ İng: United States Department of Homeland Security.

³⁹ AYM, E. 2015/41, K. 2017/98, T. 4.5.2017. Bağlantı: <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/29662396-95c8-439b-9ca3-4cb0bc03cc5f?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

onun kurduğu kamu düzenini koruyan ulusal polis anlayışından radikal bir sapma meydana getirmiştir (Hülagü, 2013: 222-225). Keza, polis her ne kadar kapitalizmin yaygınlaşmasıyla eşzamanlı olarak işçi sınıfının yoksulluğunun yönetimi için ortaya çıkartılmış olsa da, polisin gündelik hayatta sağladığı küçük faydalar zamanla bir kurum olarak işçi sınıfı tarafından benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Fakat neoliberal dönüşümle polisin, kendini türeten koşullara yeniden geri döndüğü iddia edilmektedir (Hülagü, 2013: 229-230). Bu tespit, Harvey'in (önceki bölümlerde geçen, bkz. Bölüm 1.2.2.1) neoliberalizmi sınıf hakimiyetinin yeniden inşası olarak tanımlanması gerektiği savıyla ve Neocleous'un polisin burjuva devlette var olma nedenini açıkladığı görüşüyle (bkz. Bölüm 1.2.1.2.2) örtüşmektedir. Emek sınıfını ve onun yoksulluğunu düzenleyen bir idare tekniği olarak polislik, neoliberal dönemde yeniden yüzeye çıkmış (Wacquant, 2009a: 161-176) ve Türkiye'de de ABD'deki biçimde kitlesel kapatma üzerinde rol oynamıştır.

2.1.2. Ceza ve İnfaz Yasalarında Reform

Kitlesel hapsedmeyi etkileyen somut değişkenlerden bir diğeri ise ceza ve infaz yasalarında yapılan sertleşmelerdir. Ceza yasasındaki değişiklikler hakimlerin üzerinden kanaat oluşturacağı suç tiplerinin niteliğini ve hükmedeceği cezaların sınırlarını belirlerken, ceza usul yasalarındaki değişiklikler bu suçların nasıl tespit edileceğini ve üzerinde suç isnadı bulunan bireylerin usûlî haklarının ne olduğunu, son olarak infaz yasalarındaki değişiklikler ise suç isnat edilen veya cezalandırılan bireylerin ne kadar süre ve hangi koşullarda kapalı kalacağını doğrudan etkiler ve yeniden konumlandırır.

Cumhuriyet döneminde ilk kez 1926'da kabul edilen ceza yasası (765 sayılı TCK), yürürlükte kaldığı 79 yıl boyunca bazıları geniş kapsamlı olmak üzere 60'ın üzerinde değişikliğe uğramıştır (Özgenç, 2015: 66). Kodifiye halde yürürlüğe sokulan ikinci ceza yasası, 2004 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu ve Ceza ve

Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'la yakın zamanlarda kabul edilen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu⁴⁰ olmuştur. Eski ve yeni TCK arasında hem suç teorisi açısından hem de suçun özel görünümleri açısından büyük anlayış farkları vardır (Özgenç, 2015: 65-69).

2004 yılında kabul edilen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun esas aldığı TBMM'ye sunulan Hükümet Tasarısı'nda yer alan genel gerekçe bölümünde, ceza yasalarında yapılacak değişikliklerin; "...*çağın gereklerini ve yeniden oluşan milli (değerleri) ve insanlığın ortak değerlerini vurgulayan, insan haklarını ve toplumsal güvenliği korumayı hedefleyen bir 'suç ve ceza siyasetine'...*"⁴¹ dayandırılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Aynı şekilde hazırlık aşamasından sorumlu TBMM Adalet Komisyonu'nun TCK Tasarısına ilişkin 3.8.2014 tarihli ve 60 karar sayılı raporunda yeni yasanın hazırlanmasının altında yatan düşünsel temelin, (1) faile kendi kusurundan daha ağır bir ceza verilemeyeceğini ifade eden kusur ilkesinin; (2) suçta ve cezada kanunilik ilkesi, belirlilik ilkesi, kıyas yasağı ve geçmişe uygulama yasağında berraklaşan güvencelere karşılık gelen hukuk devleti ilkesinin; (3) suç işleyenin yeniden sosyalleştirilmesi ve toplumsal sorumluluğa sahip bir birey durumuna getirilmesini hedefleyen hümanizm ilkesinin yattığı belirtilmiştir (Mahmutoğlu ve Karadeniz, 2017: 1-4; Özgenç, 2015: 70; Yılmaz, Z., 2004: 415-416).

Bunun yanı sıra mecliste komisyonun önerisindeki gibi aynen kabul edilen ve ceza kanununun amacına dair 1. maddenin gerekçesinde İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne atıfta bulunularak kanunun asıl amacının bireylerin sahip olduğu hak ve özgürlükleri güvence altına almak olduğu vurgulanmıştır. Gerekçe metninde ayrıca kanunun özgürlükçü karakterinin vurgulanmaya çalışıldığı belirtilmiştir⁴². Bu kanun değişikliğiyle yapılmak

⁴⁰ Yeni TCK kabul edildikten sonraki 14 yıl içinde 26 değişiklik geçirmiştir.

⁴¹ TBMM'ye sunulan Hükümet Tasarısı'nın genel gerekçesi. s.2. Bağlantı: <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0593.pdf> . Son erişim tarihi: 25.5.2018

⁴² "Özgürlükçü karakter" ifadesi gerekçe metninde birebir kullanılmıştır.

istenenin daha özgürlükçü bir ceza mevzuatı oluşturmak olduğunun üzerinde durulmaktadır (Yılmaz, Z., 2004: 1291). Son olarak kodifikasyon formundaki bu tarz köklü değişikliklerin, insan hakları açısından, ceza popülizminden kaynaklanan duygusal tonu yüksek ve geçici değişikliklerden daha faydalı olacağını da altı çizilmiştir (Özgenç, 2015: 67).

Yeni yasanın özgürlükçü karakteri ne kadar vurgulansa da, politik ekonomik ilişkilerden en hızlı etkilenen ve toplumsal değişkenleri sosyal politikalara en bağlı bulunan malvarlığına yönelik suçlarla ilgili çok sayıda ağırlaştırıcı değişiklik getirilmiştir. Hırsızlığın basit görünümünün cezası mülga kanunda (mülga TCK m.491/1) üç ay - bir yıl aralığındayken, yeni kanunda (TCK m.141) bir yıl - üç yıl aralığına alınmıştır (Gerçekler, 2017: 1420-1422). Hırsızlığın nitelikli hallerinden yankesiciliğin (mülga TCK m.491/2-5) cezası altı ay - iki yıl aralığından, (TCK m.142/2/b) beş yıl - on yıl aralığına yükseltilmiştir (Gerçekler, 2017: 1436-1441). Daha önce idari tedbirlerle önlenmeye çalışılan ve yaygın biçimde görülen enerji hırsızlığı yeni kanunla hırsızlık suçunun kapsamına dahil edilmiştir. Basit hırsızlık suçu için öngörülen hapis cezasının alt sınırı dört kat, üst sınırı üç kat; hırsızlık suçunun yankesicilik görünümündeki formu için öngörülen alt sınırı on iki kat, üst sınırı beş kat arttırılmıştır. Alt sınırın yüksekliği bir başka açıdan da önem kazanmaktadır. Zira mülga kanun döneminde hırsızlık suçuna konu malın değerinin yüksekliği bir artırım nedeni iken yeni kanunda buna yer verilmemiştir (Gerçekler, 2017: 1420). Bunun yerine malın değerinin azlığı bir indirim sebebi olarak yer almaktadır (TCK m.145). Fakat bu durum ortalama değerdeki mallar hakkında alt sınırdan dahi verilen bir cezanın eski kanuna göre çok daha yüksek bir cezaya dönüşmesi anlamını taşımaktadır.

TBMM Genel Kurulu'nda tasarının kabulü aşamasında dönemin muhalefet mensubu (CHP) olan Milletvekili Canan Arıtman söz almış ve içinde çoğunluk mensubu vekillerin de olduğu bir grupta birlikte hazırlanan teklifi sunmuştur. Bu teklif, yeni kanunda “yankesicilik” ile “kapkaçın cebir içermeyen” görünümünü düzenleyen madde 142'deki 2. fıkranın b bendi hükmündeki suç için, ceza artırımı öngören bir nitelikli hal eklenmesini öngörmektedir: “bu fıkranın (b) bendinde

belirtilen surette, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda olan kimseye karşı işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte biri oranına kadar artırılır.”. Arıtman, teklifini sunmadan önce yaptığı konuşmasında, adalet bakanı, komisyon ve çoğunluk milletvekilleri hakkında övgü ve teşekkürler sıralamış, ardından kapkaç suçunun eski kanunda yeni tasarıdaki ölçüde cezalandırılmadığından dolayı suçun arttığını iddia etmiştir:

“Buradan, artık, kapkaççıların, elektrik enerjisi çalanların, hayvan hırsızlığı yapanların, bundan sonra ayaklarını denk almalarını önermek istiyorum; çünkü, hakikaten onların yaşamını çok büyük ölçüde etkileyecek, kısıtlayacak cezalar gelmiş durumdadır.”

Teklif hem adalet komisyonunca hem adalet bakanınca uygun görülmüş ve genel kurulda yapılan oylamayla kabul edilmiştir (Yılmaz, Z., 2004: 261-264).

Yeni yasa kapkaç ve yankesiciliği aynı fıkrada işlemektedir (m.142/2/b). Ayrıca Arıtman’ın temsil ettiği hem siyasette hem medyada öne çıkan popülist bir gruhun bilimsel olmayan algısı doğrultusunda kapkaç, cezası az olan bir suç olarak sıkça dillendirilmektedir (Gönen, 2012). Ancak medyada kapkaç adıyla meşhur edilen suç türünün maddi hukukta bir karşılığı yoktur. Kapkaçla aslında çok geniş bir yelpazede hem şiddet (cebir) içeren yağma ve nitelikli yağma hem de şiddet içermeyen hırsızlık ve nitelikli hırsızlık suçları aynı potada eritilmektedir (Gerçeker, 2017: 1440). Kapkaçın medyada sıkça vurgulanan cebir ile işlenen görünümünün cezasının mülga TCK döneminde de çok ağır olduğu ortadadır (Gerçeker, 2017: 1477-1478). Buradaki gibi ifadeler aslında Özgenç’in vurguladığı ceza popülizminden uzaklaşma amacının daha meclis görüşmeleri esnasında aşındığını göstermektedir.

Reform sürecinde hükümlülerin cezalarının ne şekilde infaz edileceğini düzenleyen kurallarda da değişikliğe gidilmiştir. Türk hukuk sisteminde baskın biçimde hükmedilen temel ceza türü hapis cezasıdır (Demirbaş, 2008: 81; Yücel, 2005: 157). Ayrıca çoğunluğa tekabül eden iyi halli hükümlülerin, hapis cezasının bir kısmını koşullu salıverme kurumuyla birlikte, dışarda geçirme imkanları

bulunmaktadır. Hapis cezalarının infazında mülga İnfaz Kanunu döneminde 1991 yılından sonra işlenen suçlar için hakimın hükmettiği cezanın yaklaşık 2/5'i cezaevinde infaz edilirken (mülga CİHK m.19 ve ek m.2), yeni infaz rejiminde özel birkaç suç ve ceza tipi dışında hükümlülerin aldıkları cezanın 2/3'ünü cezaevinde geçirmesi düzenlenmiştir (CGTİK m.107) (Demirbaş, 2008: 450; Özbek, 2016: 324-325). Suçun türü ne olursa olsun, hükümlülerin infaz yasaları uyarınca koşullu salıverilmelerine kadar hapishanelerde geçirmeleri öngörülen ortalama süre % 66 artmıştır.

Yeni TCK ile daha önce 1953'te mülga TCK'da yapılan değişiklikle denenmiş olan yoldan yeniden gidilmiştir. Hem kanunun amaç maddesi ve gerekçesinden, hem de özel hükümlerde öngörülen ceza artırımlarından yasa koyucunun cezaları ağırlaştırarak suçun önlenmesini hedeflediği anlaşılmaktadır. Ancak gerek Türkiye'deki gerek Avrupa ülkelerindeki deneyimler cezaların ağırlaştırılmasının sınırlı imkanlara sahip kolluk güçleri ve savcılar açısından, suçların soruşturulması noktasında onları daha seçici davranmaya ittiğini göstermiştir. Ayrıca cezaların arttırılması bir süre sonra kaçınılmaz olarak infaz yasalarında gevşemeyle sonuçlanmaktadır (Yücel, 2005: 144-146).

Yeni TCK'nın yürürlüğe konusu Türkiye'de de ABD'dekine benzeyen bir çeşit ceza popülizminin, siyasetin yasa yapmaya etkili birçok kanadı tarafından⁴³ onaylandığı ve desteklendiğini göstermektedir (Yücel, 2005:162-163). Yasalardaki katılaşıma cezalandırma rejimine doğrudan etki eden ve hapishane nüfusunu arttıran bir değişken olarak karşımıza çıkar. Türk Ceza Kanunu ve infaz yasalarındaki değişim kitlesel hapsedmeyi ciddi manada etkilemiştir.

⁴³ ABD'de Demokratların bu konuda Cumhuriyetçilerden geri kalmayışı, Fransız Sosyalistlerinden Jospin'in izlediği politikalar ve CHP'nin bu başlık altında geçen desteği gibi.

2.1.3. Hapishane Reformu

Türkiye’de suçları ve cezaları düzenleyen pozitif kurallar, yargılama usulleri ve infaz rejimi kadar hapishanelerin fiziksel koşulları ve kapatılanların insan hakları da yoğun olarak tartışılan bir konu olmuştur. Her ne kadar 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden iki yıl sonra yeni anayasa kabul edilmiş olsa ve üç yıl sonra askeri rejimin izin verdiği yeni siyasi partiler arasında gerçekleşen bir seçim yapılarak sivil rejime geçiş başlansa da (Yazıcı, 2009: 4-5 ve 80), baskının etkileri hem kolluk uygulamalarında hem ekonomide hem de yargı ve hapishanede görülmeye bir on yıl boyunca daha devam etmiştir.

Askeri rejim, darbe sonrası hapsedilen on binlerce muhalife işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelelerde bulunmuş ve onları askeri bir nizamla kapalı tutmaya çalışmıştır. 1980’lerin askeri hapishanelerinde mahpuslar, asker-mahpus gibi görülmüş, katı bir eğitim ve talim programına uymaları her çeşit fiziksel güç kullanılarak sağlanmıştır. Buna karşı siyasi mahpuslar komün gibi kendi karşı disiplinli örgütlenme modellerini geliştirmiş, açlık grevi ve isyan stratejileriyle askeri hapishanenin ve sivil yönetim altında (1990 sonrası da) askeri özellikleri devam ettiren hapishanelerin onlara uyguladığı ağır baskıya direnmeye çalışmışlardır (İbikoğlu, 2010).

Bu direnişe hapishanenin mikro sahasında müdahale etme imkanı giderek kısıtlanan siyasi iktidar, bir süredir planlanan hücre tipi hapishane sistemine ilk kez 2000 yılında geçme kararı almıştır (F Tipi Cezaevi girişimi). Yine isyanla karşılaşan bu girişim, yüzlerce kişinin yaralandığı, aralarında mahpusların ve güvenlik görevlilerinin de bulunduğu 30’den fazla kişinin yaşamına mal olan “Hayata Dönüş Operasyonu”na sahne olmuştur (CPT, 2001: 11; İbikoğlu, 2010).

Türkiye’de hapishanelerin fiziksel durumu ve mahpusların yaşam koşullarıyla ilgili sorun yalnızca F Tipi Cezaevleri üzerinden değerlendirilecek dar bir konu değildir. F Tipleri radikal bir direnişin ve dramatik bir müdahalenin

sonucunda ülkenin hapisane tarihi içinde önemli bir konumdadır. Ancak unutulmamalıdır ki darbe dönemleri dışında cezaevlerindeki siyasi olarak nitelendirilecek suçlardan veya terör suçlarından tutuklu ve hükümlü olanların toplam hapisane nüfusuna oranı yüzde 10'u geçmemiştir⁴⁴. Nüfusu yoğun olanlar adli suçlardan tutuklu ve hükümlü bulunan bireylerdir ve direniş stratejileri siyasi mahpuslarınkı gibi gelişmediği için kapalı kalmaktan dolayı sahip oldukları hakları savunamayanlar da onlardır (Yılmaz, A., 2008: 12-15 ve 26-27).

1980'ler sonunda ve 1990 boyunca ülkenin çeşitli bölgelerindeki hapisanelerde araştırma ve gözlemler yapan Melda Türker'in aktardıkları bu mekanların fiziksel yönünü özetlemesi açısından önemlidir. Türker, yorumladığı dönemde henüz hayata geçirilmemiş olan F Tiplerinin hapisane sorununa bir çözüm getireceği kanaatine oldukça olumsuz yaklaşmıştır (Türker, 2000). Zira F tipleriyle hedeflenmiş olan sadece terör yasalarından yargılanan/hüküm almış azınlık sayıdaki mahpuslar olmuştur. Bu mahpusların toplamdaki oranı % 10'u dahi bulmamaktadır (Türker, 2000: 66). Ayrıca F tiplerinin taşıdığı özellikler çağdaş standartları yansıtmamaktadır. Türkiye hapisane tarihinin alışık olduğu lineer gözetleme sisteminin devamı niteliğinde planlanmıştır (Türker, 2000: 82). O dönemde hapisanelerin sorunlarının çoğu mimari ve ekonomik kaynaklı olmuştur. Mevcut hapisanelerde kişi başına düşen alanın metrekaresi, insan onuruna uygun kişisel alan, servis edilen yemekler, verilen sağlık hizmeti, ısınma ve kişisel bakımdan faydalanma imkanları BM Asgari Standartlarına⁴⁵ da, İşkenceyi Önleme Avrupa Komitesi'nin (CPT) temel aldığı asgari ölçütlere de uymamaktadır (Türker, 2000: 70-71).

⁴⁴ 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrası dönem de bundan ayrı tutulmuştur.

⁴⁵ Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından onaylanan, 1955 tarihinde Cenevre'de kabul edilen belge: "United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners". Bağlantı:https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

2000’li yıllarda hapishaneler AB adaylık sürecinin de ivme kazanmasıyla pek çok mimari ve hukuki değişiklik geçirmiştir. 2000-2016 yılları arasında 279 hapishane kapatılmıştır. Bunların ezici çoğunluğu kaza (ilçe) hapishaneleridir. Bir kısmı ise eski koğuş sistemine dayalı büyük hapishanelerdir. Bunların yerine 159 yeni hapishane inşa edilmiş ve 34 mevcut hapishane de oda tipine dönüştürülerek yenilenmiştir. İnşa edilen ve restore edilen hapishanelerin neredeyse tamamı kampüs tipi büyük kurumlardır. Bu yeni inşa edilen kampüs tipi cezaevleri hem kapatılan bireyleri kendi yerleşim yerinden uzağa taşıyarak ailesi ve çevresiyle ilişkisini etkilemekte (oysa, TCK ve CGTİK’da yer alan yeniden sosyalleşme amacı açısından önemli bir kriterdir), hem boyutları ve çalışan personel sayısı itibariyle mahpus-infaz memuru ilişkisini anonimleştirmekte ve potansiyel total kurum kötü muamelelerine karşı daha korumasız hale getirmektedir (Eren, 2017: 12-13).

Son olarak değinilmesi gerekli görülen bu süreçle ilişki içinde başka bir değişikliktir. 2001 yılında yalnızca mahpusların başvurularıyla ilgilenen ve infaz sürecini hukuken denetleyen infaz hakimliği kurumu getirilmiştir (Özbek, 2016: 415). İnfaz savcıları, infaz süreci yargı teşkilatının yetki alanında bulunmasına rağmen kendilerine verilen yoğun idari görevler altında kamuyu savunan bir denetimciden ziyade birer idareci konumuna gelmişlerdir. Bunun önüne geçmek için infaz hakimlikleri kurularak alana, bağımsız bir yargı denetimi getirilmesi amaçlanmıştır. Avrupa Konseyi Cezaevi Kuralları⁴⁶ dikkate alındığında, mahpus hakları açısından olumlu bir gelişmedir.

21.yy’da yürürlüğe konan hapishane reformu, mimari ve hukuki açıdan kapatılma koşullarında iyileştirmeler içerse de yeni gelişen kitlesel hapsedme rejimine fiziksel bir zemin hazırlanmasını da mümkün kılmıştır. Burada özellikle reddedilemeyecek olan husus, Türkiye’de halihazırda hapishanelerin fiziksel

⁴⁶ Avrupa Konseyi Cezaevi Kuralları: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında Rec (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararı ve Yorumu. Bağlantı: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

koşullarında bir iyileştirme ihtiyacının varlığıdır. Ancak bu olumlu gelişmeler kitlesel hapsetmenin mümkün olmasını sağlayan kapasite gelişiminin de öncüsü olmuştur.

2.2. EKONOMİK DEĞİŞİM

2.2.1. Sosyal Devletin Gerilemesi ve Toplumsal Eşitsizlik

Sosyal devletin ne anlama geldiği ve neyi kapsadığı hem hukuk yazınında hem sosyal bilimler yazınında tartışılan bir konudur. Britanya’da ve İngiltere konuşan dünyada refah devleti (*welfare state*) kavramı tercih edilirken, Kıta Avrupası’nda Alman deneyimine dayanılarak sosyal devlet (*sozialstaat*) kavramının kullanımı yaygınlaşmıştır. Kimi yazarlar refah devletinin, kimi yazarlar ise sosyal devletin, dar anlamda gelirin yeniden dağıtım mekanizmalarına denk geldiğini iddia ederek, diğer kavramın daha geniş ve kapsayıcı olduğunu ileri sürmüş ve iki kavramı birbirinden ayırmanın gerekliliğine işaret etmişlerdir. Almanya’da refah devleti kavramı, devletin sorumluluğunu fazlaca genişletmesi anlamında pejoratif olarak kullanıldığı için sosyal devlet kavramı tercih edilmiş, Türkiye’deki yazına da bu şekilde yansımıştır. Burada iki kavramın birbirinden farkı olmadığını savunan üçüncü görüş takip edilerek, Türkiye’de yaygın kullanılan sosyal devlet kavramına yer verilecektir⁴⁷ (Gümü, 2010: 165-168).

⁴⁷ Almanya’daki tercihin tarihsel nedeninin Türkiye tarihi açısından bir karşılığı bulunmadığından ve Türkçe’deki yaygın kullanım göz önüne alındığından, hem İngilizce kaynaklardaki refah devleti hem de Türkçe özgün ve çeviri kaynaklardaki sosyal devlet aynı anlamda kullanılacaktır.

Sosyal devlet, liberal devlet tipinin temel özellikleri olan özel mülkiyet ve girişim özgürlüğü ilkelerini (kapitalizm) korumak kaydıyla, işçi sınıfı yararına yapılan ekonomik iyileştirici müdahaleleri kapsar (Göze, 1995: 97). Sosyal devlet en genel tanımıyla vatandaşlarına insan onuruna yaraşır asgari yaşam standartlarını ve sosyal adaleti sağlama amacını taşıyan, bunu yerine getirmek için ise sosyal ve ekonomik yaşama aktif müdahaleler yapan ve vatandaşlarına sosyal ve ekonomik hakları tanıyan devlet olarak görülmektedir (Gümüş, 2010: 179-188). Sosyal devletin temel amacı sınıflar arası ekonomik farklılıklardan kaynaklı doğabilecek gerilimleri azaltmak ve toplumsal eşitsizliği hafifletmek olarak açıklanmaktadır.

Bazı yazarlar ise sosyal devleti, sosyal politika harcaması olarak görülen hizmetlerin halka ulaşım şeklini dikkate alarak sınıflandırmışlardır. Genel sosyolojik bir çerçeve çizen Anthony Giddens da, Türkiye emek piyasası özelinde inceleme yapan Aziz Çelik de sosyal devletin türlerini açıklarken Gösta Esping-Andersen'in "*The Three Worlds of Welfare Capitalism*"⁴⁸ kitabındaki tipolojisine yer vermektedirler. Bu tipolojik ayrıma göre gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyal devlet, sosyal politikayı meydana getiren sağlık, eğitim ve konut edinme gibi hizmetlerin "meta olarak sunulma" (*commodification*) oranına dayanılarak üçe ayrılmaktadır.

Sosyal Demokrat Model: İskandinav ülkeleriyle özdeşleşen bu modelde sosyal politika unsuru olarak kabul edilen hizmetler "meta olmaktan çıkmıştır" (*decommodification*). Eğitim ve sağlığın herkese ücretsiz olduğu bu modelde yararlanıcılar tüm vatandaşlardır. Sağlık ve eğitim hizmeti tamamen serbest piyasa dışı vasıtalarla devlet eliyle sağlanmaktadır. Sosyal harcamalar tamamen kamu kaynaklarıyla karşılanmaktadır. Devlet sosyal politika yoluyla toplumsal eşitsizliği ve tabakalaşmayı ortadan kaldırmayı hedefler.

Liberal Model: ABD, Avustralya gibi ülkelerde görülen bu modelde sosyal harcamalar çok yüksek oranda metalaşmıştır ve serbest piyasadandan sağlanır.

⁴⁸ Tür: Refah Kapitalizminin Üç Dünyası.

Devletin finanse ettiği sosyal harcamalar çok kısıtlı miktardadır. Toplumun çoğunluğundan sosyal ihtiyaçlarını piyasadan karşılaması beklendiği için, sosyal yardımlara erişmede katı şartlar getirilmiştir ve bu yüzden yardımlardan faydalananlar en muhtaç kesimler olarak damgalanmaktadır. Devletin toplumsal eşitsizliği ve tabakalaşmayı düzenleme kaygısı yoktur.

Muhafazakâr-Korporatist Model: Kıta Avrupası'nda görülen bu karma sistem, sosyal demokrat modeldeki gibi çoğunluğu meta olmaktan çıkarılmış sosyal harcamalara yer vermesine karşın, yararlananları toplumdaki konumlarına göre sınıflandırmış ve kısıtlamış olmasıyla da liberal modele yaklaşmıştır. Devlet bir bölümünü herkes için sağladığı, bir bölümünü kısıtlı bir kesime sunduğu sosyal harcamaların yükünü çoğunlukla çalışanların ödediği sosyal güvenlik birikimlerinden karşılamaktadır. Ayrıca toplumsal eşitsizliği ve tabakalaşmayı önlemekten çok, toplumsal istikrarı, geleneksel yapıyı ve güçlü aile yapısını korumayı hedefler (Giddens, 2009: 507-509; Aziz Çelik, 2010: 67).

2.2.1.1. Sosyal Politika

Ayşe Buğra, geç sanayileşmiş ülkeler hakkındaki araştırmalarda yalnızca neoliberalizmin Küresel Kuzey'de sosyal politikaya karşı saldırıları üzerinden yapılan okunmaların kullanılmasının yetersiz kalacağını savunmaktadır. Geç kalkınan ve 1980'lere kadar tarımın önemli bir yer tuttuğu Türkiye'de, Fordist-Keynesyen üretim tarzı ancak kısıtlı bir kentli kesimin çalışma hayatını düzenlerken, enformel ilişkiler ve köylülüğe özgü sosyal kollama biçimlerinin de incelenmesinin anlamlı olacağı tartışılmıştır (Buğra, 2009: 82-87).

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlıca Fordist-Keynesyen üretim tarzına geçemedi. Sosyal Güvenlik sistemi 1940'ların ortalarında kurulmasına karşın, bundan faydalanan formel olarak istihdam edilmiş işçi kesimi tüm

işgücünün yalnızca % 5'ini oluşturmaktaydı. Tek parti döneminin sonunda kentleşme oranı hala % 25'e yakındı. 1940'larda ilk kez konut problemi gündeme geldi. DP iktidarı döneminde ise izlenen politikalar nedeniyle kentleşme yüksek oranda hızlandı. Konut problemine ilişkin en önemli çözüm ise gecekondulaşmanın önündeki engellerin kaldırılması yani gecekondulaşmanın müdahale edilmemesiydi. Devlet bu yolla sosyal konut inşa etmeden, bireylerin konut ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla gidermelerine göz yumdu. Kendine yüklenebilme şansı olan bir işlevi topluma bırakmış oldu (Buğra, 2009: 159-168).

Türkiye, 1960'lardan başlayarak 1980'lere kadar kentte ve kırdaki enformel çalışma ilişkilerinin hala önemli bir yer tuttuğu -tarım sektöründeki istihdamın yüksek olduğu- fakat kentli kesimin büyük oranda muhafazakar-korporatist sosyal devlet yaklaşımından faydalandığı bir sosyal refah sistemine sahip olmuştur (Buğra ve Keyder, 2003: 16-19). Bunda 1961 Anayasası'nın sosyal hakları tanıyan ve koruyan yapısı (Göze, 1995: 100-107) ve en önemlisi, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin merkeze alındığı planlı bir kalkınma perspektifinin getirilmesi etkili olmuştur (Balseven ve Önder, 2009: 85-86; Buğra, 2009: 178). Fakat bu dönemdeki sosyal politikalar yalnızca formel sektörde istihdam edilen çalışanlar ve onların ailelerini kapsayan bir niteliktedir. Vatandaşlık kavramına atıfta bulunan hak temelli bir sosyal politika üretilememiştir (Buğra, 2009: 192-195).

1980 Darbesi'ni izleyen ANAP döneminde de geçmiş dönemin muhafazakar-korporatist bakış açısının izleri görülmeye devam etti (Buğra, 2009: 195). 1978-1988 arasındaki 10 yıllık dönemde sanayi sektöründeki reel işçi ücretleri tüketici fiyatlarına göre % 32 geriledi. Tarım sektöründeki büyüme durma seviyesine geldi. Bu durum kente göçü arttırdı. Halihazırda 1980'de kır ve kent nüfusu eşitlenmişti. Üretim ve işsizliğin aynı anda artmış olması, kentli yoksulluğunu arttırdı. Kentli yoksulun sorunlarını gidermek amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu yürürlüğe kondu. Bu kanunun getirdiği imkanlar, formel sektörde istihdam edilen bireylere yönelik çareler sunmuyordu. Aslında dini cemaatlerin ve geleneksel yardımlaşma biçimlerinin

etkisine dayalı, muhafazakar yönü önceki dönemden daha baskın yeni bir neoliberal sosyal politika modeli öngörüyordu (Buğra ve Keyder, 2003: 36-48; Buğra, 2009: 200-212; Özdek, 2011: 73-76).

2003'e gelindiğinde, Türkiye'nin ulusal gelirinden sosyal harcamalara ayırdığı pay % 11,6 seviyesindedir. Bu pay OECD ortalamasında % 20,7 olarak belirmektedir. Fakat Türkiye'nin o dönem özelinde, OECD'nin içinde gelişmekte olan diğer ekonomilerle kıyaslandığında (Güney Kore ve Meksika gibi kendinden yüksek ulusal geliri ülkelerle kıyaslandığında) -emeklilik ve sağlık alanlarında hususi harcama kalemleri ele alındığında- gelişmiş ve bilhassa çalışanları kapsama altına alan bir sosyal politika sistemine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır (Buğra, 2009: 224-231).

2002 sonrası dönemde ise muhafazakar ve neoliberal bakışın ANAP'tan devralındığı görülmektedir. Okul kitaplarının devlet tarafından karşılanması gibi sembolik dekomodifikasyon (meta olmaktan çıkarma) örnekleri görülse de, halihazırda düşük seviyede olan dolaysız vergilerin daha da düşürülmesi ve yoksulluk üzerindeki olumsuz etkileri bilinen dolaylı vergilerin arttırılması planlamaları neoliberalleşme yolundaki adımların hızlandırıldığına işaret etmiştir (Buğra, 2009: 246-255).

Türkiye'nin sosyal devlet anlayışını incelemek için niceliğe değil niteliğe de bakılması anlamlı olacaktır (Koray, 2015: 12). Sadece sosyal dışlanmayı önleyici kamu harcamalarının oranı değil, çalışma koşulları, iş piyasasında emek sınıfına sunulan işlerin niteliği, bunların insan onuruna yaraşır olup olmadığına da bakılmalıdır (Koray, 2015: 15). Halihazırda 20.yy'ın ikinci yarısı boyunca popülist politikalarla idare edilmiş olan sosyal politika 21.yy'da ise başka bir popülist örnek olan yeni muhafazakar-İslamcı bakış açısının neoliberalizme eklenmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır (Urhan ve Urhan, 2015: 257-258; Koray, 2015: 30).

ANAP ve Koalisyonlar Dönemi'nde başlatılan hastanelerin özel hukuk kişisi gibi işletilmesi projesi (Buğra, 2009) AKP döneminde hukuki bir çerçeveye kazanmıştır (Öztürk, 2015: 83-85). Bir yandan tüm vatandaşları kapsayıcı genel

sağlık sigortası türü popülist politikalarla toplumun rızası kazanılmaya çalışılırken, diğer yandan şehir hastaneleri gibi kamuya ait kentsel arazilerin mülksüzleştirilmesine yol açan, kamu-özel ortaklığı şemsiyesi altında kamuya yüksek maliyet getiren ve sunduğu hizmet tarzıyla hasta vatandaşa müşteri muamelesi yapan projeler yürürlüğe konmuştur. Kamusal hastanelerin geri çekilişi ve özel sağlık kurumlarına sağlanan teşvik ve destekler, yukarıdaki projelerle birlikte halk sağlığını ve sağlık hizmetlerinin metalaşması sürecini hızlandırmıştır (Buğra, 2009; Öztürk, 2015: 85-98).

2.2.1.2. Çalışma

Bu dönemde sosyal hakların önemli bir başka ayağı olan çalışma hakları bağlamında radikal dönüşümler yaşanmış veya var olan olumsuz eğilimler hız kazanmıştır. Güvencesiz ve esnek çalışma hem kamu sektöründe hem özel sektörde yaygınlaşmıştır ve kurumsallaşmıştır (Özveri, 2015: 154-156). Bunun yanı sıra emek sınıfının bu dönüşümlere direnebileceği kurumsal araçlar çözünme sürecine girmiştir. İşçilerin örgütlenme haklarından sendika ve grev haklarının kullanımı fiilen imkansızlaştırılmaya çalışılmıştır. Son 16 yılda yirmiye yakın grev Milli Güvenlik gerekçesiyle ertelenmiştir. Bazı sektörlerin grev yapma hakkı hukuken de ellerinden alınmıştır. Sendikalaşma oranı -kamu görevlileri hariç-, 1987'de 22.9 iken, 15 yıl sonra 2002'de 9.5'e gerilemiş; bundan sadece dokuz yıl sonra ise 2011 itibariyle % 5.4'e düşmüştür. 2011 yılı için ortalaması 17.3 olan OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahiptir. Ayrıca toplu pazarlık kapsamındaki işçilerin oranı 2012 itibariyle % 6 seviyesine düşmüştür. Yirmi yedi AB ülkesinin sendikalaşma oranı % 20 civarındayken, toplu pazarlık kapsamındaki işçi oranı % 66'dır. Bu da toplu pazarlık kapsamına giren işçi oranının konu güvencesiz çalışma olduğunda, sendikalaşmadan da önemli olabileceğini göstermektedir (Aziz Çelik, 2015a).

2002'den günümüze, "kişi başına düşen ortalama ulusal gelir" bir hayli hızlı artmış olsa da "çalışan başına gerçek ücret endeksi" inişli çıkışlı bir tablo sergilemiş, alım gücünün de dahil edilerek hesaplandığı "görelî gerçek ücret endeksi" radikal biçimde değer kaybetmiştir (Aziz Çelik, 2015b: 73-74).

Sosyal devlet sadece sosyal politika harcamaları üzerinden değerlendirilemez (Koray, 2015). Çalışma hukukundaki özgürlükler ve çalışma yaşamının niteliği de sosyal devletin değerlendirilmesine katılmalıdır. Türkiye'de neoliberal dönemde çalışma rejiminde meydana gelen dönüşümler sosyal devletin gerilemesi savına en büyük dayanağı oluşturmaktadır.

2.2.1.3. Yeni Refah Rejimi

Wacquant, neoliberalleşmeyle birlikte kentlilerin arasında büyüyen ve sınıfların birbirine olan mesafesini açan yeni eşitsizliği körükleyen dört dinamik olduğunu ortaya koymuştur: (1) Sanayisizleşme ile birlikte ücretliler hizmet sektörüne yönelmiştir, fakat hizmet sektöründeki işler, eğitim seviyelerine göre elde edilen gelir ve yaşam tarzı arasında eşitsizliği artırmakta ve toplumu kutuplaştırmaktadır; (2) Çalışma esnekleştiği ve güvencesizleştiği için ücretli emeğin toplumsal niteliği aşınmıştır; (3) Devlet artık büyüyen eşitsizliklere karşı aldığı refah önlemlerini almamaktadır, sosyal devlet gerilemiştir; ve son olarak (4) Eski işçi mahalleleri mülksüzleştirme sonucunda çözülmüştür, yerine kentsel yoksulluğun yoğunlaştığı ve burada yaşayanların suç ile damgalandığı çöküntü alanları gelmiştir (Wacquant, 2015).

Harvey'nin neoliberalleşmeyi sınıf egemenliğinin yeniden tahsisi olarak tanımladığı açıklamalarına önceki bölümlerde yer verilmiştir. Türkiye'de toplumsal eşitsizlikle ilgili politikalar ve ölçüm araçlarının yaşanılan süreci bu yönde tanımlamaya yeterli olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Türkiye hiçbir dönemde

gelişmiş kapitalist ve tam anlamıyla sanayileşmiş bir toplum haline gelmemiş olsa da, gelişmekte olan veya az gelişmiş ekonomilerin de neoliberalleşme sürecinde gelişmiş ekonomilerle benzer bir eşitsizleşme sürecinden geçtiği aktarılmıştır (Özdek, 2011: 163-180). Neoliberalizmle birlikte kapitalizm, Fordist-Keynesyen üretim tarzının benimsediği sosyal devlet uzlaşısından geri adım atmış ve doğduğu ilkel sermaye birikimi koşullarına yeniden yaklaşmıştır.

2.2.2. Kent Mekanının Yeni İşlevi

Neoliberalizmin teorik iddialarından en önemlisinin devletin “zenginliğin yeniden dağıtım mekanizmaları”ndan çekilmesi olduğu, fakat bunun pratikte bütünüyle ters biçimde icra edildiği önceki başlıklarda aktarıldı (bölüm 1.2.2.). Neoliberalizm, iddia edildiği gibi devletin piyasaya müdahale etmemesinin bir boyutu olarak zenginliğin yeniden dağıtım mekanizmalarından çekilmez, aksine bu mekanizmaların sermaye lehine işletilmesini kamu gücü kullanarak yerine getirir. David Harvey, bu “yeni” yeniden dağıtım mekanizmalarının en önemlisinin mülksüzleştirme (*dispossession*) olduğunu söylemektedir. Neoliberal kapitalizmde, sermaye sınıfı Fordist üretimdeki çerçevenin dışına çıkmıştır⁴⁹, mülksüzleştirme yoluyla sermaye biriktirilmektedir. Bununla, Marx’ın Kapital’de açıkladığı ilkel birikim modeli yeniden sistemin merkezine oturtulmaktadır. Bu modelin uyarlanmış halinde dört özellik bulunur: Özelleştirme ve metalaştırma; Finansallaşma; Kriz yönetimi ve manipülasyon; Devlet eliyle yeniden dağıtım (Harvey, 2015: 168-174).

Harvey metalaşmayı en öz biçimde şu şekilde açıklamaktadır:

⁴⁹ Yasemin Özdek, bu ara dönemi sosyal devlet parantezi olarak adlandırmakta ve neoliberalizmi bu parantezin kapanışı olarak tanımlamaktadır (2011).

“...[B]ütün bunlar, aslında meta olarak üretilmemiş şeylerin üzerine birer fiyat etiketi yapıştırmak anlamına gelir.” (Harvey, 2015: 175).

Neoliberalizmin klasik liberalizmden devraldığı iddianın tam tersine emek, toprak ve para meta değildirler. Emeğin meta olarak işlenmesi, emekçinin mantık sahibi bir aktör olarak piyasada risk aldığı ve kendini ortaya koyduğu gibi bir düşünceye yönlendirmektedir; toprağın meta olarak görülmesi ise kamusal zenginliklerin gerilemesi ve ekolojik tahribatla sonuçlanmaktadır (Harvey, 2015: 174-184).

Neoliberal toplum sanayisizleştiği ve finansallaştığı için, kapitalizmin başlangıcında üretim mekanı olarak kurgulanan kentler orijinal amaçlarını kaybetmiştir. Kent mekanı, ekonominin odağının tüketime kaymasından dolayı tüketim işleviyle yeniden öne çıkmıştır (Harvey, 2008). Kent mekanı, finans ofisleri, kültür endüstrisi alanları, AVM, iş merkezi, lüks hizmet tüketim alanları, rekreasyon alanları, turistik alanlar için yeniden dizayn edilmek/üretilmek istenmektedir (Türkün ve Öktem Ünsal, 2014: 20-22). Bu yönelim, sanayisizleşme süreci sonunda kent merkezlerinde birer çöküntü alanı konumunda kalan eski işçi mahallelerinin tüketim alanlarına dönüştürülmesini gerekli kılmıştır (Harvey, 2016: 52-92; Sadri, 2013: 73-84). Wacquant’ın emek sınıfının mekânsal sıkışması olarak açıkladığı süreç de bununla başlamaktadır (bkz. Bölüm 1.3.2.3.3.).

Türkiye’de özellikle büyük kentlerdeki kentsel dönüşüm süreçleri ve kamusal arazilerin tüketim mekanlarına dönüştürülmesi için özelleştirildiği çok sayıda örnek mülksüzleştirmeyi açıklamakta faydalı olacaktır. Kentsel dönüşüm, bir sosyal hak olan konut hakkı çerçevesinde kentteki konut ihtiyacına dayandırılarak meşrulaştırılmaktadır (Kaplan, 2017: 25-28; Türkün ve Öktem Ünsal, 2014: 25-38). Özellikle kentsel dönüşüme ilişkin yasal mevzuat, hayata geçirilecek uygulamalar hakkındaki yetkileri kent yönetimlerine ve karar alma süreçlerini kent sakinlerine değil, merkezi idareye bırakmaktadır. Bu süreçlerin hızlı ilerlemesi adına yapılan değişiklikler hem süreçteki şeffaflığı azaltmakta hem de kamu yararı kılıfında kentli bireylerin konut ve mülkiyet haklarına yönelik ağır

kısıtlamalar getirmektedir. Bir başka sorun ise “afet riski altındaki alanların kentsel dönüşümü” kavramının amacından daha yaygın kullanılmak üzere yasal değişikliğe uğratılması olmuştur (Kahraman, 2006: 100-101; Kaplan, 2017: 276-277). Kamu yararı ve afet riski gibi kavramlar kent toprağının metalaşması ve kamunun mülksüzleştirilmesi doğrultusunda sömürülmektedir (Akkoyunlu Ertan, 2014: 198-202).

Kentsel dönüşüme konu olan alanlarda, özellikle dönüşüm sonrası yaşanan soylulaşma sürecinde, mahalledeki yaşam pahalılığına gücü yetmeyen kiracı kesimin kentin başka bir köşesine sürüldüğü durumlar ortaya çıkmaktadır⁵⁰ (Sarıoğlu ve Türkün, 2014: 305-307). Ev sahibi olan kentsel dönüşüm muhataplarının da dönüşüm sonrası aynı mahallelerden kendi kültürel alışkanlıklarına uygun şekilde faydalanamadığı ve maddi zarara uğradıkları, ayrıca inşaat şirketlerinin elde ettiği rantta nispeten haksızlığa uğradıkları örneklere de sıkça rastlanmaktadır (Aslan ve Kaya, 2014: 262-265; Sarıoğlu ve Türkün, 2014: 305-307; Şen ve Öktem Ünsal, 2014: 218-219; Şen ve Türkmen, 2014: 184-186). Bu durumun en temel sebebi uygulama örneklerinin hukuka aykırı olması veya münferit olumsuz örnekler olmaları değil, bilakis sistemin bu şekilde kurgulanmış olmasıdır (Öktem Ünsal, 2015: 314-315).

Fordist üretim döneminde kent kendi kullanım değeri olan üretim üzerinden değerlendirilmekteyken, neoliberalleşmenin tetiklediği Post-Fordist dönemde değişim değeri olan tüketim üzerinden işlenmektedir. Kent toprağı da Marksist anlamda bir meta haline getirilmiştir ve yoksul kentlilerin mesken tuttuğu mekanlar dönüşüm içindedir (Gölbaşı, 2008: 33-38). Bu dönüşüm baskısı emek sınıfının

⁵⁰ Maltepe Başbüyük Mahallesi gibi mevzuata aykırı yapı niteliğinde yapıların yüksek olduğu dış mahallelerde ev sahibi olma oranı % 60'ın üzerindedir (Şen ve Türkmen, 2014: 152-153). Fakat kentin sonradan çöküntü alanına dönüşmüş olan Beyoğlu Tarlabası gibi eski iç mahallelerinde kiracılık oranları % 60'ların üzerine çıkmaktadır (Sarıoğlu ve Türkün, 2014: 286-287).

güvencesiz kesimleri üzerinde gözle görülen bir baskı yaratmakta, kentsel sürgünlere ve reaksiyonlara yol açmaktadır.

2.3. SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM

2.3.1. Güven(siz)lik

Neocleous'a göre erken liberal metinler dahil olmak üzere liberal düşünce tarihi devleti “güvenlik ve özgürlük” üzerinden tanımlarken aslında her zaman bir güvensizlik durumuna referans vermiştir. Yani devlet, güvensizliğin yaratabileceği bir tehlike üzerinden tanımlanır ve bu nedenle güvenlik kavramı devlet yönetiminde merkeze alınır (Neocleous, 2014: 40-51). Bir başka görüşe göreyse güvensizlik, sadece emek piyasasının güvencesizleştirilmesi bağlamında ele alınamayacağı gibi yalnızca devlet yönetiminin merkezine konan bir meşrulaştırma mekanizması da değildir. Güvensizlik, sonucunda bir “yönetme tekniği” olan güvencesizleştirmeyi (*precarization*) etkinleştiren kurucu bir durumdur (Lorey, 2015: 5-7). Neocleous, güvensizliği kapitalist ilişkiler üzerinden; Lorey, modernleşme üzerinden ele almaktadır. Fakat burada ise güvensizlik, neoliberal dönüşümde oynadığı rol bağlamında incelenecektir.

Güvensizliği sosyal devletin gerilemesi ve ceza devletinin yükselmesinin ideolojik öncülü olarak gören Wacquant, artık iş güvencesi kalmayan işçi sınıfının zapt edilmesinin bir aracı olarak konumlandırırmaktadır (Wacquant, 2009b: 6-7). Neoliberalleşme süreci boyunca hem ABD ve Britanya'da hem de Türkiye'de suç oranının ya sabit kaldığı ya da azaldığı durumda, suç korkusunun ve korunma ihtiyacının artması güvensizlik üzerinden okunmalıdır. Neoliberalizmin orta sınıfın üst katmanları ile alt katmanları ve daha alt sınıflar arasındaki sosyal kutuplaşmayı arttırması, üsttekiler ve alttakiler arasındaki ortak çıkar ve ortak bilinci zedelemiştir

(Lea ve Hallsworth, 2014: 29-31). Bu durum güvensizlik duygusunun büyümesine yol açmış ve güvensizliğin bastırılması için uygulanacak otoriter yöntemlerin meşruiyetini beslemiştir (Wacquant, 2009b: 281-286).

Türkiye’de de son yıllarda güvenlik algısı ve suç korkusu üzerine yapılan pek çok araştırma, kentli bireylerin yaşadıkları çevreyi çoğunlukla güvensiz olarak tanımladıkları ve suçtan ciddi oranda korktuklarını göstermektedir (van Dijk, van Kesteren ve Smit, 2008; Kul 2013; Başbüyük, Karakuş ve McGarrell, 2010; Tandoğan, 2018). Fakat korkularının nedeni sorulduğunda ezici çoğunlukta birey somut bir neden verememektedir (Tandoğan, 2018). Ayrıca İstanbul’un suç oranı yüksek mahalleleri ile suç oranı düşük mahallelerinin sakinleri arasında suç korkusu oranı arasında fark yoktur (Kul, 2013: 75). Daha önce suç mağduru olmuş bireylerle olmamış bireyler arasında da suç korkusu açısından farklılaşma bulunamamıştır (Kul, 2013: 76). Bunlar vatandaşların suç korkusunun altında suç oranının yatmadığını göstermektedir.

Geç moderniteden kaynaklınsın veya neoliberalizmin körüklediği bir ideoloji olsun, kitleselleşen bu güvensizlik algısı daha sert ceza politikalarının uygulanması yönünde toplumsal bir rıza oluşumunu desteklemektedir (Bell, 2011: 191-197). Ceza politikasının katılaşmasına yönelik istek, gelecekte yapılacak değişikliklerin meşru dayanağı olarak sunulmakta ve nihayetinde kitlesel hapsedme rejimlerinin yerleşmesine vesile olmaktadır.

2.3.2. Ceza Popülizmi

Ceza popülizmi en özet biçimiyle, bilimsel temelleri olmayan argümanlarla ceza adaleti sisteminin araçlarını kullanarak suç üzerine duygusal bir söylem üretilmesine denk gelmektedir (Pratt, 2009: 12-13). Halkın bir talebi olarak yansıtılan daha sıkı ceza adaleti tedbirleri ceza popülizminin içeriğini

oluşturmaktadır (Garland, 2002: 13). Örneğin, hem ABD’de hem Britanya’da suç oranları 1990’ların başından bu güne düşmektedir⁵¹. Bu bakımdan, suç korkusuna yaslanarak daha fazla yakalama, daha fazla mahkumiyet gibi ceza popülizminin ürünü taleplerde bulunmanın uzun yıllardır dayanağı kalmamıştır (Pratt, 2009: 17-18). Ancak ceza popülizmi materyal bir nedeni ve ampirik bir işlevinin kalmadığı bu noktada, yeni muhafazakar bireyci ideolojinin hem bir sonucu olarak artmakta hem de bu ideolojinin ürünü politikaların uygulanmasını kolaylaştıran bir meşruiyet unsuru olarak kullanılmaktadır (Pratt, 2009: 20-24).

Ceza popülizmine yönelen söylemler Türkiye’de de 1990’lardan beri artış göstermiş ve gündemi belirleyici etki yaratmıştır (bkz. Bölüm 2.1.2’de TCK üzerine TBMM tartışmaları). Bu anlamda ceza popülizmi ve güvensizlik algısı, kitlesel hapsetmeyi meydana getiren adımların atılmasında iç içe geçen kültürel süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.3. Suçlulaştırma ve Damgalama

Suçlulaştırma ve damgalama, Türkiye’nin son birkaç on yılı içinde geçirdiği neoliberal dönüşümün içinde cezalandırma rejimi ile ilgili olan sosyal ve kültürel değişimlerin içinde incelenecek olan birbiriyle ilişkili son iki kavramdır. Suçlulaştırma, sözlükteki birincil anlamıyla daha önce suç olmayan bir eylemin suç haline getirilmesini ifade etse de burada yoksulluğu hedef alan bir yönetim stratejisi olarak ele alınacaktır (Lea ve Squire, 2014: 5-7). Damgalama ise önde gelen kriminoloji teorilerinden biri olarak, daha eleştirel bir yaklaşım olan suçlulaştırma

⁵¹ Türkiye’de de 2000’lerin sonundan beri düşmektedir. Kaynak: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri.

bakış açısının tamamlayıcısı olarak belirlemektedir (Garland, 2002: 66-67 ve 180; Gölbaşı, 2008: 88-90; Hancock ve Mooney, 2014: 108-109).

Yoksulluğun suçlaştırılması, yoksul yerleşim yerlerinin ve sakinlerinin suçlu olarak damgalanmasının üç boyutu bulunur. Birincisi, bunlar birer ideolojik süreçtir. Siyasi ve toplumsal söylemde ortaya çıkar. Zeynep Gönen, 1990'ların zorunlu göç uygulamalarıyla İstanbul'a yerleşen Kürtlerin yazılı basında nasıl temsil edildiğini incelemiştir. Yeni yaygınlaşan bir suç türü olarak kapkaç ve Kürt kimliği arasında kurulan bağlantının izini sürmüştür. Daha önce 1970'ler ve 1980'ler yoksulluğun suçlaştırılmasının bir görünümü olarak ortaya çıkan "varoş kültürü" mitinin üzerine bir de suçun ırksallaştırılması süreci bindirilmiştir (Gönen, 2012: 68-76; Gönen ve Yonucu, 2013). Ayrıca bu strateji, sosyal devletin yoksullara sağladığı kurumsal sosyal içerme mekanizmalarının çözümlenmesi için de işletilmektedir.

İkincisi, bu stratejiler sadece yoksul bireyleri değil, yoksullara ait mekanları da zan altında bırakır. Bu durum potansiyel kentsel dönüşüm alanı olan yoksulluk mekanların ipinin çekilmesinde meşrulaştırıcı bir rol oynar⁵² (Wacquant, 2009b: 158-160) (bkz. Bölüm 2.2.2).

Üçüncüsü, bu stratejiler bir sıfır tolerans polisliği uygulamalarının parçası olarak kentleri temizlemek ve hizmet sektörünün maksatlarına uygun hale getirmek amacıyla evsizler, dilenciler, seks işçileri gibi bireylere uygulanır. Bunun içinde yoksullukla ilişkilendirilmiş yaşama pratiklerinin suçlaştırılması da vardır. Örneğin koka yaprağının pahalılığı nedeniyle zengin tüketiciler tarafından tercih edilen toz kokainin yüzde biri etken maddeye sahip yoksul uyuşturucusu crack kokain ABD'de uyuşturucuya karşı savaş politikalarının merkezine oturtulmuştur. Büyük kentlerin bulunduğu eyaletlerdeki ceza yasalarına göre etken maddesi yüz kat olan 500 g kokain ile 500 g crack bulundurmanın cezası aynı olarak düzenlenmiştir

⁵² Bu konu daha detaylı olarak bölüm 2.2.2.'de işlenmiştir.

(Blumstein ve Wallman, 2000: 3-5; Gölbaşı, 2009: 115-116; Johnson, Golub ve Dunlap, 2000: 197).

Buna benzer değişim için Türkiye'deki uygulama ele alınabilir. Uyuşturucu imal ve ticaretini suç sayan TCK m.188, uyuşturucu türleri arasında iki kategoriye yer vermiştir. İki kat daha ağır cezayı gerektiren fıkra sınırlı sayıda maddeye yer verirken, az cezayı gerektiren fıkra madde ismine yer vermeden genel bir hüküm içermektedir. Özellikle fiyatı nedeniyle kentli alt sınıf uyuşturucu kullanıcıları arasında 2000'li yılların sonuna doğru yaygınlaşan *bonzai* olarak adlandırılan sentetik kannabinoid türleri, 2014 yılında daha ağır ceza öngören özel fıkraya dahil edilmiştir. Kullanıcı ve bulundurucuların birçoğu dış görünüş özellikleri nedeniyle bu tarz maddelerin esrar (*cannabis*) olduğunu düşünmekte ve bu yüzden tüketmektedir⁵³ (Erol, 2017).

Şayet amaç hakiki anlamda uyuşturucu suçlarının önlenmesiye, en etkili çözümün satıcılara daha da ağır cezalar vermek değil, kullanıcılara yönelik tedavi ve rehabilitasyon içeren denetim seçeneklerinin artırılması olduğu ceza hukukunda vurgulanmıştır (Özbek vd., 2017: 756). Bu önlemler alınmadan yapılan mevzuat sertleştirmeleri yalnızca suçlulaştırmayla sonuçlanacaktır.

Bireyler açısından çeşitli suçların işlenmesine sebep olan birbirinden farklı saikler bulunabilmektedir. Farklı saikleri hesaba katmayan ve suçun sosyal nedenlerine inilmeden yapılan değişiklikler toplumsal konumları görece daha hassas olan bireyler üzerinde daha büyük etki doğurmaktadır. Kitlesele hapsetme sürecinde, yoksulların hapisane nüfusunun artmasında en büyük paya sahip olduğu daha önceki bölümlerde vurgulanmıştır. Bu başlıkta aktarılan kültürel süreçlerin Türkiye örneğindeki boyutu aktarılmıştır.

⁵³ Türkiye Uyuşturucu Raporu 2016, s.13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEZALANDIRMANIN YENİ YÖNÜ

Birinci bölümde araştırma konusunun kuramsal temeli ortaya konmuş, ikinci bölümde ise araştırma konusu olguların nedenlerini oluşturan bileşenler açıklanmıştır. Son ve üçüncü bölümde ise neoliberal ceza devleti kuramının ve kitlesel hapsedme olgusunun Türkiye örneğinde öne çıkan bileşenleri bir araya getirilerek yeni ve özgün bir kuramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Birinci altbölümde neoliberal ceza devletinden kaynaklanan ve kitlesel hapsedmeyi tetikleyen nedenler sayısal veriler üzerinden incelenmiştir. İkinci altbölümde bu rejimin önemli çıktılarında birine yer verilmiştir. Üçüncü ve son altbölümde ise literatürde neoliberal ceza devletinden kaynaklandığı iddia edilen iki rakip kavram olan “kitlesel hapsedme” ve “aşırı hapsedme” Türkiye örneğinde tartışılmıştır.

3.1. NİCEL VERİLERLE NEOLİBERAL CEZA DEVLETİ

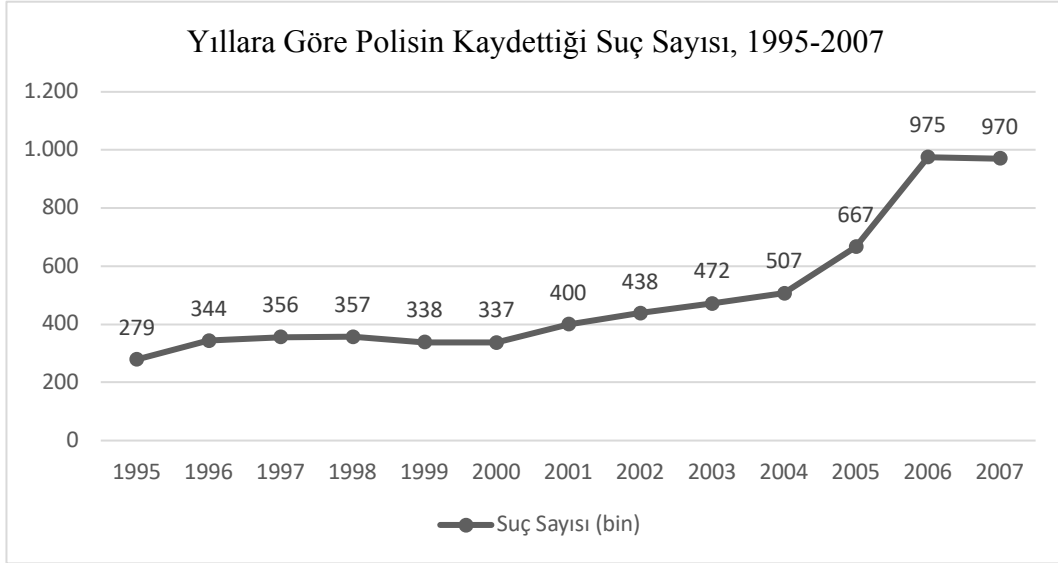
1926'da İtalyanca'dan Türkçe'ye çevrilirken metinde anlam kaymaları yaşanması, onu takip eden 78 yıl boyunca yapılan eklektik değişikliklerle hem tutarsız bir suç teorisi perspektifi hem de tutarsız bir ceza politikası taşıması gibi nedenler sunularak 2004 yılında yeni bir ceza kanunu hazırlanmıştır (Özgenç, 2015). Yeni Türk Ceza Kanunu'nun ceza hukuku açısından getirdiği farklılıklar bir yana, kitlesel hapsedme olgusu açısından önem taşımasının nedeni belirli suçlar için öngörülen ceza alt sınırlarının yükseltilmiş olmasıdır (bkz. Bölüm 2.1.2). Ceza yasalarındaki artırımlardan sonra etkili bir başka unsurun infaz yasalarındaki koşullu salıverme kurallarında yapılan değişiklikler olduğu ve bunların bir hükümlünün ortalama kapatılma süresini % 66 oranında uzattığı önceki bölümlerde belirtilmiştir (bkz. Bölüm 2.1.2).

2017 yılında ceza mahkemelerinde açılan davalardaki suç sayılarına bakıldığında, üç milyona yakın suç içinde en kalabalığı 515.071 ile malvarlığına karşı suçlar⁵⁴ kategorisindekilerdir. Bu durum malvarlığına karşı suç sayısını hem % 22,2 ile "TCK maddelerinden açılan davalardaki suçlar" alanı içinde, hem de % 17 ile tüm ceza yargılaması içinde diğer suç kategorilerine kıyasla birinci sıraya yerleştirmektedir⁵⁵. Kitlesel hapsedmeyi etkileyen ilk etmen TCK'da ceza artırımını öngören değişiklikler olmuştur. Bunu, Eurostat'a ait suç sayısı verilerinde 2005 yılından sonra aniden yükselme eğrisi de doğrulamaktadır (Şekil 1).

⁵⁴ TCK'nın özel hükümlerinin 2. Kısımının 10. Bölümünde yer alan tüm suçlar. Özellikle: Hırsızlık (m.141), nitelikli hırsızlık (m.142), kullanma hırsızlığı (m.146), yağma (m.148), mala zarar verme (m.151), güveni kötüye kullanma (m.155), dolandırıcılık (m.157) ve nitelikli dolandırıcılık (m.158).

⁵⁵ Adalet İstatistikleri 2017.

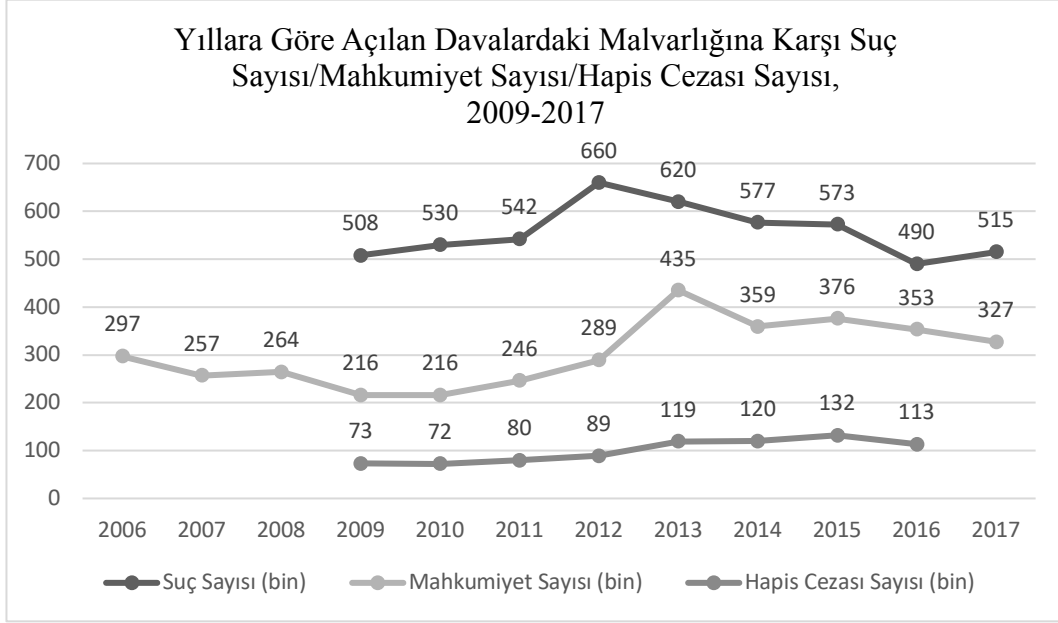
Şekil - 1⁵⁶

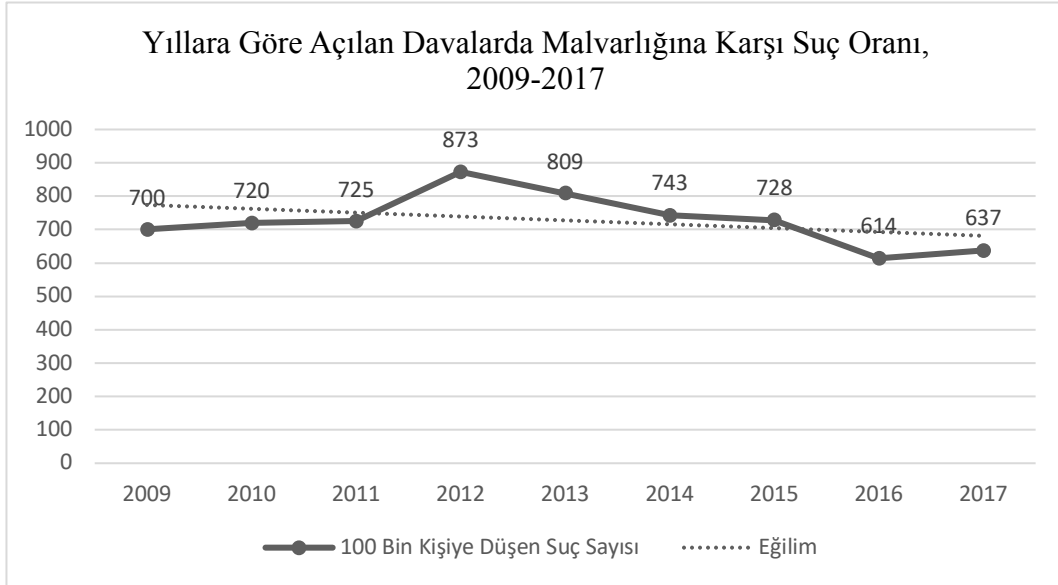
Öte yandan ekonomik koşullarla bağı sıkı sıkıya olan malvarlığına karşı suçların hem işsizlik oranıyla olan ilişkisi (Bonger, 1916; Land, Cantor ve Russell, 1995; Messerschmidt, 1997: 90) hem de reel ücretlerin seviyesiyle olan ilişkisi birçok çalışmada konu edilmiş ve tartışılmıştır (Ata, 2011; Gaylord ve Lang, 1997; Greenberg, 1993: 57; Grogger, 2000; Narayan ve Smyth, 2004; Akdi, Karamanoğlu ve Şahin, 2014). ABD, Avustralya, Hong Kong ve Türkiye gibi farklı coğrafyadan elde edilen veriler, işsizlik veya reel ücretlerin suçun artmasını veya azalmasını toptan ve tek başına açıklayamadığını, ancak özellikle uzun vadede malvarlığına karşı suçların içinde yer alan belirli suç tiplerine yanıt veren çıkarımlarda bulunmaya yardımcı olduğunu kayda değer biçimde göstermiştir.

⁵⁶ Kaynak: Eurostat Database Crime and criminal justice / Crime – historical data, içinde.

Şekil - 2⁵⁷

Şekil - 3⁵⁸

⁵⁷ Kaynak: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri 2006 – 2017.

⁵⁸ Kaynak: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri 2009 – 2017 baz alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye’de 2000’lerin başından bugüne her ne kadar reel ücretler inişli çıkışlı bir grafik çizse de kişi başına düşen ulusal gelir yıldan yıla çoğunlukla artmış⁵⁹, bununla tezat olacak biçimde bireylerin enflasyon karşısındaki gücünü gösteren görelî gerçek ücretler azalmıştır (Aziz Çelik, 2010: 73). İşsizlik ise Büyük Resesyona⁶⁰ dönemi hariç % 10’a yakın seyretmiş ve büyük değişimler geçirmemiştir (TÜİK). Bunlarla bağlantılanabilecek ölçüde 2009-2017 yılları arasında malvarlığına karşı suçlarda çarpıcı bir yükselme olmadığı gibi (Şekil 2), aksine kişi başına düşen malvarlığına karşı suç sayısı düşmüştür (Şekil 3).

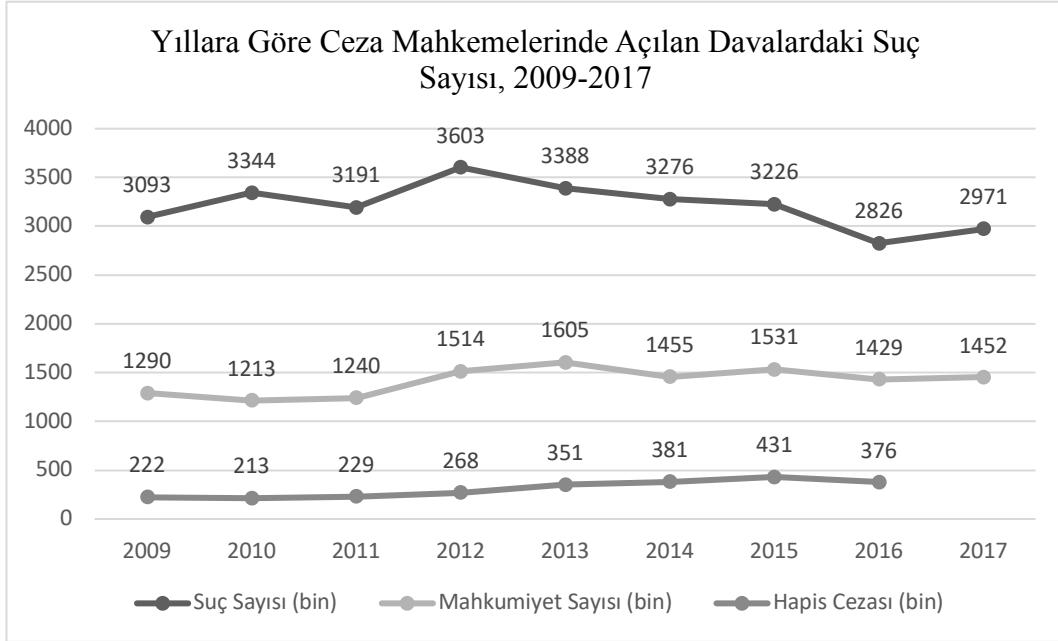
Aynı şekilde 2009-2017 yılları arasında toplam suç sayısı da radikal bir değişim göstermemiş (Şekil 4), suç oranı yalnızca hafif miktarda düşmüştür (Şekil 5). Buna karşın kitlesel hapsedmeyi doğrudan etkilediği açık biçimde ortada olan, malvarlığına karşı suçlarda ve de toplam suçlarda hapis cezasına hükmedilme sayısı % 50’den fazla artmıştır (Şekil 2). 2005-2017 dönemi içinde 100 bin kişiye düşen hükümlü-tutuklu toplam sayısı ise 80’den 283’e yükselerek 3,5 katına çıkmıştır⁶¹ (Şekil 6).

⁵⁹ Resesyona izleyen 2009 hariç. Ayrıca Türk Lirası’nın yoğun değer kaybına uğradığı 2017-2018 dönemleri için TÜİK’in açıkladığı verilerin metodolojik açıdan güven vermediği tartışılmaktadır (Bianet’teki haber, <https://bianet.org/bianet/ekonomi/192351-son-6-yilin-zirvesini-goren-buyume-icin-ekonomistler-ne-diyor> , Son erişim tarihi: 22.5.2018).

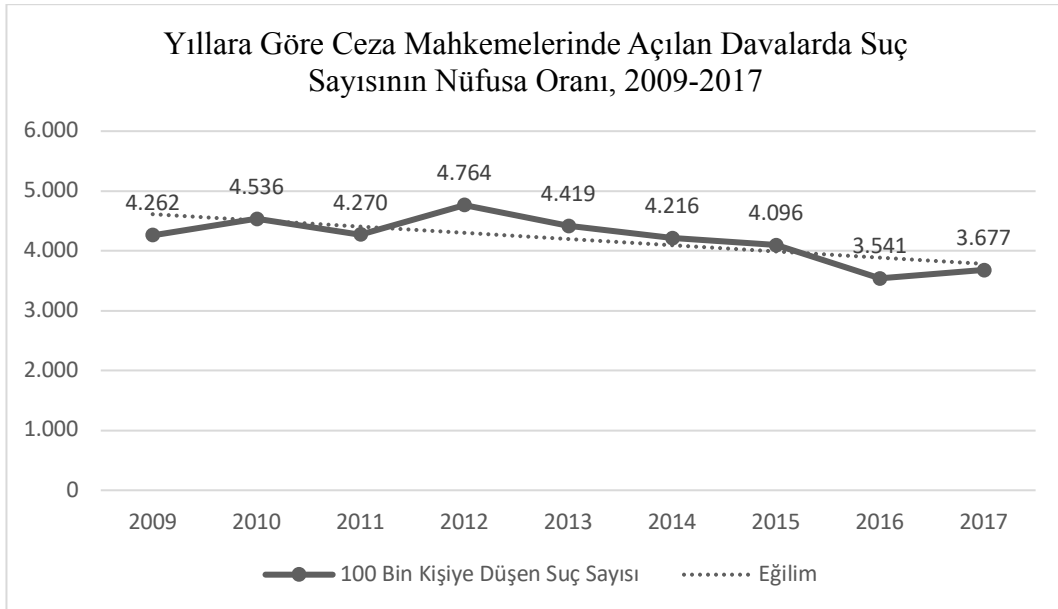
⁶⁰ Dünya için 2008-2012, Türkiye için 2008-2009 yılları arasındaki dönem (OECD, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryName=350&QueryType=View&Lang=en> , Son erişim tarihi: 22.5.2018)

⁶¹ Bu oran 1970-2005 arasında, darbe dönemleri dışında 120 ile 47 arasında gidip gelmektedir (Şekil 7).

Şekil - 4⁶²

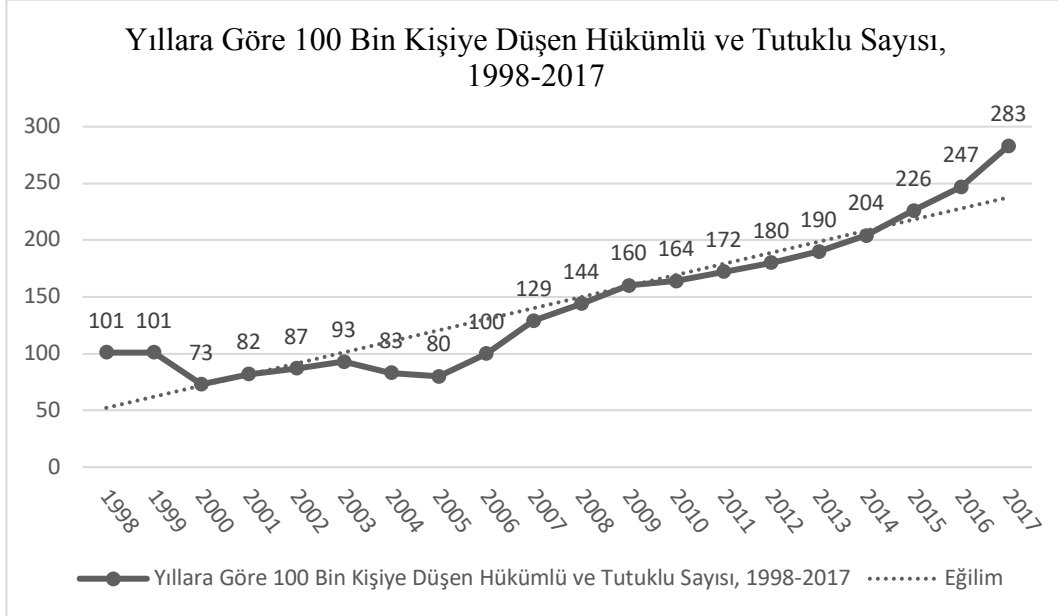
Şekil - 5⁶³

⁶² Kaynak: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri 2009 – 2017.

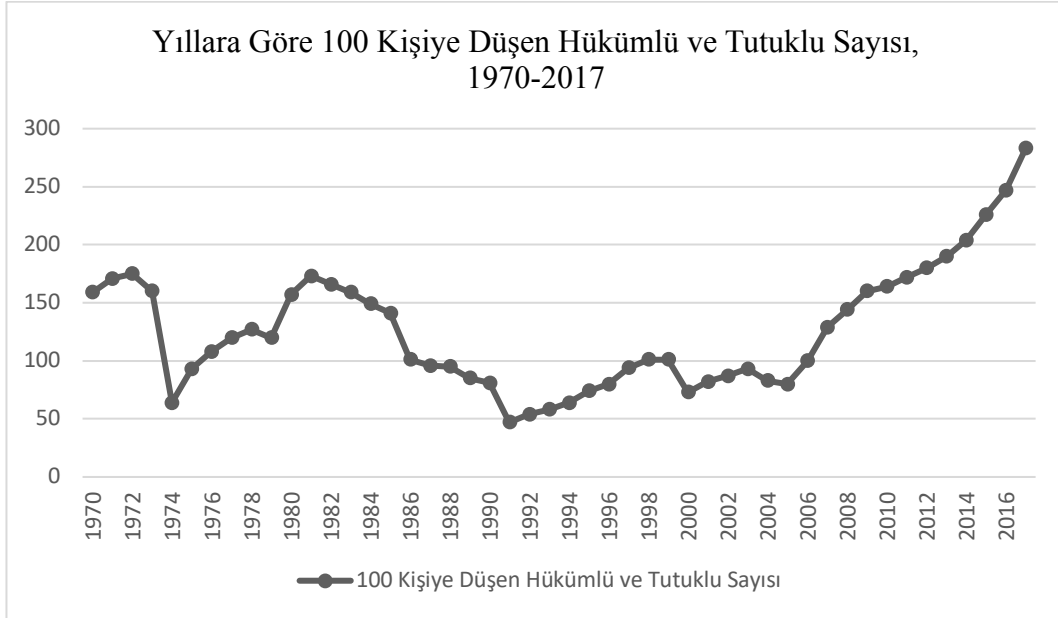
⁶³ Kaynak: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri 2009 – 2017 ve TÜİK nüfus istatistikleri baz alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil - 6⁶⁴

⁶⁴ Kaynak: CTE istatistikleri ve TÜİK verileri baz alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil - 7⁶⁵

Kitlesel hapsedmenin kapsadığı yıllar, hakimlerin sabit sayıdaki sanık açısından daha fazla mahkumiyet vermek veya daha fazla hapis cezasına hükmetmek gibi bir eğilime girmelerini mümkün kılacak köklü değişikliklerin yaşanabileceği bir zaman aralığı değildir. Mahkemelere ceza ve infaz yasalarındaki değişikliklere uymaları dışında bir rol atfetmek, bu çalışmanın ele aldığı veri türleri açısından geçerli olmayan sonuçlara ulaşılmasına yol açacaktır⁶⁶. Yukarıda eşitsizliğin artması üzerinden açıklanan denklemin adalete erişim anlamında yoksul bireyleri ceza yargılamasında güçsüz konuma sokmuş olması kaçınılmazdır (Elveriş, 2010: 129-131; Wacquant, 2009b: 284). Fakat mahkeme uygulamalarındansa, daha fazla sayıda saha araştırmasına konu olmuş

⁶⁵ Kaynak: CTE istatistikleri ve TÜİK verileri baz alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

⁶⁶ Mahkeme uygulamalarının usûlî hakların gerçekleştirilmesi açısından değerlendirilmesi birçok çalışmada söz konusu olmuşsa da (Elveriş, Jahic ve Kalem, 2007), bunların hapsedilme oranlarına etkisinin Türkiye örneğinde ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

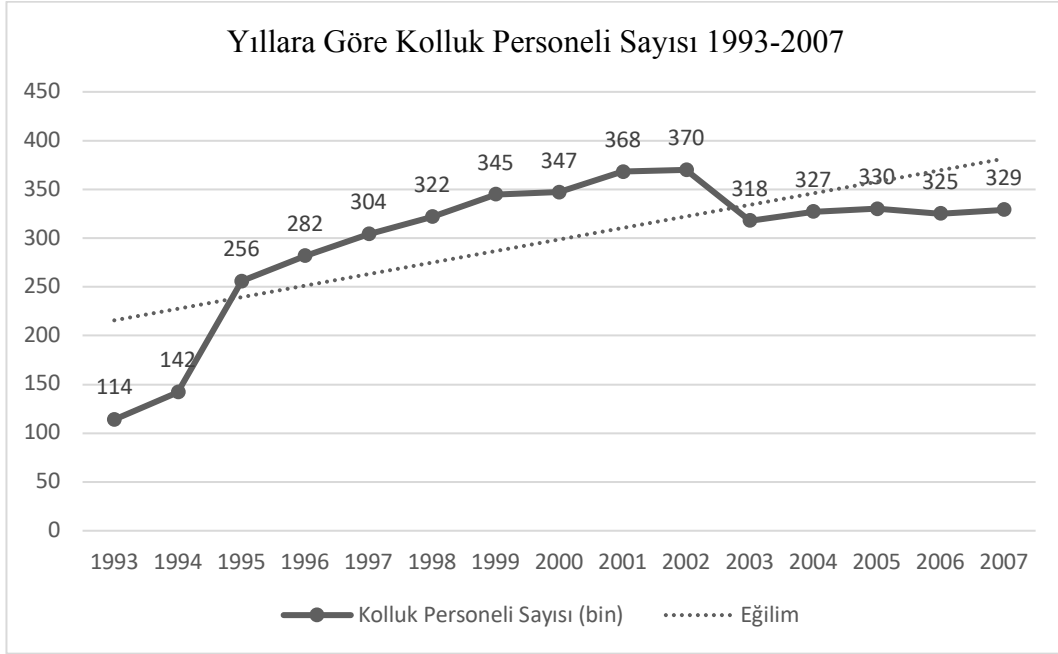
polisin/polisliğin geçirdiği dönüşüme odaklanmak, kitlesel hapsetme özelinde daha geçerli verilerin tartışılmasını mümkün kılacaktır.

Polis reformu alt başlığında polis ve polislik uygulamalarının neoliberalleşme sürecinde yaşadığı dönüşüm açıklanmıştır (bkz. Bölüm 2.1.1) (Gönen, 2013; Gönen, 2016; Gönen, Berksoy, Başer ve Uçum, 2013; Hülagü, 2013). Bu dönüşümün katalizörü olan ve ona eşlik eden bir unsur daha mevcuttur. 1990'ların başından itibaren polis ve jandarmanın birlikte ele alındığı güvenlik güçlerinin personel sayısında artış görülmeye başlanmıştır (Şekil 8). 2004 yılında 171 bin olan EGM'ye bağlı emniyet hizmetleri sınıfı⁶⁷ personel sayısı ise birkaç istisna hariç düzenli biçimde artarak 2017'de 264 bine varmıştır (Şekil 9). Bunun bir yansıması olarak 100 bin kişiye düşen polis sayısı 2004'te 247'den, 2017'de 327'e yükselmiştir (Şekil 10). 20.yy'ın başından bugüne kentsel alanın büyümesiyle polis yetki çevresi genişlemiş ve kırsal olarak sayılan alanın daralması⁶⁸ nedeniyle jandarmanın yetki alanı küçülmüştür. Yine de polis sayısının kentsel nüfusa oranı Türkiye'nin kentleşme hızının çok üzerinde bir hızla artmıştır. Polis sayısındaki artış, polis ekipmanının ve teknolojik imkanlarının artışı, tepkisel değil önleyici polisliğe eğilmesi gibi pek çok dönüşümle birlikte ele alınmalıdır. Bu anlamda polis delil toplama ve yakalama imkanlarının geniş ölçüde artması beklenebilir. Mahkemelerden çıkan mahkumiyet ve hapis cezası hükümlerinin artışını açıklayan bir tablo ortaya çıkmaktadır.

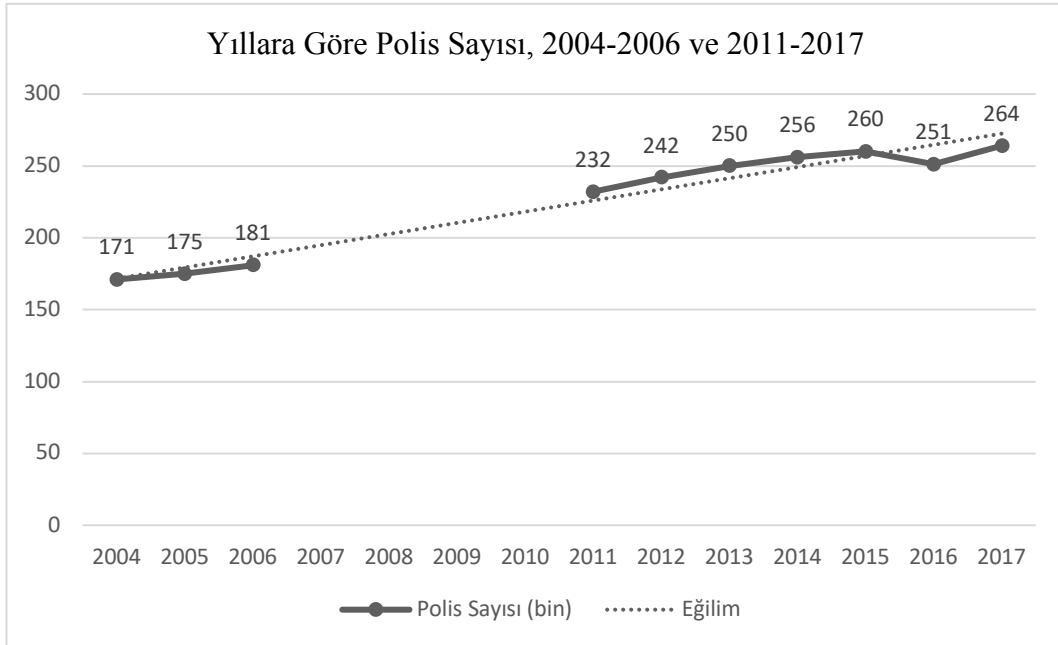
⁶⁷ Emniyet hizmetleri sınıfı, emniyet amirleri, polis memurları ve bekçilerden oluşmaktadır (EGM raporu 2017).

⁶⁸ TÜİK Nüfus İstatistikleri.

Şekil - 8⁶⁹

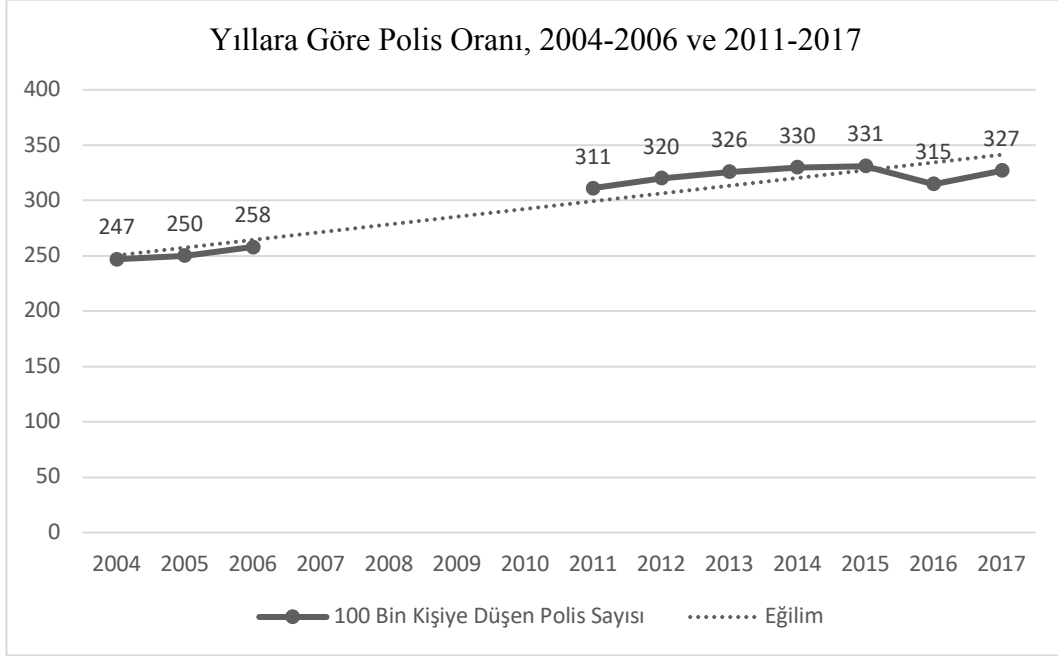
Şekil - 9⁷⁰

⁶⁹ Kaynak: Eurostat Database Crime and criminal justice / Crime – historical data, içinde.

⁷⁰ Kaynak: EGM yıllık raporları.

Şekil - 10⁷¹

Kitlesel hapsedmenin literatürde belirli bir zaman aralığında hapsedilmenin radikal biçimde artması olarak açıklandığı ortaya konulmuştur (bkz. Bölüm 1.3.1). 2005'ten bu yana elde edilen kapatılan sayısı, 2009'dan sonra alınan suç oranı, mahkumiyet sayısı, hapis cezasına hükmetme sayısı gibi veriler bir arada incelendiğinde Türkiye'de kitlesel hapsedme olgusunun gerçekleştiği kuşkusuz hale gelmiştir. Bu noktada esas tartışma, bu araştırmanın ana sorusu olan mevcut kitlesel hapsedmenin küresel neoliberalleşmeyle paralel bir ceza devletinden kaynaklanıp kaynaklanmadığıdır. Bunu incelemek adına neoliberal yönetim anlayışının hukuki, idari, ekonomik, sosyal ve kültürel elementleri Türkiye örneğinde incelemeye alınmıştır (bkz. Bölüm 2).

⁷¹ Kaynak: EGM yıllık raporları ve TÜİK nüfus istatistikleri baz alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye'nin, gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren Gini Katsayısı (MacLahlan ve Sawada, 1997) 2007'de % 38.4'ten, 2016'da % 42.9'a çıkmıştır^{72 73}. Devletin ekonomik anlamda korunmasız kesimler için sağladığı sosyal içerme mekanizmalarının giderek zayıfladığı bir dönemde (Buğra, 2009; Koray, 2015), ücretli emek piyasası da zarar görmüştür. Hem reel ücretlerin kişi başına düşen ulusal gelirdeki yükselişi yakalayamayışı (Aziz Çelik, 2010) hem de en çok ihtiyaç duyabileceği bir dönemde sendikal haklarda yaşanan gerilemeler ve güvencesizleşme (2015a; 2015b; Oğuz, 2011) neoliberal yönetme tekniğinin otoriter tarafının açığa çıktığını göstermiştir.

Bu noktada daha önce sözü edilen yazarların kullandığı ikiliklere başvurulacaktır. Neocleous'un çift yüzlü Roma Tanrısı Janus ile simgeleştirdiği, Wacquant'ın ise yine mitolojiden belden yukarısı insan belden aşağısı at olan savaşçı sentorlarla özdeşleştirdiği, birbirine zıt iki işleve sahip neoliberal devletin devreye girdiği görülmektedir. Bu yeni anlayış, nüfusun tümüne toptan bir otoriterlik göstermek veya toptan bir özgürlük sunmak yerine, belirli bir sınıfın iktidarını yeniden kurma yolunda, aşağıya karşı zor kullanan ve kısıtlayıcı, yukarıya karşı imkanlar sunan ve özgürleştirici bir tavır sergilenmesini içermektedir (Neocleous, 2014; Wacquant, 2009b). Kitlesele hapsetme neoliberal dönüşümün bir çıktısı olarak incelenmektedir. Fakat bununla birlikte, kitlesele hapsetme sonuçları itibariyle de emek sınıfı ve yoksul kesimler üzerinde baskı unsuru yaratan bir idari mekanizma görevi görerek elektrik devresindeki rolünü tamamlamaktadır.

⁷² Dünya Bankası. Database. Bağlantı: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2016&locations=TR-US-GB&start=1998&view=chart> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

⁷³ Gini Katsayısı'nda % 0 tamamen eşitlik durumu, % 100 tamamen eşitsizlik durumunu ifade eder.

3.2. NEOLİBERALİZM VE MAHKUM EMEĞİ

Kitlesele hapsetmenin görüldüğü son 12 yıl içinde neoliberalizm, yalnızca söz konusu dönüşümü tetikleyen bir yönetim mantığı olarak devrede değildir. Ayrıca kitlesele hapsetmenin ekonomik çıktılarını yeniden üretmek ve sisteme kazandırmak noktasında gündeme gelmektedir.

Hapishane, neoliberal dönemde bir üretim mekanı olarak yeniden kurgulanmıştır. Mahkumların sadece kendi hapishanelerine yönelik değil, piyasaya yönelik hizmet sağlamak ve mal üretmek amacıyla çalıştırılması ABD'den Fransa'ya, Hindistan'dan Çin'e kadar geniş bir coğrafyada örneklerine rastlanan bir durum olmuştur (Pektaş, 2015: 94-95). Türkiye'de cezalandırmanın rehabilitasyon ideali doğrultusunda hükümlülere meslek kazandırmak amacıyla kurulmuş işyurtları 1990'lardan beri vardır (Özdek, 2011: 268-269). Fakat 2005 yılıyla birlikte meslek kazandırma amacıyla kurulan işyurtları ihaleler yoluyla özel sektöre (özellikle KOBİ'lere) fason üretim yapan kurumlar haline gelmiştir (Pektaş, 2015: 102-103).

Bu kurumlarda çalıştırılan mahkumlar İş Kanunu'na tabi olmazlar, ancak sosyal sigortalar sistemine kısmen dahil olurlar. Yalnızca sağlık ve kaza sigortaları yapılmaktadır, emeklilik sigortasına hak kazanmamaktadırlar. Ayrıca iş sözleşmesiyle değil kamu hukuku çerçevesinde zorunlu çalıştıkları⁷⁴ için ücret kazanma hakları yoktur ve çalışmayı bırakmaları halinde disiplin yaptırımıyla karşılaşmaktadırlar. Mahkumlara verilen ücretler Adalet Bakanlığı'nın ilgili birimi tarafından yıllık olarak karşılaştırılmaktadır. Bu ücretler genellikle günlük asgari ücretin üçte biri oranında, son derece düşük ücretlerdir (Özdek, 2011: 270; Pektaş,

⁷⁴ Özellikle açık ceza infaz kurumlarında çalışma zorunludur (Adalet Bak. 28399 R.G. say. Hükümlülerin Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği, m.12/1/d). Kapalı ceza infaz kurumlarında ise çalışma kişiye bırakılmakla beraber, çalışmayı seçen kişinin katı bir disipline tabi olduğu vurgulanmaktadır (Pektaş, 2015: 102-103).

2015: 103). Üretilen malın ihalesini alan şirketin işçi ücretini ödemesi öngörülmüştür. Bu ücretlerin düşüklüğü ve emeklilik sigorta priminin ödenmemesi sayesinde ihaleyi alan şirketin emek maliyetini ciddi oranda azalttığı ortadadır (Özdek, 2011: 264-265). Hem işyurtlarını işleten şirketler hem de bunları bir biçimde kiraya veren devlet ekonomik çıkar elde etmektedir.

Hapishanelerde çalışıp çalışmama her ne kadar hükümlülerin iradesine bırakılmış gibi dursa da, çalışmamayı seçen hükümlüler için maddi zorlukların yaşanacağı ortadadır⁷⁵. Dışarda üretilen ürünle aynı kalite standardını ve verimliliği tutturamayan mahkumun emeğine ise dışardaki ücret hak görülmemektedir. Bu durum devletin, kamu kurumlarının çatısı altında (taşeronlaşma ve sözleşmeli kamu hizmetini katbekat aşan bir oranda) yeni bir güvencesizleştirme rejimine kol kanat gerdiğini göstermektedir.

Devlet, kitlesel kapatma sonucu artan infaz sistemi giderlerini bu tarz bir modelle bir ölçüde azaltmaya çalışmaktadır (Özdek, 2011: 273-274). Ayrıca bunu yaparken sermayeye kaynakların yeniden dağıtımını açısından yeni bir kapı daha aralayarak da neoliberalizmin büyüme ve özgürleşme vaatlerini yerine getirmektedir.

⁷⁵ Açık cezaevinde çalışmak zorunlu olup kapalı cezaevlerinde hükümlülere bırakılmıştır. Hükümlüler aynı zamanda açık cezaevine geçmeyi reddedebilmektedirler. Ancak bu durumda eğer dışarıdaki yakınlarından destek görmüyorlarsa, çoğunlukla beğenilmeyen ve besleyici bulunmayan yemekhane yemekleriyle beslenmek zorunda kalırlar (bunlar da tamamen ücretsiz değildir. Yalnızca, ücreti peşin tahsil edilmez) ve cezaevi kantininden alışveriş yapmaya yarayan maddi kazançlarını kaybetmiş olurlar.

3.3. KİTLESEL HAPSETME – AŞIRI HAPSETME TARTIŞMASI

Kitlesele hapsetme, kavramsallaştırıldığı 1990'lı yıllardan sonra yine bizzat kavramı ortaya atanlardan biri tarafından eleştirilmiştir. Wacquant, özellikle ABD örneğinde hükümlü nüfusunda ortaya çıkan yoksul-orta sınıf, siyah/latin-beyaz, gettolu-banliyölu gibi kategoriler üzerindeki ölçüsüz temsilin artışını gerekçe göstererek kavramın gözden geçirilmesini teklif etmiştir. Sınıfsal, etnik ve mekânsal farklılıklar o kadar derinleşmiştir ki kitlesele bir özelliği kalmamıştır. Zira kitlesele, tüm toplumu geniş biçimde ilgilendiren kavramlara getirilen bir sıfattır. Oysa ki, bu kısıtlı zamanda ortaya çıkan yoğun kapatılma olgusu toplumun çok dar bir kesimini (siyah erkekler toplumun % 5'ini oluşturmaktadır), çok derin bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle Wacquant'ın yeni kavramsal önerisi aşırı hapsetme olmuştur (Wacquant, 2014). Bunun detaylı açıklaması Bölüm 1.3.2'de yapılmıştır.

Aşırı hapsetme, üçlü seçicilik bileşenleriyle ABD'nin kendine özgü koşullarıyla derin ölçüde biçimlenmiş bir süreci kapsamlı şekilde açıklamaktadır. Bu noktada yazar da, bu teorinin başka toplumlara uygulanmasında o toplumların kendine ait değişkenlerinin incelenmesini gerekli görmektedir (Wacquant, 2015: 255-306).

Türkiye'de kamu kurumlarında etnik verilere dayalı çalışma yapmak neredeyse imkansızdır. Devlet, resmi istatistiklerinde benzer verilere yer vermediği gibi, hapishane gibi bir total kurumda bağımsız araştırmacıların yapacağı bu biçimde çalışmalara izin vermeyeceği de aşıkardır. Bundan daha da ilginç yalnızca etnik verilerin alınmaması değildir. Kişilerden cezaevine girerken yalnızca eğitim durumu, mesleği gibi çok yüzeysel bilgiler toplanmaktadır. Kapatılanların hane geliri, işsiz olup olmadıkları ve sigortalı çalışıp çalışmadıkları gibi bilgiler alınmamaktadır. Sonuç olarak sınıfsal bir profil çıkartmak da zordur.

Bu tarz bir profil çıkartılmak istendiğinde eldeki istatistiki veriler Türkiyeli mahpusun ezici bir çoğunlukla kentli (% 95), erkek (% 95), düşük gelir seviyesine sahip ve eğitim seviyesinin ülke ortalamasının katbekat altında (%73' ortaokul ve altı eğitim seviyesine sahip)⁷⁶ olduğunu işaret etmektedir (Alpan, 2017: 16-17). Sonuç olarak Türkiye'deki cezalandırma rejiminin bir aşırı hapsedme rejimi haline geldiği henüz kanıtlanmasa da, kentli-eğitim seviyesi düşük-yoksullar aleyhine işleyen bir kitlesel hapsedme rejimi olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁷⁶ TÜİK Adalet İstatistikleri.

SONUÇ

Marksist düşünceye göre suç ve cezalandırma, kapitalizmin tarihi boyunca sınıf mücadelesinin sergilendiği alanlardan biri olmuştur. Neyin suç olduğunu belirleyen siyaset, suç olarak belirlenen davranışları araştıran polis, cezalandıran mahkeme ve cezayı uygulayan hapisane kurumları her ne kadar üstyapı kurumu olsalar ve altyapıdaki üretim ilişkilerine bağlı olsalar da, kapitalist devletin ideolojisiyle bir araya geldikleri ölçüde özerk bir hareket alanları vardır. Bu özerk alanlarını kullanarak toplumsal ilişkilerin yeniden üretimini sağlarlar. Burjuva devlet formu kapitalist üretim ilişkilerinden doğmuştur. Ancak her kapitalist devlet ve bu devlete ait ideolojik kategoriler, kendilerine ait özerk kapasiteleriyle birbirinden farklı tahakküm ilişkilerini meydana getirebilirler. Bunun bir sonucu olarak, birey özgürlüğünü ilke sayan klasik liberal düşünce ve kapitalizm arasındaki ilişkinin (tarihsel bağlamından ayrıca düşünülüğünde) tesadüf olarak değerlendirilmesi şaşırtıcı olmamalıdır.

Neoliberalizm, yalnızca ekonomik liberalizm düşüncesine getirilen taze bir bakış açısından ibaret değildir. Ekonomi teorisinde serbest piyasa ekonomisinin yeniden savunulması hedefiyle ortaya çıkmış olsa da, kısa zamanda küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyaya yayılmış ve güçlü bir biçimde uygulanabilmesi için bulunduğu coğrafyalardaki geleneksel siyaset düşünceleriyle ve biçimleriyle kaynaşmıştır. Piyasayı serbestleştirmek tek yönlü bir özgürleşme yöntemi olarak sermayeye devlet tarafından uygulanan baskının azalması ve eşgüdümlü olarak emeğe devlet tarafından uygulanan baskının artması şeklinde deneyimlenmiştir.

20.yy'ın dördüncü çeyreğinde artık-değer krizine giren sermaye, krizden çıkmanın yolunu neoliberal reformların gerçekleştirilmesine bağlamıştır. Bu yolda, emek sınıfına sömürülme derecelerini minimize edebilen demokratik örgütlenme mekanizmaları sağlayan Fordist-Keynezyen ekonomi anlayışının ve toplumsal

içerme mekanizmalarını taşıyan sosyal devlet anlayışının terk edilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca neoliberalleşme ile ekonomik gelişimin odağı sanayiden hizmet sektörüne dönmüş, bu durum sanayi üretimi için tasarlanmış klasik kapitalizmin büyük kentlerinin sanayisizleşmesine yol açmıştır. Sanayisizleşme ile birlikte eğitilmiş orta sınıf hizmet sektörünün az sayıdaki güvenceli ve nitelikli işine yönelirken, orta sınıfın az eğitilmiş kesimleri hizmet sektöründe daha fazla sayıdaki güvencesiz işlere yönelmiştir. Bu durum orta sınıfın kendi içinde ayrışmasına ve sınıfsal kutuplaşmanın artmasına yol açmıştır.

Sanayisizleşme ile eski kentsel üretim mekanları işlevsiz hale gelmiş ve eski işçi deposu semtler güvencesiz çalışanlara ve sınıf altı diye tabir edilen kesimlere ait yaşam alanlarına dönüşmüştür. Kentlerde çöküntü alanı olarak görülmeye başlanan bu mekanlar, kendine gelişmek için mecra arayan hizmet sektörünün ekonomik değer üretmek için hedefi konumuna gelmiştir. İmalat yaparak meta üreten ve kar elde eden klasik sanayinin yerini, tüketim mekanları yaratarak rant sağlama yoluyla kar elde eden bir bakış açısı devralmıştır. Güvencesizleşmeyle birlikte suçun yoğunlaştığı alanlar haline gelen bu mekanlar kentsel dönüşüm politikalarının merkezine yerleştirilmiştir. Bu dönemde hayata konulan birçok kentsel dönüşüm uygulaması yoksul kentlilerin sürgün niteliğinde deneyimlerle ve kamunun mülksüzleştirilmesiyle sonuçlanmıştır.

Neoliberalizmin getirdiği kamu harcamalarının küçültülmesi ve kamusal hizmetlerin metalaştırılması (piyasadan karşılanmasına zorlanması) ideallerinin uygulanması sosyal içerme mekanizmalarının tasfiye edilmesini zorunlu kılmıştır. Çalışma hukukundaki değişikliklerle ve üretim modelinin değişmesiyle hali hazırda güvencesizleşen emek sınıfı devletin korumasından da mahrum kılınmıştır. Özellikle Türkiye 20.yy'ın hiçbir noktasında gelişmiş kapitalist ekonomilerde görülen ölçüde bir sosyal devlete sahip olmasa da, tarımsal verimin yüksek oluşu ve az sayıdaki kentli kesimin hayatında önemli bir yer kaplayan KİT'ler sosyal içerme mantığının yerine getirildiğini göstermiştir. Özellikle formel sektörlerde

çalışanlar için iyi işleyen bir sosyal sigorta sistemi ve sağlık sistemi kurulmuştur. Bununla beraber Keynezyen uzlaşının emek sınıfı için getirdiği pazarlık mekanizmaları Türkiyeli işçiler açısından da kullanıma sunulmuştur. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra uygulanan baskılar ve yürürlüğe konan ekonomi politikaları bu avantajların geri alınması yolunda atılacak adımları güçlendirmiştir.

Bu dönemde kent nüfusu ilk kez kır nüfusunu geçmiştir. Kente göç 1970'lerde de hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Sanayisizleşme olgusunun meydana gelebileceği büyüklükte bir sanayi sektörü söz konusu olmasa da hizmet sektörü ve Post-Fordist üretim modelinin önem verdiği inşaat sektörü büyümüştür. Yeni göç, büyüyen güvencesiz sektörlerin ucuz işgücü ihtiyacını da karşılamıştır. Görülen ulusal çaptaki ekonomik krizler formel sektörler için sağlanan koruma mekanizmalarını gevşetmiştir. Yeni kurulan neoliberal ekonominin sağlıklı büyüebilmesi adına emek sınıfına yapılan baskıların karşılık bulması ihtiyacı gelişmiştir. Buradan yola çıkarak devletin baskıcı aygıtlarında da bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.

Kent yaşamının niteliğindeki dönüşüm (üretim mekanından tüketim mekanına dönüşmesi), sınıfsal ilişkilerde uçlara doğru gelişen hareket (kutuplaşma) ve bunlara bağlı olarak geleneksel güven bağlarının çözünmesi geç modernite toplumunda güvenlik anlayışının farklılaşmasına neden olmuştur. Neoliberal politikaların topluma etkili uygulanması adına zaman zaman muhafazakar ahlakçı bakış açısı yer yer liberal bireyci anlayışla bağdaştırılmıştır. Yeni dönemde mülkiyet ve geleneksel aile yeniden anlam kazanmıştır. Keynezyen uzlaş döneminde gelişen Medeni Haklar ise ekonomik kazanımların hedefe alınması durumuna benzer bir biçimde bu geleneksel yapıya bir tehdit konumunda gösterilmiştir. Yeni gelişen sosyal psikolojik olgular olan suç korkusu ve güvensizlik algısı, medya ve siyaset söylemiyle beslenmiştir.

Polis, ceza yasaları ve hapishaneler reforme edilmiştir. Polise teknolojik donanım sağlanması, polis sayısının artırılmasının yanı sıra kentlilerin suçlulaştırılmasına yol açan, suçlu/düzene uyan vatandaşları birbirinden ayırmaya

yarayan yeni polislik teknikleri benimsenmiştir. Ayrıca polise yargı izni olmadan arama yapmasını, toplumsal olaylara müdahalede zor kullanabilmesini içeren yeni yetkiler tanınmıştır. Özellikle yoksulluğun suç işleme faktörünü arttırdığı kategorilerde ceza alt sınırlarını arttıran yeni bir ceza yasası hazırlanmıştır. İnfaz yasaları da buna uyumlu hale getirilerek hükümlülerin hapisanelerde geçireceği süre uzatılmıştır.

Formel sektörlerin dahi güvencesizleştirilmesi, sosyal içerme mekanizmalarının tasfiye edilmesi, bunları ikame edecek nitelikte olmayan yeni klientalist sosyal yardım stratejilerinin yerleştirilmesiyle emek sınıfı yeni baskıcı cezalandırma politikalarının içine itilmiştir. Bu politikaların etkin kılınabilmesi adına suçlulaştırma, damgalama gibi stratejiler işletilmiş, bunlarla birlikte suç politikalarının sertleşmesini talep eden ceza popülizmi artmıştır.

Neoliberal düşüncenin hayata geçmesi için yürütülen ekonomik, sosyal, kültürel, idari ve hukuki reformlar pek çok toplumsal alanın köklü dönüşümüne yol açmıştır. Bunlardan biri de bu çalışma içinde ortaya konulduğu ölçüde suç ve cezalandırma. Neoliberal dönüşüm sürecinde Türkiye hapisaneleri kitlesel hapsedme rejimine sahne olmuştur. Kişi başına düşen kapatılan birey oranı 12 yıl içinde 3,5 katına çıkmıştır. Sosyal etkileri daha uzun vadede görülecek olan bu süreç radikal bir değişimin ispatı niteliğindedir. Buradan hareketle söz konusu çalışma, Türkiye'deki kitlesel hapsedme rejiminin, küresel dönüşümün yol açtığı neoliberal ceza devleti anlayışından kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırma sorusu olarak belirlemiştir.

Bu sorunun karşılanması amacıyla öncelikle neoliberal ceza devleti ve kitlesel hapsedme arasındaki kuramsal bağlantının üzerinde durulmuştur. Marksist kriminoloji, Marksist hukuk ve devlet kuramı, geç moderniteye bağlı kontrol kültürü kuramı ve bunlar arasında bağdaştırıcı bir yerde duran Wacquant'ın kuramsal çerçevesinin bu bağlantıyı sağladığı tespit edilmiştir. İkinci adımda ise Türkiye'nin küresel dönüşüm içinde ne oranda bir neoliberal ceza devleti formunu aldığı incelenmiştir. Bu anlamda gelişmiş klasik kapitalist ülkelerin sosyal devlet

tarihine birebir sahip olmasa da küreselleşmenin bir sonucu olarak neoliberal ceza devletinin niteliklerini taşıdığı belirlenmiştir. Son olarak ise kitlesel hapsedmeyi kanıtlayan nicel ve nitel verilerin neoliberal ceza devleti nitelikleriyle olan etkileşimi yorumlanmıştır.

Literatürde en çok örneğin yer aldığı ve en ağır kitlesel hapsedme rejimi olan ABD üzerinden yapılacak yorumlar Türkiye'ye ışık tutucu özelliğindedir. Ancak Türkiye'nin kendine özgü tarihsel ve sosyal koşulları göz ardı edilmemelidir. Hem sistemin kendinde içkin otoriter yönü hem de birtakım kültürel değişkenlere dair verilerin yetersizliği Wacquant'ın ABD için kurduğu aşırı hapsedme modeline başvurulmasına engel olmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin hapsedmelerindeki kitlesel hapsedme, ülkenin birçok alanda geçirdiği dönüşümün bir parçasıdır. Söz konusu dönüşümler, dünyada şahit olunan neoliberal ceza devleti pratiklerinden nadiren sapılsa dahi, ana hatlarıyla bunların bir örneğinin deneyimlendiğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Kitap Bölümleri ve Makaleler

Aebi, M.F., Barclay, G., de Cavarlay, B.A., Gruszczynska, B., Harrendorf, S., Heiskanen, M., Hysi, V., Jaquier, V., Jehle, J.M., Killias, M., Shostko, O., Smit, P. ve Þórisdóttir, R. (2010). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics, 2010*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Akal, C.B. (2013). *İktidarın Üç Yüzü* (6. Baskı). Ankara: Dost.

Akdi, Y., Karamanoğlu, Y.E. ve Şahin, A. (2014). Unemployment by education status, prices and crime relationship: Evidence from turkey. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 3(2). 119-143.

Akkoyunlu Ertan, K. (2014). *Kent ve Kentli Hakları*. Ankara: TODAİE.

Aksakal, N. ve Erdoğan, N. (2016). Erkan ve Fitnat: “E, kimse yemiyo ki alının teriyle, ben yiyeyim” (113-114). *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (Der. N. Erdoğan) içinde (3. Baskı). İstanbul: İletişim. 729-753.

Alpan, A. (2017). “Kitlesele kapatma” kavramını toplumsal bağlamı içinde düşünmek. *Sosyal Hukuk*, 2. 16-17.

Althusser, L. (2013). Tek materyalist gelenek: I. Spinoza. *Marx’tan Spinoza’ya Spinoza’dan Marx’a Güncel Müdahaleler* (Der. E. Canaslan. ve C. B. Akal) içinde. Ankara: Dost. 173-190.

Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev. A. Tümertekin). İstanbul: İthaki.

Anderson, K. (2000). Erich Fromm and the Frankfurt School critique of criminal justice. *Erich Fromm and Critical Criminology: Beyond The Punitive Society* (Der. K. Anderson ve R. Quinney) içinde. Urbana: University of Illinois Press. 83-119.

Arın, T. (2013). *Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aslan, Ş. ve Kaya, E. (2014). Aydınlatma: Tarımdan sanayi havzasına, sanayiden teknolojiye bir köyün konut deposuna dönüşümü. *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (Der. A. Türkün) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 355-390.

Ata, A.Y. (2011). Ücretler, işsizlik ve suç arasındaki ilişki: Yatay-kesit analizi. *Çalışma ve Toplum*, 2011(4). 113-134.

Balseven, H. ve Önder, İ. (2009). Türkiye'de kamu kesiminde neoliberal dönüşüm. *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm* (Der. N. Mütevellioğlu ve S. Sönmez) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 77-128.

Bedirhanoğlu, P. (2016). Mark Neocleous külliyatı üzerine içerden bir eleştiri. *Praksis*. 40(9). 229-234.

Bedirhanoğlu, P., Dölek, Ç. ve Hülügü, F. (2016). Eleştirel güvenlik çalışmalarının Marksist eleştirisine katkı: Devlet, zor ve sınıf mücadelesi bağlamında "güvenliği" yeniden düşünmek. *Praksis*. 40(9). 1-35.

Bell, E. (2011). *Criminal Justice and Neoliberalism*. Palgrave Macmillan.

Berksoy, B. (2010). The police organization in Turkey in the post-1980 period and the re-construction of the social formation. *Policing and Prisons in the Middle East* (Der. L. Khalili ve J. Schwedler) içinde. Londra: Hurst. 137-156.

Blumstein, A. ve Wallman, J. (2000). The Recent rise and fall of American Violence. *The Crime Drop in America* (Der. A. Blumstein ve J. Wallman) içinde. Cambridge: Cambridge University Press. 1-12.

Bonger, W.A. (1916). *Criminality and Economic Conditions* (Çev. H. P. Horton). Boston: Little Brown.

Buğra, A. (2009). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika* (2. Baskı). İstanbul: İletişim.

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi*. Report for the United Nations Development Program.

Cheliotis, L.K. (2013). Neoliberal capitalism and middle-class punitiveness: Bringing Erich Fromm’s ‘materialistic psychoanalysis’ to penology. *Punishment & Society*, 15(3). 247–273.

Coyle, A., Campbell, A. ve Neufeld, R. (2003). Introduction. *Capitalist Punishment: Prison Privatization & Human Rights* (Der. A. Coyle, A. Campbell ve R. Neufeld) içinde. Londra: Zen Books. 9-15.

Çelik, A. [Adem] (2015). Özgürlük ve güvenlik bağlamında iç güvenlik paketinde yer alan bazı maddelerin değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 5(5). 235-263.

Çelik, A. [Aziz] (2010). Muhafazakâr sosyal politika yönelimi: Hak yerine yardım-yükümlülük yerine hayırseverlik. *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42. 63-81.

Çelik, A. [Aziz] (2015a). AKP döneminde sendikal haklar: Sendikasız-grevsiz kaynaşmış bir kitleyiz!. *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika* (Der. A. Çelik ve M. Koray) içinde. İstanbul: İletişim. 157-193.

Çelik, A. [Aziz] (2015b). Turkey's new labour regime under the Justice and Development Party in the first decade of the twenty-first century: Authoritarian flexibilization. *Middle Eastern Studies*, 51(4). 618-635.

Demirbaş, T. (2008). *İnfaz Hukuku* (2. Baskı). Ankara: Seçkin.

Dölek, Ç. (2011). *Privatization of Security and The Transformation of the Modern Bourgeois State in The Neoliberal Era: The Case of Turkey*. ODTÜ. (Yüksek Lisans Tezi).

Ekici, E. (2017). Antonio Gramsci ve Louis Althusser: Hukuk ideolojisinin eleştirisi. *Marksist Devlet ve Hukuk Teorisi* (Der. T. Yelkenci) içinde (2. Baskı). 259-289.

Elveriş, İ. (2010). Türkiye’de yoksulların adalete erişimi: İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Kliniği deneyimi. *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk* (Der. P. Uyan Semerci) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 129-162.

Elveriş, İ., Jahic, G. ve Kalem, S. (2007). *Mahkemede Tek Başına: İstanbul Mahkemelerinde Müdafiliğin Erişilebilirliği ve Etkisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Eren, M. (2017). “Kaza”dan “kampüs”e Türkiye’nin ceza infaz sistemi. *Sosyal Hukuk*, 2. 12-13.
- Erol, K. (2017). Bonzai zehirlenmeleri. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 39(3). 130-139.
- Gambetti, Z. (2009). İktidarın dönüşen çehresi: Neoliberalizm, şiddet ve kuramsal siyasetin tasfiyesi. *İÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40. 143-164.
- Garland, D. (2001). Introduction: Meaning of mass imprisonment. *Mass Imprisonment: Social Causes and Consequences* (Der. D. Garland). SAGE. 1-4.
- Garland, D. (2002). *The Culture of Control*. The University of Chicago Press.
- Gaylord, M.S. ve Lang, G. (1997). Robbery, recession and real wages in Hong Kong. *Crime, Law and Social Change*, 27(1). 49-71.
- Gerçeker, H. (2017). *Yorumlu ve Uygulamalı Türk Ceza Kanunu Cilt 2*. Ankara: Seçkin.
- Giddens, A. (1991). *The Consequences of Modernity*. Polity.
- Giddens, A. (2009). *Sociology* (6. Baskı). Polity.
- Goose, V. (2005). *Rethinking the New Left: An Interpretative History*. Palgrave Macmillan.
- Gölbaşı, S. (2008). *Kentleşme ve Suç*. İstanbul: XII Levha.
- Gönen, Z. (2012). Yoksulluğun suçlulaştırılması, suçun ırksallaştırılması: Kapitalizmin tarihsel mirası ve Türkiye örneği. *Praksis*, 28. 57-80.
- Gönen, Z. (2013). Giuliani in Izmir: Restructuring of the Izmir public order police and criminalization of the urban poor. *Critical Criminology*, 21(1). 87-101.

Gönen, Z. (2016). İzmir'in güvenliği, Kürt gençleri ve asayiş polisi. *Saha*, 3. 38-49.

Gönen, Z. ve Yonucu, D. (2012). Legitimizing violence and segregation: Neoliberal discourses on crime and criminalization of urban poor populations in Turkey. *Lumpen-City: Discourses of Marginality/Marginalizing Discourses* (Der. A. Bourke vd.) içinde. Toronto: Red Quill. 75-103.

Gönen, Z., Berksoy, B., Başer, Z. ve Uçum, M. (2013). *Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet*. TESEV Demokratikleşme Programı / Siyasi Raporlar Serisi / Güvenlik Sektörü 5.

Göze, A. (1995). *Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet* (Gözden Geçirilmiş 3. Baskı). İstanbul: Beta.

Gözübüyük, A.Ş. ve Tan, T. (2010). *İdare Hukuku Cilt I: Genel Esaslar* (7. Baskı). Ankara: Turhan.

Greenberg, D.F. (1993). *Crime and Capitalism: Readings in Marxist Criminology* (Gün. Baskı). Temple University Press.

Grogger, J. (2000). An economic model of recent trends in violence. *Crime Drop in America* (Der. A. Blumstein ve J. Wallman) içinde. Cambridge University Press. 266-287.

Gümüş, T. (2010). *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*. İstanbul: XII Levha.

Hancock, L. ve Mooney, G. (2014). Beyond the penal state: Advanced marginality, social policy and anti-welfarism. *Criminalisation and Advanced Marginality:*

Critically Exploring the Work of Loïc Wacquant (Der. P. Squires ve J. Lea) içinde.
Bristol: Policy Press. 107-127.

Harvey, D. (2008). The Right to the city. *New Left Review*, 53. 23-40.

Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (Çev. A. Onocak). İstanbul: Sel.

Harvey, D. (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir* (Çev. M. Moralı) (2. Baskı). İstanbul:
Metis.

Hochstedler Steury, E. ve Frank, N. (1996). *Criminal Court Process*. West.

Hülagü, F. (2013). Burjuva devlet formundan kaçış yöntemi olarak neoliberal polis reformu: Türkiye örneği. *Praksis*, 30-31. 221-255.

İbikoğlu, A. (2010). Disciplinary evolution of Turkish prisons, 1980s-1990s. *Studies in Law, Politics, and Society*, 51. 67- 94.

Johnson, B.D., Golub, A. ve Dunlap, E. (2000). The Rise and decline of hard drugs, drug markets, and violence in inner-city New York. *The Crime Drop in America* (Der. A. Blumstein ve J. Wallman) içinde. Cambridge: Cambridge University Press. 164-206.

Kahraman, T. (2006). İstanbul kentinde kentsel dönüşüm projeleri ve planlama süreçleri. *Planlama*, 2006(2). 93-101.

Kaplan, O. (2017). *İdare Hukuku Yönünden Afet Riski Altındaki Alanların Kentsel Dönüşüm Süreci*. İstanbul: XII Levha.

Karakuş, Ö., McGarrell, E.F. ve Başbüyük, O. (2010). Fear of crime among citizens of Turkey. *Journal of Criminal Justice*, 38. 174-184.

Kaygusuz, Ö. (2016). Bir Siyasal idare tekniği olarak güvenlik ve AKP Dönemi'nde ulusal güvenlik devleti. *Praksis*, 40. 85-120.

Kelling, G.L. ve Wilson, J.Q. (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety. *Atlantic*, March 1982.

Koray, M. (2015). AKP dönemi: Neo-liberalizm, neo-muhafazakarlık, neo-popülizm beşğinde sallanan sosyal devlet ve sosyal politika. *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika* (Der. A. Çelik ve M. Koray) içinde. İstanbul: İletişim. 11-53.

Kul, M. (2013). *Suçtan Daha Büyük Suç Korkusu: İstanbul'da Bir Alan Araştırması*. İstanbul: Hiperlink.

Lacey, N. (1994). *State Punishment: Political Principals and Community Values*. London: Routledge.

Land, K.C., Cantor, D. ve Russell, S.T. (1995). Unemployment and crime rate fluctuations in Post-World War II United States: Statistical time-series properties and alternative models. *Crime and Inequality* (Der. J. Hagan ve R. D. Peterson) içinde. Stanford: Stanford University Press. 55-79.

Lea, J. ve Hallsworth, S. (2014). Bringing the state back in: Understanding neoliberal security. *Criminalisation and Advanced Marginality: Critically Exploring the Work of Loïc Wacquant* (Der. P. Squires ve J. Lea) içinde. Bristol: Policy Press. 19-39.

Lorey, I. (2015). *State of Insecurity: Government of the Precarious* (Çev. A. Derieg). Londra ve New York: Verso.

- MacLahlan, I. ve Sawada, R. (1997). Measures of income inequality and social polarization in Canadian metropolitan areas. *The Canadian Geographer / Le Geographe canadien*, 41(4). 377-397.
- Mahmutoğlu, F.S. ve Karadeniz, S. (2017). *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi*. İstanbul: Beta.
- Marwick, A. (1998). *The Sixties: Cultural Revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974*. Bloomsbury Reader.
- Marx, K. (1986). *Kapital Birinci Cilt* (Çev. A. Bilgi). Eriş.
- Messerschmidt, J. (1997). *Crime as Structured Action: Gender, Race, Class and Crime in the Making*. SAGE.
- Narayan, P.K. ve Smyth, R. (2004). Crime rates, male youth unemployment and real income in Australia: Evidence from Granger causality tests. *Applied Economics*, 36(18). 2079-2095.
- Neocleous, M. (2013). *Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi* (Çev. A. Bekmen). İstanbul: h2o.
- Neocleous, M. (2014). *Güvenliğin Eleştirisi* (Çev. T. Ok). Ankara: NotaBene.
- Oğuz, Ş. (2011). Tekel direnişinin ışığında güvencesiz çalışma/yaşama: Proletaryadan “prekarya”ya mı?. *Mülkiye Dergisi*, 35(271). 7-24.
- Öktem Ünsal, B. (2015). AKP dönemi kentleşme politikaları ve kentsel dönüşüm. *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika* (Der. A. Çelik ve M. Koray). İstanbul: İletişim. 301-316.

Öktem Ünsal, B. ve Türkün, A. (2014). Neoliberal kentsel dönüşüm: Kentsel alanlarda sınıfsal tahliye, yoksullaşma ve mülksüzleşme. *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (Der. A. Türkün) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 17-42.

Öktem Ünsal, B., Türkün, A. ve Yapıcı, M. (2014). İstanbul'da 1980'ler sonrasında kentsel dönüşüm: Mevzuat, söylem, aktörler ve dönüşümün hedefindeki alanlar. *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (Der. A. Türkün) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 79-131.

Özbek, V.Ö. (2016). *İnfaz Hukuku* (8. Baskı). Ankara: Seçkin.

Özbek, V.Ö. (2017). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin.

Özdek, Y. (2002). Küresel yoksulluk ve küresel şiddet kıskacında insan hakları. *Yoksulluk, İnsan Hakları ve Şiddet* (Der. Y. Özdek) içinde. Ankara: TODAİE. 1-45.

Özdek, Y. (2011). *Şirket Egemenliği Çağı: Sosyal Devletten Ceza Devletine*. Ankara: NotaBene.

Özgenç, İ. (2015). *Türk Ceza Hukuku* (11. Bası). Ankara: Seçkin.

Öztürk, O. (2015). Sağlıkta neo-liberal dönüşüm ve hak kayıpları. *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika* (Der. M. Koray ve A. Çelik) içinde. İstanbul: İletişim. 77-98.

Özveri, M. (2015). AK Parti döneminde iş hukukunda güvencesizliğin kurumsallaştırılması. *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika* (Der. M. Koray ve A. Çelik) içinde. İstanbul: İletişim. 125-156.

Pektaş, Ö. (2015). Emeğin tutsak hali: Mahkum emeği. *Devrimci Marksizm*, 21(22). 93-109.

Pettit, B. ve Western, B. (2004). Mass imprisonment and the life course: Race and class inequality in U.S. incarceration. *American Sociological Review*, 69(2). 151-169.

Poulantzas, N. (2013). *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar* (Çev. Ş. Ünsaldı). İstanbul: Epos.

Pratt, J. (2007). *Penal Populism*. New York: Routledge.

Rauchway, E. (2008). *The Great Depression & The New Deal: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.

Saad-Filho, A. (2007). Marxian and Keynesian critiques of neoliberalism. *Socialist Register 2008: Global Flashpoints* (Der. L. Panitch ve C. Leys) içinde. Merlin Press. 337-345.

Sadri, H. (2013). Kent hakkından kentte insan haklarına. *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları* (Der. S. Kalem Berk ve P. Uyan Semerci) içinde. 73-84.

Samaha, J. (2002). *Criminal Procedure* (5. Baskı). Wadsworth.

Sarioğlu, A. ve Türkün, A. (2014). Tarlabası: tarihi kent merkezinde yoksulluk ve dışlanan kesimler üzerinden yeni bir tarih yazılıyor. *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (Der. A. Türkün) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 267-310.

Schmallegger, F. (2014). *Criminal Justice: A Brief Introduction* (10. Baskı). Pearson.

Shaikh, A. (2011). Trade theory and neoliberal policy. *Critical Perspectives on the World Bank and the IMF* (Der. A. Tonak) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 39-49.

Sözer, M.A. (2016). Kriminolojinin tanımı, tarihi gelişimi ve temel kavramlar. *Kriminoloji* (Der. M. A. Sözer ve E. Balcıoğlu) içinde. Ankara: Nobel. 3-14.

Squires, P. ve Lea, J. (2014). Introduction: Reading Loïc Wacquant -opening questions and overview. *Criminalisation and Advanced Marginality: Critically Exploring the Work of Loïc Wacquant* (Der. P. Squires ve J. Lea) içinde. Bristol: Policy Press. 1-16.

Şen, B. ve Öktem Ünsal, B. (2014). Derbent: Memleketin işçi mahallesi ya da küresel kentin “hukuksuz” gecekondulu alanı. *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm* (Der. A. Türkün) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 189-226.

Şen, B. ve Türkmen, H. (2014). Başbüyük: Bir kentsel dönüşümün sınaması. *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm* (Der. A. Türkün) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 141-188.

Tan, T. (2011). *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan.

Tandoğan, O. (2018). Kent merkezindeki konut alanlarında ebeveynlerin suç korkusu: Küçük Ayasofya örneği. *Humanitas*, 6(11). 91-113.

Türker, M. (2000). 2000’li yıllarda cezaevleri alt yapı gerekleri ve Türkiye’de durum. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2000(1). 63-110.

Urhan, B. ve Urhan, G. (2015). AKP döneminde sosyal yardım. *Himmet, Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika* (Der. A. Çelik ve M. Koray) içinde. İstanbul: İletişim. 229-258.

van Dijk, J., van Kesteren, J. ve Smit, P. (2008). *Criminal Victimization in International Perspective: Key Findings From The 2004-2005 ICVS and EU ICS*. The Hague: Boom Juridische Uitgevers.

Vold, G.B., Bernard, T.J. ve Snipes, J.B. (1998). *Theoretical Criminology*. Oxford University Press.

Wacquant, L. (2009a). *Prisons of Poverty*. University of Minnesota Press.

Wacquant, L. (2009b). *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham ve Londra: Duke University Press.

Wacquant, L. (2014). Class, race and hyperincarceration in revanchist America. *Socialism and Democracy*, 28(3). 35-56.

Wacquant, L. (2015). *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi* (Çev. M. Doğan) (2. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Yalman, G.L. (2009). *Transition to Neoliberalism: The Case of Turkey in 1980's*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yayla, Y. (2009). *İdare Hukuku*. İstanbul: Beta.

Yazıcı, S. (2009). *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, A. (2008). Hapishane Dünyası. *Hapishane Dünyası* (Der. A. Yılmaz) içinde. 21-28.

Yılmaz, A. (2008). Önsöz. *Hapishane Dünyası* (Der. A. Yılmaz) içinde. İstanbul: mahsus mahal. 7-19.

Yılmaz, Z. (2004). *Gereğe ve Tutanaklarla Yeni Türk Ceza Kanunu*. Ankara: Seçkin.

Yücel, M.T. (2005). Yeni Türk Ceza Kanunu üzerine (felsefi ve sosyolojik) bir eleştiri. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 14* (Der. H. Ökçesiz) içinde. İstanbul: İstanbul Barosu. 142-184.

Zimring, F.E. (2007). *The Great American Crime Decline*. New York: Oxford.

Raporlar

Adalet İstatistikleri 2006. (2007). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2007. (2008). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2008. (2009). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2009. (2010). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2010. (2011). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2011. (2012). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2012. (2013). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2013. (2014). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2014. (2015). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2015. (2016). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2016. (2017). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Adalet İstatistikleri 2017. (2018). Adli Sivil ve İstatistik Genel Müdürlüğü.

Bağlantı: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

CPT. (2001). *Report to the Turkish Government on the visits to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 10 to 16 December 2000 and 10 to 15 January 2001 and from 18 to 21 April and 21 to 24 May 2001*. Bağlantı: <https://rm.coe.int/16806981f5> . Erişim tarihi: 14.5.2018.

EMCDDA 2016 Ulusal Raporu (2015 Verileri) Reitox Ulusal Temas Noktası. (2016). EGM Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. Bağlantı: <http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202016.pdf> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Emniyet Genel Müdürlüğü 2006 Faaliyet Raporu. Bağlantı: <http://peb.bumko.gov.tr/Eklenti/5029,i-27pdf.pdf?0>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Emniyet Genel Müdürlüğü 2013 Faaliyet Raporu. Bağlantı: https://www.egm.gov.tr/SiteAssets/Sayfalar/StratejiGelistirmeFaaliyetleri/EGM_2013_Yili_FAALiyET_RAPORU.pdf. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Emniyet Genel Müdürlüğü 2015 Faaliyet Raporu. Bağlantı: <https://www.egm.gov.tr/SiteAssets/Sayfalar/StratejiGelistirmeFaaliyetleri/EGM%20FAALiyET%20RAPORU%202015.pdf>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Emniyet Genel Müdürlüğü 2017 Faaliyet Raporu. Bağlantı: <https://www.egm.gov.tr/Documents/EGM2017FaaliyetRaporu.pdf>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Walmsley, Roy. (2016). *World Prison Population List* (11. Baskı). Institute of Crimanl Policy Research. Bağlantı: http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_11th_edition_0.pdf . Erişim tarihi: 25.5.2018.

Elektronik Kaynaklar

Avrupa Konseyi. *European Prison Rules*. Bağlantı: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

AYM. İptal kararı. E. 2015/41, K. 2017/98, T. 4.5.2017. Bağlantı: <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/29662396-95c8-439b-9ca3-4cb0bc03cc5f?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

BM. *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*. Bağlantı: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü istatistikleri. Bağlantı: <http://www.cte.adalet.gov.tr> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Davis, Madeleine. *Encyclopedia Britannica*. “New Left” maddesi. Bağlantı: <https://www.britannica.com/topic/New-Left> . Son erişim tarihi: 26.5.2018.

Dünya Bankası. Database. “*Gini index*”. Bağlantı: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2016&locations=TR-US-GB&start=1998&view=chart> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>. Eurostat Database. Bağlantı: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.

Merriam-Webster Dictionary. “*Neoliberalism*” maddesi. Bağlantı: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/neoliberalism> . Erişim tarihi: 29.04.2018.

Merriam-Webster Dictionary. “*Workfare*” maddesi. Bağlantı: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/workfare> . Erişim tarihi: 9.5.2018.

Oxford English Dictionary. “*Neoliberal*” maddesi. Bağlantı: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/neo-liberalism> . Erişim tarihi: 29.04.2018.

TBMM web sitesi: www.tbmm.gov.tr .5237 sayılı TCK için Hükümet tarafından sunulan tasarı metni. Bağlantı: <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0593.pdf> . Son erişim tarihi: 25.5.2018.

TDK. Büyük Türkçe Sözlük. “*Sentor*” maddesi. Bağlantı: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5af610415864d7.00227583 Erişim tarihi: 12.5.2018.

TÜİK. *Resmi İstatistik Veritabanı*. Bağlantı: <http://www.tuik.gov.tr>. Son erişim tarihi: 25.5.2018.